Літературно-культурний журнал українських письменників Румунії

Наш голос

Місячник Союзу українців Румунії. XXXVI рік видання. № 388-389, жовтень-листопад, 2026

І чужому научайтесь,
Й свого не цурайтесь...

Т. Шевченко

Наш голос

NAŞ HOLOS
ISSN 1220-6296

Головний редактор – Ірина Мойсей
Редактори: Іван Ребошапка
Михайло Трайста

Редколегія:
Корнелій Ірод,
Михайло Михайлюк,
Віргілій Ріцько

Адреса редакції:
Раду Попеску, 15, Сектор 1, Бухарест;
Телефони: 021/222.07.29; 021/222.07.37
Телефони\Факси: 021/222.07.37; 021/222.07.55;
E-mail: nas.holos@uur.ro
Друкарня **«RCR Print»,**
Бухарест, Румунія
Redacția:
Str. Radu Popescu, Nr. 15, Sector 1,
București, România

Застереження:

- За достовірність фактів, цитат, власних імен та інших відомостей відповідають автори підписаних матеріалів.
- Редакція може не поділяти точки зору авторів.
- Надіслані до редакції матеріали не рецензуються і не повертаються.
- Редакція залишає за собою право скорочувати й редагувати надіслані матеріали, не порушуючи їхнього основного змісту.

Читайте в номері:

- *Рідна мова – духовний міст між поколіннями*
- *Історія Союзу українців Румунії та української спільноти (Рецензія)*
- *«Дай ми розум ясний»: «Читанка» Маркіяна Шашкевича і сучасна школа*
- *«Тут багато мудрости та поучень для життя»*
- *Герої не вмирають:*
  Ігор Гуденко
  Ділербек Шакіров
- *«Поки батько поруч»: ліризм родинної пам'яті в ранній прозі Михайла Михайлюка*
- *Андрій Любка:* Жінка і сірники
- *Україністика Бухарестського університету – одна зі складових румунської філології (СХХ)*
- *Мистецтво ввічливого слова на уроці української мови (На допомогу вчителю)*
- *Сучасна українська драматургія*
  – Федір Рудий –
- *Де річка тихо тече (Оповідання)*
- *Восени з моїм батьком (Оповідання)*
- *З поетом Андрієм М'ястківським про Голодомор*
- *Голодомор*
- *Духовні джерела.*
  Цар Єзекія. Коли віра сильніша за страх

Ірина МОЙСЕЙ

РІДНА МОВА – ДУХОВНИЙ МІСТ МІЖ ПОКОЛІННЯМИ

9 листопада 2026 року в Бухаресті відбулося масштабне святкування Дня української мови в Румунії

Організоване Союзом українців Румунії **Свято української мови** у Бухаресті об'єднало понад 400 учасників – представників української громади з різних регіонів країни, високопосадовців Румунії, України та Республіки Молдова, парламентарів, дипломатів, діячів культури й освіти. Насичена програма, що поєднала офіційні урочистості, презентацію історичної монографії, освітні ініціативи та мистецькі виступи, засвідчила важливе місце української мови й культури в суспільному житті Румунії.

Для української громади Румунії День української мови має особливе значення. Його відзначення стало можливим завдяки ухваленню Парламентом Румунії Закону № 213/2018, яким 9 листопада було офіційно встановлено Днем української мови в Румунії. Ініціатором законопроєкту виступив депутат від української національної меншини, голова Союзу українців Румунії Микола-Мирослав Петрецький. Цей законодавчий акт став важливим кроком у визнанні мовної та культурної самобутності українців, засвідчивши повагу румунської держави до національного різноманіття та права кожної етнічної спільноти зберігати й розвивати власну ідентичність. За дев'ять років День української мови став одним із найважливіших щорічних свят української громади, яке не лише об'єднує українців різних регіонів країни, а й сприяє зміцненню культурних і суспільних зв'язків між Румунією та Україною.

Цьогорічні урочистості вирізнялися представницьким складом учасників і різноманітністю програми. Гостей зустрічала фотовиставка, присвячена діяльності Союзу українців Румунії. Представлені світлини відтворювали різні сторінки громадського й культурного життя українців країни, нагадували про численні фестивалі, мистецькі заходи, освітні проєкти та ініціативи, завдяки яким зберігається й розвивається українська національна самобутність. Ця своєрідна фотохроніка стала свідченням повсякденної праці багатьох людей, об'єднаних спільною метою.

Перед початком офіційної частини присутні вшанували пам'ять жертв війни в Україні. Спільну молитву провели отець Василь Колопельник, вікарій Українського греко-католицького вікаріату Румунії, отець Михайло Кобзюк, представник Румунського патріархату, радник Сучавської і Радівецької архієпархії, та отець Володимир-Клемент Малкович, настоятель української православної парафії Святителя Петра Могили. Участь представників трьох церковних структур засвідчила духовну єдність і солідарність перед лицем трагедії, яку переживає український народ. В умовах російської війни проти України святкування української мови набуває особливого змісту, адже сьогодні українське слово є не лише культурним надбанням, а й символом національної стійкості, свободи та права народу на власну історію і майбутнє. Після молитовного вшанування пролунали державні гімни Румунії, України та Республіки Молдова.

Із вітальним словом до присутніх звернувся голова Союзу українців Румунії, депутат Микола-Мирослав Петрецький. У своєму виступі він наголосив на визначальній ролі української мови у збереженні національної ідентичності, духовної спадщини та історичної пам'яті громади. Нагадавши про законодавче встановлення Дня української мови в Румунії, він підкреслив, що це свято є не лише символом офіційного визнання української культурної самобутності, а й виявом поваги до багатовікової історії українців, які живуть на території Румунії.

(Продовження на 4 с.)

РІДНА МОВА – ДУХОВНИЙ МІСТ МІЖ ПОКОЛІННЯМИ

(Продовження з 3 с.)

Особливе місце у промові голови СУР посіло питання відповідальності за збереження рідної мови. Адже жоден закон, жодна державна програма чи громадська ініціатива не можуть замінити живого українського слова в родині. Саме там, де дитина вперше чує материнську колискову, слухає бабусині казки, вчиться називати навколишній світ рідною мовою, закладаються найміцніші підвалини національної свідомості. Мова, передана від батьків до дітей, стає невидимою ниткою, що єднає покоління, допомагаючи людині зберігати духовний зв'язок зі своїм корінням незалежно від того, де вона живе.

Микола-Мирослав Петрецький висловив вдячність усім, хто докладає зусиль для збереження й популяризації української мови: батькам і вчителям, письменникам і журналістам, діячам культури, представникам громадських організацій, священнослужителям. Водночас він звернув увагу на важливість гармонійного співіснування української та румунської мов, які щодня зустрічаються в природному культурному діалозі. Збереження української національної самобутності не суперечить повноцінній інтеграції українців у румунське суспільство. Навпаки, воно збагачує культурний простір країни, сприяє взаємному пізнанню та зміцнює традиції добросусідства.

Важливим моментом урочистостей стало привітальне послання Президента Румунії Нікушора Дана, адресоване українській громаді з нагоди її мовного свята. Глава румунської держави підкреслив значення мови як одного з найглибших проявів національної ідентичності та історичної пам'яті народу, відзначивши особливу роль українського слова в умовах драматичних випробувань, які переживає Україна. У своєму зверненні Президент Румунії наголосив на підтримці України та високо оцінив солідарність, виявлену румунським суспільством і Союзом українців Румунії щодо людей, які постраждали внаслідок російської агресії. Водночас він звернув увагу на значення взаємної поваги до мовних і культурних прав національних меншин, підкресливши важливість розвитку румунсько-українських відносин на основі спільних європейських цінностей, демократії та добросусідства.

Високий представницький рівень цьогорічного святкування підкреслила присутність численних офіційних гостей із Румунії, України та Республіки Молдова. Серед румунських високопосадовців, які виступили або надіслали привітальні послання, були голова Комісії із закордонної політики Сенату Тітус Корлецян, сенатор Крістіан-Августін Нікулеску-Цигирлаш, лідер парламентської групи національних меншин Варужан Памбукчян, державний секретар у справах релігій Чіпріан Олініч, заступник державного секретаря Департаменту міжетнічних відносин Дінчер Джафер, представники центральних органів влади. Україну представляли народні депутати Святослав Юраш, Євгенія Кравчук, Олексій Леонов, Максим Дирдін і Марія Іонова, а також представники регіональних органів влади Чернівецької та Закарпатської областей. До участі в заході долучилися представники дипломатичних установ, організацій транскордонного співробітництва, освітніх і культурних інституцій.

Однією з найвизначніших подій цьогорічного святкування стала презентація монографії «Історія Союзу українців Румунії та української громади», підготовленої доцентом, доктором наук Іваном Гербілом, головою Клузької філії СУР, за ініціативою голови Союзу українців Румунії Миколи-Мирослава Петрецького. До підготовки видання долучилися робочі групи всіх філій організації, що надало праці особливого значення як результату колективних зусиль, спрямованих на збереження історичної пам'яті української спільноти.

Поява такого видання є важливою подією не лише у видавничій діяльності СУР, а й у культурному та громадському житті українців Румунії загалом. Адже історія національної меншини складається не тільки з великих суспільно-політичних подій, а передусім із доль людей, діяльності громадських організацій, розвитку шкільництва, літератури, преси, мистецтва, збереження народних традицій та щоденної праці багатьох поколінь. Саме з цих, на перший погляд, окремих і часом непомітних сторінок складається цілісна картина життя громади.

Монографія покликана систематизувати й документально осмислити історію Союзу українців Румунії та української спільноти, зафіксувати важливі етапи її організаційного становлення, громадської діяльності й культурного розвитку. Особливо цінним є те, що до підготовки видання долучилися представники місцевих філій СУР. Адже історія організації – це в першу чергу літопис українських громад Мараморощини, Буковини, Банату, Добруджі та інших регіонів Румунії. Кожна з них має власні особливості історичного розвитку, культурні традиції, здобутки й проблеми. Водночас усі вони є складовими спільної історії українців країни.

Значення монографії під час презентації висвітлили її рецензенти: заступник директора Чернівецького регіонального центру підвищення кваліфікації Сергій Гакман, директор кафедри економіки, туризму та рекреації Національного лісотехнічного університету України Іван Дубович, президент асоціації «Дім Чорного моря» Дорін Попеску та ректор Ізмаїльського державного гуманітарного університету Ярослав Кічук. У заході взяли участь також керівники філій Союзу українців Румунії

з різних регіонів країни, представники центрального керівництва організації та численні гості.

Поява цієї праці саме до Дня української мови має глибокий символічний зміст. Адже мова є головним засобом передавання історичної пам'яті, а книга – одним із найнадійніших способів її збереження. Те, що впродовж десятиліть жило в усних спогадах, документах, газетних публікаціях і родинних архівах, отримало можливість стати частиною впорядкованої історичної спадщини. Водночас монографія відкриває перспективи для подальших досліджень, уточнення окремих сторінок минулого, збирання нових свідчень і документів, нагадуючи про відповідальність сучасного покоління перед тими, хто закладав підвалини організованого українського життя в Румунії.

Поряд із зверненням до історичної пам'яті програма святкування містила й важливу ініціативу, спрямовану в майбутнє. У межах урочистостей було підписано угоду про освітнє партнерство між Середньою школою № 2 та Дошкільним закладом із подовженим днем № 29 міста Тімішоари, з одного боку, і Дошкільним закладом № 1 «Фулгушор» міста Єдинець Республіки Молдова – з іншого. Угода створює передумови для обміну педагогічним досвідом, розвитку спільних освітніх ініціатив та налагодження тривалих зв'язків між навчальними установами двох країн. Для української громади Румунії питання освіти рідною мовою завжди було і залишається одним із найважливіших, адже можливість навчатися українською або вивчати її в школі є необхідною передумовою збереження мовної спадкоємності.

Важливою складовою цьогорічного святкування стала насичена мистецька програма, яка продемонструвала багатство й різноманітність української культури. Присутні мали нагоду поринути у світ музики, поезії, народної пісні й танцю – тих форм духовного самовираження, у яких найчіткіше відображаються характер, історія та світовідчуття народу.

Особливе місце посів концерт класичної музики за участю виконавців з України та Румунії. Перед глядачами виступив ансамбль арфісток Чернівецького педагогічного коледжу імені Осипа Маковея. У концерті взяли участь також Маргарита Туткевич з Одеси, учасниця ансамблю «Мальви» Клузької філії СУР, та Світлана Смирнова, також одеситка, художня керівниця цього колективу. Музичні виступи створили особливу атмосферу свята, яка здатна мовою мистецтва об'єднувати людей незалежно від їхнього походження.

Не менш яскравою стала завершальна частина святкового дня, присвячена українській народній пісні, танцю та поетичному слову. На сцені виступили мистецькі колективи філій Союзу українців Румунії з різних регіонів країни, продемонструвавши розмаїття місцевих культурних традицій та високий творчий потенціал української громади.

Глядачі мали нагоду побачити театральний виступ колективу «Фаворит» Бухарестської філії СУР, а також послухати поезії у виконанні голови цієї філії, письменника Михайла Трайсти. Окрасою програми став скрипковий виступ Наталії Панчек, першої скрипальки Симфонічного оркестру Бухарестської філармонії імені Джордже Енеску. До мистецького свята долучилися й молоді виконавці: учениця Національного коледжу «Драгош-Воде» Сіміна Колопельник представила вокальний виступ, а учениця Національного коледжу «Петру Рареш» Марта Шендирук подарувала присутнім поетичний момент.

Особливого колориту надали святкуванню виступи вокальних і танцювальних колективів Союзу українців Румунії. Свою творчість представили гурт «Мальви» Клузької філії, ансамбль «Весна» Ботошанської філії, ансамбль «Веселка» Арадської філії, гурт «Голос українців» Карашсеверінської філії, гурт «Ясниця» Галацької філії, «Веселка» Мараморошської філії, ансамбль «Зорянець» Тіміської філії, гурт «Рибалка» Тульчанської філії та ансамбль «Червона калина» Сучавської філії.

Географія учасників переконливо засвідчила, наскільки різноманітним і водночас єдиним є культурне життя українців Румунії. Кожен колектив привіз до столиці часточку духовної спадщини свого регіону – пісенні традиції, народні танці, особливості сценічного виконання. Зворушливою була участь молодих виконавців, адже саме вони уособлюють майбутнє української культури в Румунії. Коли українською мовою звучать вірші у виконанні дітей і молоді, коли юні артисти виходять на сцену в народних строях, співають пісні, успадковані від старших поколінь, стає очевидним, що духовний зв'язок між минулим і майбутнім не переривається.

Дев'яте відзначення Дня української мови в Румунії стало нагодою не лише продемонструвати культурні здобутки громади, а й замислитися над її майбутнім. Адже збереження рідної мови в сучасному багатомовному середовищі потребує постійних і свідомих зусиль. Особливої уваги заслуговує молоде покоління, для якого українська мова повинна залишатися не лише предметом шкільного вивчення чи мовою урочистих заходів, а й природним засобом повсякденного спілкування, творчості та самовираження. Важливо, щоб українське слово звучало не тільки на сцені, а й у родині, школі, молодіжному середовищі, сучасних медіа та цифровому просторі. Тому діяльність Союзу українців Румунії, спрямована на підтримку українського шкільництва, книговидання, преси, літератури, мистецьких колективів і громадських ініціатив, має особливе значення. Вона створює необхідні умови для збереження національної ідентичності, сприяє розвитку української культури та зміцнює зв'язки між громадами різних регіонів країни. Бо мова – це не лише пам'ять про те, ким ми були. Це передусім відповідь на запитання, ким ми залишаємося сьогодні й ким будуть наші нащадки завтра.

ВИДАВНИЧІ НОВИНИ СУР

Сергій ЛУЧКАНИН, *доктор філологічних наук, доцент, професор кафедри загального мовознавства, класичної філології та неоелліністики Навчально-наукового інституту філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка*

Історія Союзу українців Румунії та української спільноти / Istoria Uniunii Ucrainenilor din România și a comunității ucrainene

Editura RCR, București, 2026, 519 с.

Ініціатор: *Микола-Мирослав Петрецький* **Видавець: *Іван Гербіл***

«Habent sua fata libelli» («Книжки мають свою долю»), – говорить 258 рядок книги просодики «De litteris, syllabis, pedibus et metris» («Про букви, склади, стопи та метри») Теренція Мавра, давньоримського граматика III ст. до н. е. У світовій історії траплялися книги, які стали справжніми віхами в історії людської цивілізації, починаючи від Біблії, «Іліади» та «Одіссеї» і до «Великої шахівниці» відомого геостратега Збігнєва Бжезінського. Віриться, що рецензована солідна праця «Історія Союзу українців Румунії та української спільноти» (ініціатор: Микола-Мирослав Петрецький, видавець: Іван Гербіл) зможе пережити роки й століття, аж доки існуватиме під сонцем людська цивілізація. Лише просте ознайомлення зі змістом цієї фундаментальної монографії показує, що вона стане справжнім vademecum в історії української спільноти в Румунії від найдавніших часів і до наших днів, чаруючи всіх зацікавлених у пізнанні історії життя українців на гостинній румунській землі і стане справжнім «мостом дружби» між румунським та українським народами, що так актуально нині. Адже Румунія є одним із найнадійніших і найважливіших стратегічних партнерів України, особливо після початку повномасштабного російського вторгнення в лютому 2022 в Україну.

Нам уже випадала щаслива нагода бути одним із рецензентів видань, що побачили світ завдяки фінансовій підтримці Союзу українців Румунії, зокрема, з нагоди 25-річчя від заснування Відділу української мови та літератури Філологічного факультету Університету імені Бабеша-Бойої у давньому румунському місті Клуж-Напока наші колеги-подвижники румунської україністики – Директор Департаменту слов'янських мов та літератур доцент, доктор Іван Гербіл та його колега-дружина Міхаєла Гербіл підготували до видання чудовий ювілейний збірник «25 років від заснування Відділу української мови та літератури Філологічного факультету Університету ім. Бабеша-Бойої, м. Клуж-Напока», який нам випала честь прорецензувати. Однак цього року перед нами – справжня «книга книг», що присвячена як усебічній історії українців Румунії, так і славному розвою Союзу українців Румунії від його початків (ab incunabulis) і до його яскравої багатогранної діяльності в сьогоденні.

Енциклопедичне рецензоване видання (скромно назване «монографією») укладено дуже професійно, як сказали б давні римляни (а ми тривалий час викладаємо, серед інших дисциплін, і латинську мову в рідній alma mater), lege artis «за всіма законами мистецтва», liber librorum (фактично «книга книг») приємно вражає інформаційною повнотою, досконалою структурованістю, об'ємністю, відбором матеріалу від ґрунтовних історико-філологічних студій Івана Гербіля з історії українців Румунії та особливостей їхньої мови, культурно-історичних звершень і до інформативно повних матеріалів як про становлення і розвиток самого Союзу українців Румунії, так й організаційно-подвижницьку діяльність його філій від столичної бухарестської аж до тієї, що в причорноморській сонячній Добруджі, яка уславлена постаттю співця Овідія, на честь якого неподалік, уже в Україні, названо місто Овідіополь. Виданню властиві наукова чіткість, уважність аж до дрібниць при всій своїй усеохопності й енциклопедичності.

Відкривають рецензований збірник вітальні слова-передмови голови Союзу українців Румунії Миколи-Мирослава Петрецького, президента Світового конгресу українців Павла Ґрода та президента Європейського конгресу українців Богдана Райчинця. Переднє слово Миколи-Мирослава Петрецького, ідейного натхненника видання, виходить далеко за межі звичайної передмови, адже фактично стисло подає історію становлення й розвитку Союзу українців Румунії від початків пореволюційного буремного 1990-го року й до його визначної ролі в організації

2024 року в Палаці Парламенту Румунії потужного Форуму Світового конгресу українців, проведеного за ініціативи саме Союзу українців Румунії та його Голови. Що, до речі, стало яскравим свідченням підтримки демократичного сучасного уряду Румунії національних меншин країни, серед яких чільне місце посідає українська. Пригадую, що відлуння цього потужного зібрання досягло й Києва, сприяло усвідомленню дружньої підтримки Румунією українців за складних випробувань, що випали на їхню історичну батьківщину з 2014, а особливо після 24 лютого 2022.

Власне, про історію становлення й розвитку Союзу українців Румунії мовиться в дуже ретельно написаному, інформативно повному розділі «Союз українців Румунії: від Революції й до сучасності» авторства Ірини-Люби Горват (генеральний секретар Союзу українців Румунії) та Фабіана Поповича. Впало в очі, як швидко українці Румунії змогли зорганізувати власну структуру, фактично про неї, як зазначається, заговорили 28 грудня 1989 року, відразу після падіння диктатури Ніколає Чаушеску, а в квітні 1990 року вже постав сам Союз українців Румунії. Ретельно і зважено описано поступ організації, підкреслено видатну роль як її колишніх очільників – Степана Ткачука (sit illi terra levis – нехай легкою йому буде земля) та Штефана Бучути, так і нинішнього – визначного сучасного діяча, політика Миколи-Мирослава Петрецького. Розділ ошатно ілюстровано, зокрема, доречно наведено світлини актуального керівництва Союзу українців Румунії, пишаємося, що декого з них знаємо особисто. Дуже доречними й потрібними виглядають частини «Структури Союзу українців Румунії», описи всіх заходів, організованих передусім центральним проводом СУРУ та всіх його філій. Постає яскрава картина щоденної копіткої діяльності Союзу українців Румунії задля утвердження та збереження етнічної, мовної, культурної, релігійної ідентичності українців Румунії, відродження та формування їхньої національної свідомості та самобутності в дусі порозуміння, гармонії та толерантності згідно з демократичними положеннями Конституції та законодавства Румунії.

Інший ґрунтовний розділ «Українці Румунії в історичній динаміці українського простору» – фактично чергове справді «докторське» – розлоге дослідження Івана Гербіла в його вправній дескрипції становлення й історичного поступу українців на теренах Румунії в контексті історичної генези українського народу та його мови. Нам особливо приємно, що в своєму розлогому історико-філологічному слові поважний учений відштовхується від студій провідного сучасного українського академіка, справжнього «Патріарха» українського мовознавства Григорія Півторака, майстерні лекції якого нам пощастило слухати ще студентом Київського університету імені Тараса Шевченка на початку далеких 1990-х років, коли відбувалося українське національно-культурне відродження, що збіглося з етапами формування Союзу українців Румунії. Як і відповідних організацій румунської національної меншини в Україні, можемо додати. Своєю енциклопедичністю, ретельністю, уважністю до історичних дрібниць нарис Івана Гербіля про історичний поступ українців у Румунії та особливостей їхньої мови, культури, фольклору нагадує такі ж феноменальні праці провідного сучасного історика Румунії Йоана-Аурела Попа, ректора Клужського університету імені Бабеша-Бойої (2012-2020), Президента Румунської Академії (2018-2026), лекції якого нам пощастило слухати неодноразово, починаючи з далеких 1995 і 2001 рр., так і пізніше, вже в 2011-2015 рр. Дуже доречними виглядають наведені в розділі Івана Гербіля історико-лінгвістичні мапи українських земель за доби «великого переселення народів» (спадають на думку відповідні зображення румунських земель за цієї самої епохи в «Історії Румунії» Йоана-Аурела Попа), поселень східнослов'янських племен до формування Київської Русі-України, про які згадано в «Повісті временних літ» (у ній говориться, між іншим і про волохів – сучасних румунів), подано карту власне Київської Русі. Іван Гербіл, із посиланням на фундаментальні праці Григорія Півторака, розвінчує радянський міф про «Київську Русь як колиску «трьох братніх народів», що є особливо актуальним для сучасної україністики в Європі, невід'ємною складовою якої є Румунія і до якої географічно (хай ще не політично) належить й Україна. Румунському читачеві буде цікаво дізнатися про першу згадку назви «Україна» від 1187 р. у «Київському літописі», про Галицько-Волинську державу короля Данила (якого донедавна скромно називали «князем»).

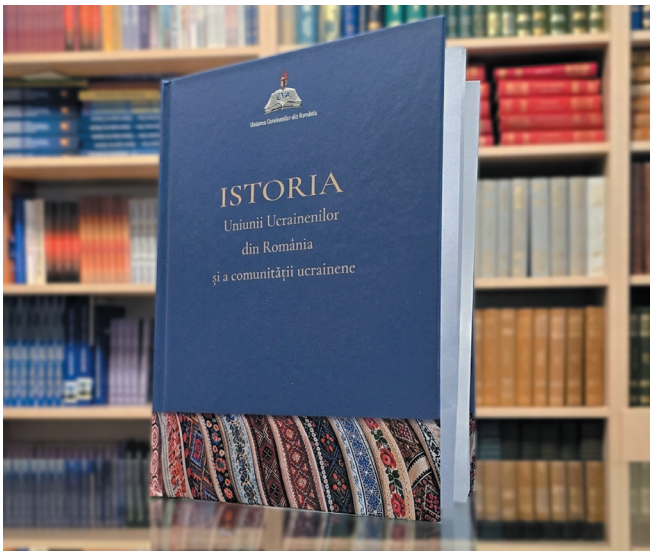

(Продовження на 11 с.)

Володимир АНТОФІЙЧУК

«ДАЙ МИ РОЗУМ ЯСНИЙ»: «ЧИТАНКА» МАРКІЯНА ШАШКЕВИЧА І СУЧАСНА ШКОЛА

6 листопада минає 215 років від дня народження Маркіяна Шашкевича – видатного українського громадсько-культурного діяча, провісника національного відродження в Галичині, поета, прозаїка, літературного критика й перекладача.

Коли говоримо про цього подвижника, згадуємо передусім «Руську трійцю», «Русалку Дністровую», його боротьбу за гідний суспільний статус української мови. Значно рідше звертаємося до М. Шашкевича як мислителя, що дбав про національну школу, дитяче читання і про те, якою мовою маленька людина повинна пізнавати великий світ.

Щоб належно оцінити «Читанку для діточок в народних училах руских», укладену 1836 року, слід зважити мовно-освітню ситуацію Галичини першої половини XIX століття. Можливості використання живої української мови у шкільній освіті та публічному культурному житті були істотно обмежені. Тому вибір мови, якою дитина вчитиметься читати, пізнавати природу, засвоювати моральні поняття й Святе Письмо, мав значно ширше значення, ніж суто методичне. Ішлося про право рідної мови бути мовою освіти, знання і духовного становлення. Через цензурні перешкоди «Читанка» побачила світ лише 1850 року, вже після смерті укладача, завдяки Я. Головацькому.

М. Шашкевич виразно окреслив задум своєї книжки, прагнучи «зробити своєму народові прислугу і його дітей вчити любови Бога і ближнього в рідній мові». У цьому лаконічному вислові фактично зосереджено засадничі положення його освітньої програми: служіння народові, моральне й духовне виховання дитини, утвердження рідної мови як природного середовища навчання.

Особливо промовистим у цьому контексті був 1836 рік. Тоді М. Шашкевич працював над «Читанкою» та виступив у полемічній брошурі «Азбука і абецадло» проти запровадження польської латинської графіки в українському письмі. «Руська трійця» готувала також появу «Русалки Дністрової». Суперечка про письмо, літературний альманах і книжка для дітей були складниками спільного культурного задуму, покликаного утвердити рідне слово у письмі, літературі та школі.

Освітній задум М. Шашкевича мав глибоке духовне підґрунтя. У його християнській літературній спадщині звучить думка про особливу відповідальність за виховання дитини. Надзвичайно промовисто сприймаються слова: «Як добре і мило, як славно і конче потребно прилігати святій науці малих! [...] Бо що єсть більшеє, як душу обгортати світлом, святостію, довершенєм і спасенієм?» Навчання в такому розумінні призначене формувати людину, розвивати її розум, моральне чуття і духовний світ.

Праця над «Читанкою» закономірно продовжувала це служіння. У зверненні до львівської цензури від 2 грудня 1836 року, поданому разом із рукописом, М. Шашкевич конкретизував її мету: жадав «істинну релігійність і ґрунтовану на ній моральність належно вселити у ніжні чутливі серця молоді, майбутніх громадян держави». Вправляння в читанні було частиною ширшого задуму – ввести дитину у світ знання, моральної відповідальності, духовних цінностей і рідної культури.

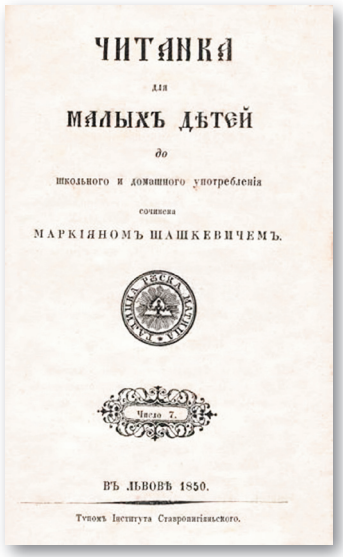
ЧИТАНКА
для
МАЛЫХЪ ДѢТЕЙ
до
школьного и домашнего употребленія
сочиненa
МАРКІЯНОМЪ ШАШКЕВИЧЕМЪ.
Число 7.
ВЪ ЛЬВОВѢ 1850.
Типомъ Института Ставропигіанскаго.

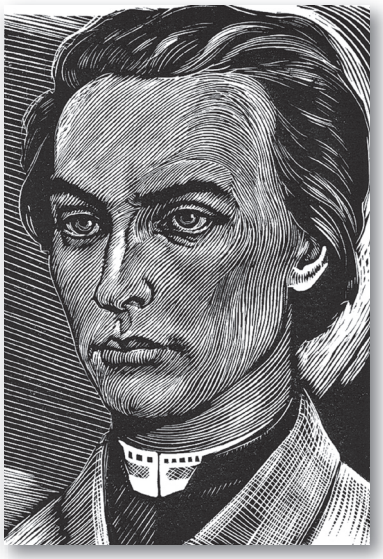

Цей задум розкривається в композиції «Читанки» поступово. У ній можна виокремити сім взаємопов'язаних смислових ліній: опору на життєвий досвід дитини; перехід від пізнання світу до відповідальності за власний учинок; розвиток уміння розпізнавати переносний смисл; узагальнення морального досвіду в життєвому правилі; розширення уявлень про ближнього; залучення емоційного й естетичного переживання; утвердження рідної мови як мови пізнання та культури. Таке прочитання дає змогу простежити педагогічний шлях від першого дитячого досвіду до «розуму ясного».

У цьому вимірі «Читанка» сприймається важливою частиною культурно-просвітницької діяльності М. Шашкевича. Якщо покликання літератури – «ширити освіту серед усього народу аж до окремих його представників», то виховання її читача починається в дитинстві. Книжка для школи втілює ту саму програму, згідно з якою культурі потрібні люди, здатні читати, розуміти й передавати духовний досвід наступним поколінням.

Майже через два століття «Читанка» заслуговує на пильну увагу і як пам'ятка історії освіти, і як джерело педагогічних роздумів. У ній можна побачити принципи, значущі для сучасної школи: опору на досвід учня, рух від відомого до невідомого, діалог, пошук причинно-наслідкових зв'язків, осмислене читання, поєднання знань із культурними й морально-етичними цінностями. Таке зіставлення не означає, що М. Шашкевич передбачив сучасні освітні технології. Воно засвідчує тривкість окремих педагогічних засад, які виразно проступають у послідовності добору та викладу матеріалу.

Найперше – те, що дитина вже знає. Шлях до широкого світу знань у «Читанці» відкривається через те, що дитина бачила, пережила й назвала власними словами. М. Шашкевич розпочинає цей шлях із найближчого – родини. У розділі «Що є родина?» поняття розкривається через запитання: хто залишився вдома, коли дитина пішла до школи? Відповідь спирається на життєвий досвід школяра: «Тато, Мама, браття, сестри – словом, осталася родина».

За простотою викладу прихований важливий педагогічний принцип, завдяки якому нове поняття вводиться через уже знайому дитині реальність. Далі простір пізнання поступово розширюється, охоплюючи родину, село, місто, край, церкву, поля, гори, ріки, моря, Землю, Сонце, Місяць і зорі. Послідовність вибудовується від близького до далекого, від дому до світу, що відкривається через рідне й знайоме.

Невідоме М. Шашкевич пояснює за допомогою пізнаного: море – через ріку, корабель – через човен, далекі природні явища – через доступні дитині спостереження. Вислів «від родинної хати у широкий світ» передає цю композиційну й педагогічну логіку. Нові відомості входять у коло вже пережитого та осмисленого, розширюючи його.

Особливо цікаві бесіди на природничі теми. Запитання в них спонукають пригадати побачене, порівняти явища, висловити припущення. У цих діалогах можна простежити послідовність пізнавальних дій: *спостерігати – запитувати – припускати – порівнювати – встановлювати причину*. Відомості про світ подано так, щоб заохотити дитину міркувати разом із дорослим.

Ця діалогічність виразно перегукується із завданнями сучасного навчання. Запитання спрямовують дитячу думку, допомагають переходити від спостереження до пояснення. Педагогічна цінність такої побудови полягає у пробудженні потреби зрозуміти причини й взаємозв'язки явищ.

Природничі тексти привчають бачити світ у зв'язках. Показово, що після розширення пізнавального простору до небесних світил М. Шашкевич повертає читача до людини, її праці, ремесел, взаємодопомоги, книжок. Промовисто сказано, що люди «списуют книги, щоби-смо ся чогось навчили». «Читанка» в такий спосіб пояснює і власне призначення: розширювати межі особистого досвіду та готувати дитину до відповідальної участі в житті.

Від знання світу – до відповідальності за власний учинок. Пізнання у М. Шашкевича не залишається самоціллю. Зрозумівши світ навколо себе, дитина має навчитися усвідомлювати власне місце в ньому і відповідати за свої дії. Це робить перехід від природничого до етичного дуже природним. Другий розділ «Читанки» під назвою «Повістки» переводить увагу від природи до людської поведінки. Моральні цінності розкриваються тут через конкретні ситуації й учинки. М. Шашкевич не поспішає назвати чесноту – він спершу показує, як вона виявляється в житті.

Особливо виразне оповідання про старця, який садить дерева, хоча, можливо, сам уже не дочекається їх плодів. Проста побутова сцена розвиває думку про зв'язок поколінь, де людина користується тим, що створили попередники, і має подбати про тих, хто житиме після неї.

Для сучасного вчителя цей сюжет відкриває можливість говорити про відповідальність перед майбутніми поколіннями, культурну пам'ять і турботу про довкілля. Цінність доброго вчинку не вичерпується особистою вигодою. Осмислення такої ситуації допомагає дитині вийти за межі безпосереднього «для мене» й побачити часову перспективу спільного життя.

У розділі «Повістки» виразно простежується зв'язок між учинком і його наслідками. У природничих бесідах дитина вчилася шукати причини явищ, тепер увагу спрямовано на результати людських дій. Запитання, *«що правильно?»* доповнюється іншим: *«до чого призведе мій учинок?»* Такий рух підводить читача до складнішого завдання – тлумачення смислу художнього образу.

Байка вчить читати глибше. Після «Повісток» читач переходить до текстів, у яких за буквальним сюжетом приховується переносний смисл. Примітна з цього погляду байка про ворона в павлиному пір'ї. Її фабула відтворює прагнення персонажа видатися тим, ким насправді не є. За цією історією належить розпізнати удаваність, марнославство, невідповідність між зовнішнім і внутрішнім. У такий спосіб читач переходить від запитання «що сталося?» до запитання «що це означає?». Байка стає школою смислового читання, спонукаючи бачити за подією закономірність, за образом – людський характер, за короткою історією – узагальнений досвід. Моральне поєднується тут із розвитком інтерпретаційних умінь.

(Продовження на 11 с.)

«ДАЙ МИ РОЗУМ ЯСНИЙ»:
«ЧИТАНКА» МАРКІЯНА ШАШКЕВИЧА І СУЧАСНА ШКОЛА

(Продовження з 9 с.)

Байка про кривого і сліпого розкриває можливість взаємодопомоги, персонажі долають труднощі завдяки поєднанню своїх можливостей. У сучасному класі цей сюжет може стати підґрунтям для розмови про співпрацю та повагу до людей із різними потребами й можливостями. Від конкретної ситуації дитина переходить до морального узагальнення, яке вже можна застосувати поза межами окремого випадку.

Від прикладу – до життєвого правила. Після оповідань і байок ***у*** «Читанці» вміщено «Коротейкії науки» **–** лаконічні моральні настанови. З-поміж них особливо вирізняється правило: «Не чини того другим, чого не хочеш, щоби тобі другії чинили». Щоб керуватися ним, дитина має хоча б на мить поставити себе на місце іншого, уявити його почуття й зіставити з ними власний учинок. Засвоєння настанови передбачає здатність змінити перспективу та побачити ситуацію очима іншої людини.

Важлива й сама послідовність, у якій поєднуються конкретна ситуація, тлумачення образу й узагальнене правило. Моральна настанова спирається на досвід, змодельований у попередніх текстах. Така побудова створює умови для її осмисленого засвоєння й перетворення на внутрішнє переконання.

Від ближнього – до кожної людини. У «Повістях із святих книг» моральний досвід співвідноситься зі християнськими вимогами любові, милосердя й відповідальності. При цьому підставою для формування морально-етичних суджень найвиразніше служить притча про милосердного самарянина, яка спонукає замислитися над тим, хто є ближнім кожної людини. Розповідь долає протиставлення «свого» і «чужого», адже допомоги потребує людина, а обов'язок милосердя не обмежується належністю до власної спільноти.

Знайома з попередніх текстів етика діяльного добра набуває тут загальнолюдського виміру. Самарянин виявляє співчуття в дії. Для сучасного уроку цей сюжет цінний можливістю говорити про людську гідність, солідарність і відповідальність через осмислення конкретного вчинку. Висновок народжується з прочитаної історії та роздумів над нею.

Коли знання стає внутрішнім досвідом. Завершальний розділ «Читанки» – «Пісеньки і грачки діточії» – залучає емоційну й естетичну сферу дитячого сприйняття. Після пояснень, оповідань, байок і моральних настанов змінюється тональність книжки, внаслідок чого з'являються ритм, пісня, гра. Пізнання світу доповнюється захопленням його красою: «Весело, мило / На світ глядіти».

Цей композиційний крок дає підстави говорити про поєднання інтелектуального й емоційного досвіду. Осмислене входить у світ почуттів, набуває особистісної значущості, формує ставлення до довкілля та людей. Здатність помічати красу й відчувати вдячність доповнює вміння міркувати й оцінювати. З цього погляду особливої значущості набирають рядки із завершального розділу: «Навчи хороше / Читати, писати; / Вмістоіміння / Дай ми розум ясний». Вони звучать як узагальнення педагогічної програми «Читанки». Матеріальному спадкові протиставлено духовне й інтелектуальне надбання. Найцінніший дар дитині – здатність читати, мислити й продовжувати навчання.

Мотив читання, закладений у самому призначенні книжки, набуває наприкінці особливого змісту. Навичка читати формує основу подальшого пізнання й самостійного розвитку. «Розум ясний» – то вміння орієнтуватися у світі, розрізняти, оцінювати, ставити запитання. У цьому давня книжка перегукується із сучасним розумінням освіти, яке пов'язує засвоєння знань з умінням користуватися ними.

Рідна мова як мова пізнання й культури. Усі етапи – пізнання, моральний вибір, тлумачення, духовне й естетичне переживання – об'єднує засаднича умова: дитина проходить цей шлях рідною мовою. «Читанка» утверджувала можливості українського слова у природничому поясненні, моральному міркуванні, молитві, художньому образі та пісні. Воно ставало засобом називання явищ, формулювання запитань, висловлення оцінок і побудови власного судження.

Важливо, що мова книжки зберігає зв'язок із домашнім мовленням дитини. Батько, мати, родина, село, церква, вода, човен, праця входять до «Читанки» з повсякденного досвіду. Знайоме на слух дістає писемну форму, а далі сама мова відкриває складніші сфери – природниче пояснення, етичний роздум, біблійну оповідь, художній образ. Рідне слово поєднує усну культуру родини зі світом книжки.

«Читанку» варто розглядати в ширшій культурній програмі М. Шашкевича. У брошурі «Азбука і абецадло» він обстоював кириличну основу українського письма; «Русалка Дністровая» утверджувала літературні можливості живої народної мови; «Читанка» була покликана зміцнити її позиції у школі та дитячому читанні. Ці починання взаємно доповнювали одне одного, розбудовуючи українську культуру й виховуючи її майбутнього читача.

Опора на рідне поєднувалася з відкритістю до ширшого світу. Пізнавальний горизонт книжки розгортається від родини до загальнолюдських моральних і духовних

питань. Перекладені й адаптовані тексти вводять інший культурний досвід у коло дитячого читання через рідну мову.

Для сучасної школи це нагадування про рідну мову як опору в пізнанні ширшого культурного простору. Вона допомагає пов'язати особистий досвід із надбанням інших людей і народів. Освіта, що береже цей зв'язок, навчає входити у світову культуру з усвідомленням власного коріння.

Звернення до «Читанки» М. Шашкевича спонукає сучасного вчителя уважніше придивитися до послідовності навчання, що стимулює починати з досвіду дитини, заохочувати її запитувати, шукати причини й наслідки, переходити від факту до смислу, від засвоєного правила до власного переконання. Читання в такій перспективі поступово стає основою самостійного мислення. При цьому йдеться про осмислення педагогічної логіки, а не про механічне перенесення підручника XIX століття до сучасного класу. Історичні умови, зміст природничих відомостей і конфесійна спрямованість «Читанки» потребують урахування. Проте послідовність роботи зі знайомим явищем, учинком, образом і моральною настановою може бути джерелом продуктивних методичних роздумів.

У цьому полягає жива цінність пам'ятки, яка допомагає побачити зв'язки між знанням і життям, словом і досвідом, особистим вибором і відповідальністю перед іншими. Освітнє служіння М. Шашкевича становить вагому частку його праці задля духовного й культурного утвердження українського народу.

Майже двохсотлітня «Читанка» й сьогодні спонукає до запитань, що зберігають свою вагу: як пробудити цікавість до світу? Як навчити дитину думати? Як допомогти знанню стати внутрішньою цінністю? Як увійти у ширший культурний простір, зберігаючи зв'язок із рідною мовою? Сформульоване М. Шашкевичем ***«Дай ми розум ясний»*** звучить тут як гідний підсумок – побажання освіти, що розвиває здатність бачити, розуміти, оцінювати та вчитися упродовж життя.

Історія Союзу українців Румунії та української спільноти / Istoria Uniunii Ucrainenilor din România și a comunității ucrainene

(Продовження з 7 с.)

Дуже виграшними як із наукового погляду, так і культурно-просвітницького є рядки Івана Гербіля, присвячені Запорізькій Січі, адже саме її одне з відгалужень – Задунайська Січ – постала на гостинній румунській землі наприкінці XVIII – на початку XIX ст., а українці румунської Добруджі – частково і її нащадки, життя та побут яких подає перша класична українська опера «Запорожець за Дунаєм» Семена Гулака-Артемовського, яка й досі не сходить зі сцени оперних театрів України. За часів Президента Віктора Ющенка (2005-2010) її навіть поставили на українському березі Дунаю, що дало поштовх вивченню Задунайської Січі. Значної уваги приділяє Іван Гербіл і зв'язкам запорізьких козаків часів Івана Мазепи та Пилипа Орлика (ретельно їх дослідив Теофіл Рендюк, який чимало плідно пропрацював як гідний представник України в її амбасаді в Бухаресті) з румунськими тогочасними державами, що також є виграшним для видання. Дослідження Івана Гербіля не оминає й такої історичної конкретики як історія українців історичних регіонів Румунії – Мараморощини, Буковини та Північної Молдови, згадуваної Добруджі та Банату. «Українські говори на території Румунії» – ще один вагомий, змістовний і пізнавальний розділ Івана Гербіля в цій енциклопедичній монографії, у якому сповна схарактеризовано особливості на різних рівнях системи української мови (фонетичному, лексичному морфологічному синтаксичному) закарпатських, гуцульських, буковинських говірок української мови.

У цьому солідному рецензованому виданні доречно й енциклопедично повно говориться й про інший бік життя і діяльності українців Румунії – ролі Союзу українців Румунії в цьому, подано історію його становлення й розвитку від Грудневої революції 1989 р. й аж до наших днів. Ця частина видання ошатно ілюстрована, наповнена вражаючим фактажем, увагою до найменших деталей, що характеризують як діяльність самого Союзу українців Румунії, так і його численних філій. Виграшними є історичні замальовки про найвидатніших представників української діаспори Румунії, що походять з різних її регіонів (про багатьох з них читав, чимало кого маю честь знати особисто, простий перелік зайняв би де сторінку рецензії).

Враховуючи високий науковий рівень рецензованої монографії, її виняткової актуальності, наукової новизни (особливо для румунськомовного читача), теоретичного та практичного значення для подальшого всебічного вивчення історії українців Румунії, особливостей їхніх говорів, культури, фольклору переконані, що рецензована енциклопедична праця – «Історія українців Румунії та української спільноти» – безумовно заслуговує на публікацію за фінансової допомоги (підтримки) Союзу українців Румунії.

Київ, 6 листопада 2026 р.

До 170-річчя Івана Франка

***Лідія КОВАЛЕЦЬ**, докторка філологічних наук, доцентка кафедри української літератури Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича*

«ТУТ БАГАТО МУДРОСТИ ТА ПОУЧЕНЬ ДЛЯ ЖИТТЯ»

Іван Франко на сторінках чернівецького дитячого журналу 1930-х років «Українська ластівка»

Історія письменника продовжується не лише в перевиданнях його книжок чи в наукових інтерпретаціях. Не менш промовистою буває зустріч із ним дитини, якій ще належить опанувати письмо, відчути привабливість рідного слова, навчитися розрізняти за оповіддю про звірів людські характери, а за картиною природи — рух власних переживань. При цьому важить не тільки сам твір, але і спосіб, місце його подання, цілий комплекс інших факторів, у тому числі історичних та соціокультурних. Малі буковинці у 1930-х роках (а це був час панування у краї королівської Румунії) саме через асиміляційну політику іншої держави були позбавлені змоги навчатися українською мовою. І тільки нетривале послаблення національного тиску в 1932-му посприяло тому, що товариство «Українська школа» в Чернівцях спромоглося заснувати щомісячний дитячий журнал «Українська ластівка». Він проіснував рівно до червня 1940 року (до приходу на Буковину радянських військ) і виявився для цілого покоління українських дітей краю одним із найважливіших засобів національного виховання, збереження мови та культурної ідентичності. Маємо таке свідчення Миколи Гнепа, учителя, краєзнавця, одного з читачів «Ластівки»: «Журнал цей був тоді для них усім: граматикою, читанкою, історією і літературою».

Власне, цьому виданню присвячено нашу монографію «Чернівецький дитячий журнал 1930-х років “Українська ластівка” як соціокультурне і літературне явище» (Чернівці: Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, 2026). Крім історії призабутого нині часопису, тут докладно проаналізовано передовсім жанрові пласти розмаїтого українського та й зарубіжного літературно-художнього матеріалу. Однак для збереження та відновлення цього посутнього пласту нашої культурної пам’яті важливо зосереджуватись і на персоналіях, аби з’ясувати, скажімо, який саме образ Івана Франка формував обличчя журналу і вступав у лектуру дитини, які смислові зміни супроводжували цю зустріч.

Перше найвиразніше програмне представлення постаті Франка відбулося в червні 1933 року, до того ж із портретиком письменника і низкою його поетичних творів. Автор статті, Василь Якубович, засновник і тодішній редактор «Ластівки», розпочав так: *«Шевченка знає майже кожна українська дитина, натомість Франко ще недостатньо відомий буковинській дітворі. І це тому, що по школах у нас нічого не вчать про Франка».* Отож у центрі розповіді виявляється творчість і її адресат, згадано про «Лиса Микиту», «Абу Касимові капці», оповідання й вірші письменника. Найголовніша ж думка сформульована через образ супроводу: Франко *«веде за руку українську дитину від колиски»*, бо тут, у цій творчості, багато *«мудрости та поучень для життя»*. Фактично перед нами своєрідна програма читацького дорослішання. Повідомлено і про відкриття на Личаківському цвинтарі у травні 1933-го надгробка на могилі письменника; майбутня поїздка сюди кожного осмислюється як проща; наприкінці статті наведено рядки з «Мойсея». Разом із цією помірною риторикою подано цілком здійсненну пораду малим читачам: просити в батьків у подарунок Франкову книжку. Так пошанування великого українського достойника переводиться у сферу родинної практики.

Що ж до згаданої добірки творів, то її складають «Казка про терен» – відомий фрагмент із поеми «Мойсей», окремо йде фрагмент із «Великих роковин», що починається рядком «Мовиш: де нам взять Богдана?» (у ньому виразно звучить мотив особистої готовності кожного українця працювати над власними силами, волею, розумом). Крім того, в добірці присутня рання Франкова поезія «Смерть Олега (р. 912)», наразі представлена як «Князь Олег»; інакше кажучи, в парі з поданою нижче історичною легендою «Кирило Кожум’яка» редакція озвучила

мотив історичного Києва. Особливе суспільне (всеукраїнське) значення в тій добірці мала Франкова поетична легенда про мудрого перського володаря «Указ проти голоду» зі збірки «Мій Ізмарагд». Між іншим, це була перша прозора алюзія журналу на Голодомор 1932–1933 років на підрадянській Україні. А вже в наступному числі «Ластівки» вміщувалось пряме звернення редакції під назвою «Страшне лихоліття на Україні» із закликом до читачів допомагати своїм голодуючим ровесникам.

Як бачимо, це були зовсім не розважальні сюжети, Франкові інтонації наростали і в новому середовищі здобували нове актуальне звучання.

Цікавий матеріал для спостереження за роботою видавців дають дві публікації одного й того самого уривка з «Мойсея»: згадана «Казка про терен» (1933) і пізніша, 1937-го року, публікація «Як дерева вибирали короля». У першому випадку в назві наперед висувався центральний образ і називався жанр, знайомий дітям; у другому ж акцентувалась сама подія, інтрига вибору. Притому тепер подача була виразнішою: з поясненням окремих слів (кедр, Ліван, пальма, дактилі як овоч пальми); текст подавався не у дві колонки на сторінці, як перший раз, а в одну, до того ж наприкінці зауважувалось: «Із твору І. Франка «Мойсей».

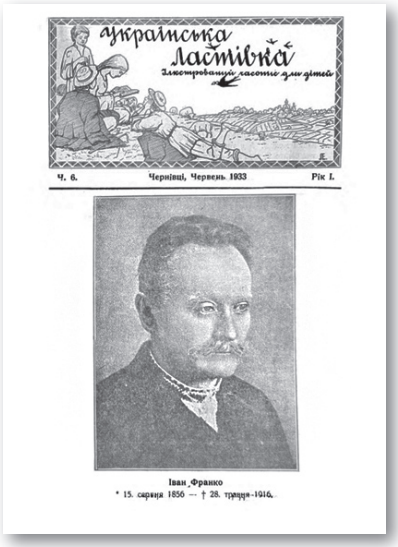

Важливо, що поетична франкіана в «Ластівці» не звелась до громадянських закликів: дві веснянки («Дивувалась зима…» і «Розвивайся, лозо, борзо…») пропонували дещо інший досвід художнього спілкування автора з дітьми, в основі якого були думки про працю, зростання й відновлення; у вірші «Любов» застерігалось від порожньої зовнішньої величі, «Ластівчина» рубрика «Наука», згодом перейменована в «Мудрість», вмістила кілька афористичних Франкових сентенцій, серед них оцю: *«Лиш борися, не мирися, / Радше впадь, а сил не трать, / Гордо стій і не корися, / Хоч пропадь, але не зрадь!».* Тоді як через вірш «З Новим Роком» бажалось серед іншого жити по-своєму у власній хаті. Додамо, що Франко як посередник між культурами теж був представлений у чернівецькому часописі через свій переклад твору чеха Яна Неруди «Закон над закони!», суть якого зводилась до думки: «*Свій рідний край над все ти повинен любити!».*

Франко ж прозаїк у чернівецькій «Ластівці» – то взагалі значний масив добірного матеріалу, розсипаного по всьому виданню: в супроводі ілюстрацій це десять казок (тобто більша частина збірки «Коли ще звірі говорили»), творів, як відомо, і з жорсткими розв'язками, що відповідало історичній специфіці тогочасного розуміння дитячої лектури. Але й це ще не все. Малі буковинці відкрили для себе і публікацію «Грицева перша днина в школі», подану: «за І. Франком». Це початкові епізоди оповідання «Грицева шкільна наука» (без фіналу з гусаком), а також фрагмент оповідання «Вівчар» під назвою «У полонині» – твору мальовничого, сказати б, карпатського.

Безумовно, цими Франковими публікаціями, як і публікаціями творів Шевченка, Лесі Українки, Федьковича, Воробкевича, Грінченка, Олеся, Спиридона Черкасенка та багатьох інших «Ластівка» не тільки навчала й виховувала, але й формувала читацькі звички дитини, про що свідчать відгуки адресатів. Так, у січневому числі за 1934-й було вміщено лист Теодота Глуханюка: серед прочитаних улітку книжок хлопчик називає «Лиса Микиту». Крім того, він повідомляє, що дає свій журнал читати товаришам і сподівається залучити нових передплатників.

Як бачимо, франкіана чернівецького видання (а це в підсумку 26 творів) постає як система пов'язаних практик: письменника представлено, тексти уважно дібрано і пристосовано до читання, їм надано візуальний та лексичний супровід, крім того, що не менш важливо, дитину через таку творчість заохочено до саморозвитку і до домашньої книжки. Франко був упізнаваним, авторитетним, жанрово різноманітним, не кажучи, що доступним та потрібним дитині.

І ще. Перспективним для розвитку порушеної теми вважаємо з'ясування особливостей того, як був представлений Франко і в інших буковинських дитячих виданнях (у т. ч. збірниках) до 1933 року. Добре було б зіставити у відповідному аспекті чернівецьку «Ластівку» із львівськими часописами 1930-х років «Дзвінок» і «Світ дитини», а також із тогочасними українськими діаспорними виданнями, а то й дитячою періодикою, що виходила тоді на підрадянській Україні («Жовтеня», «Червоні квіти» та ін.) і, попри свою заідеологізованість, певно що мусила рахуватися з такими світочами, як Іван Франко.

Марія НЕНЕШТЯН

КИРИЛО А. КУЦЮК-КОЧИНСЬКИЙ

«ДОВГЕ БЛУКАННЯ ОДІССЕЯ», АБО ДОЛЯ ЦІЛОГО ПОКОЛІННЯ

(Продовження з № 386-387)

Арей – це легендарний бог війни в грецькій міфології, один із дванадцяти олімпійців, син Зевса і Гери. Він уособлює фізичну силу, необхідну в запеклих боях, але може бути і символом брутальної, кривавої битви, на відміну від своєї сестри Афіни яка символізує мудрість воєнного стратега. З етимологічної точки зору, ім'я Арес, по-грецьки означає руїни, прокляття. З його іменем пов'язана назва горба, що розташований біля міста Афіни і називається Ареопаг. Це було місце, де судили за злочини, скоєні проти релігії. Там судили й Ареса за вбивство сина Посейдона Галірротія, але його виправдили. Сучасного Одіссея переслідували, і пощади не було, головно якщо людина була проти нових порядків.

Друга світова війна і німецька окупація не принесли довгоочікуваної свободи, і знову «У рабство попали, в ярмо фараона, / В руках він тримає залізо тупе», і знову «Ахейців спіткало нещастя нове».Фараон, який згадується у другій пісні першої частини, Мернептах, тут має подвійне символічне значення: з одного боку – загарбати якнайбільше, а з іншого – стерти з лиця землі цілий народ, щоб від нього не залишилося й сліду. Історики дослідили його біографію. Мернептах був четвертим фараоном XIX династії Стародавнього Єгипту. Він правив приблизно десять років – від 1213 до 1203 року до н. е. Мернептах був тринадцятим сином Рамсеса II. Його тронне ім'я звучало як Ба-ен-Ра Мерінечеру, що можна приблизно перекласти як «Душа Ра, любима богами». Цікава й інша річ: надгробний камінь – стела, яка нині зберігається в музеї міста Каїра, – є одним із найдавніших позабіблійних джерел, у якому згадується народ, що називається Ізраїлем. Цю стелу також називають «Стелою Ізраїля» або «Стелою Перемоги». Її знайшов відомий учений Фліндерс Пітрі у 1896 році. На стелі, написаній єгипетськими ієрогліфами, сказано: «Ізраїль зруйновано, його покоління більше не існує». Ця історична згадка особливо промовиста, якщо провести паралель із новітньою історією України: прагнення знищити Україну та український народ, стерти його з історії, зробити так, щоб від нього не залишилося сліду. Українському народу довелося пережити чимало трагедій: голодомори, арешти, заслання, репресії та масові винищення.

«Вже кров там розлилась, бурхливо мов ріки,
Засохла у грудях від болю і крику...»

Ці образи передають глибину народного страждання, біль і втрати, яких зазнала Україна. У другій пісні першої частини також згадується храм богів у Карнаку:

«І били всі веслами хвилі бадьро
До храму богів, який звався Карнак».

Чим знаменитий цей храм? По-перше, тим, що його будували кілька поколінь протягом майже 2000 років. По-друге, він займав площу близько ста гектарів, будучи найбільшим релігійним комплексом, побудованим людськими руками за всю історію нашого існування. Його велика гіпостильна зала із 134 колонами, пов'язана з легендою про те, що той, хто туди ввійде, очиститься від усіх гріхів, і його більше ніхто не матиме права судити. Як би там не було, цей храм, побудований на честь трьох божеств – Амона-Ра (Amon-Ra), Мута (Mut) і Хонсу (Khonsu), – був головним духовним центром прадавнього Єгипту. Але нашим героям не судилося потрапити до храму-«чистилища». Вони потрапили в полон.

«На березі бачили лише один сторчак
Стояла там вишка від царської погоні».

У третій пісні думкою герой блукає по стародавньому місту Пафос. Назва міста походить від імені сина Пігмаліона, якого звали Пафос. Сьогодні це чудовий курорт, що славиться зелено-смарагдовим кольором води. Цей магічний колір води пов'язаний із легендою про народження Афродіти – богині любові. Тут знаходиться і знаменитий храм, побудований на честь богині Афродіти, дочки Зевса, яка, за міфологічною традицією, народилася з морської піни. Саме в цьому місті наш герой знайшов свою любов – прекрасну Пенелопу, яка стала його дружиною. Він хотів жити, як усі, але доля йому присудила участь у запеклій боротьбі світла проти темряви. Дарма наш герой *«... щільно мур із каменя заклав»*, бо «почався розбрат і війна» – боротьба проти тиранії, проти системи, проти братовбивчої влади. Він був змушений покинути свою Пенелопу, забираючи із собою пам'ять про кілька щасливих днів. Минуле залишається тісно пов'язаним із героєм: своєю присутністю в його переживаннях воно постійно актуалізується, тобто, як про це висловився знаменитий філософ Хайдеґґер, «минуле отеперішнюється», і тут наш герой згадує «віще слово Аполлона»:

«Лиш довга путь потріскана зоріє,
Ховайтесь, села, небозвід вас миє».

Чому згадується саме Аполлон?

У грецькій міфології Аполлон – божество сонця, світла, оздоровлення і пророцтва. Аполлон не передавав свої відкриття та пророцтва безпосередньо людям, а робив це через своїх оракулів, головним чином через Дельфійського оракула.

Його часто представляють як бога контрастів: пов'язаний зі світлом та оздоровленням, водночас він може бути і носієм руйнування. Він також був покровителем мистецтва, музики та поезії. Звідси можна зробити висновок, що мистецтво може не лише будувати, а й руйнувати.

Перші слова Аполона після народження були такими:

«Принесіть мені ліру, яку я люблю, і мій лук.
Я розкажу світу через мого оракула,
що вирішив насправді Зевс».

Гомер називає його Фебом (Phoebus), що в перекладі означає «світлий», «сяючий». Аполлон звертає увагу людей на те, що є головним і величним у земному житті. Саме тому при вході до Дельфійського храму були написані знамениті вислови:

«Пізнай себе!»
«Нічого зайвого!»

Аполлон брав участь у Троянській війні: він наслав чуму на греків і допоміг Парісу вбити Ахіллеса. Його пророцтва не завжди були прямими – часто вони мали форму загадки, яку потрібно було розшифрувати. Наприклад, перед битвою при Фермопілах у 480 році до н. е. Аполлон, за переказом, пророкував спартанському царю Леоніду:

«Вам, громадяни великої Спарти,
ваше велике і славне місто або впаде
під ударами персів, або, якщо цього не станеться,
Лакедемон оплакуватиме смерть царя
з роду Геракла.

Бо ні сила биків, ні сила левів не стримає ворога,
адже він має силу Зевса. Кажу вам,
він не зупиниться,
поки не поглине одне з двох — або місто, або царя».

Цими словами оракул Пітія передвіщав падіння Спарти або смерть великого Леоніда, який міг отримати перемогу над персами лише в тому випадку, якщо принесе себе в жертву.

У самому кінці третьої пісні, в останній строфі, згадується смерть легендарного Ахіллеса:

«І впав тоді герой Ахілл у бою,
Він гордий був і був надто зухвалий».

Але тут ми повинні проникнути в підтекст твору. Представляючи смерть Ахіллеса, автор говорить про зраду. У той період, як і протягом усієї комуністичної епохи, зрадника можна було зустріти на кожному кроці. Це наш новітній Одіссей зрозумів і правильно усвідомив:

«А я навчився скривати мисль свою,
Щоб ворогу не датись на поталу».

Ахіллес був надто впевнений у своєму безсмерті, яке, за легендою, отримав після того, як його мати, німфа Тетіс, скупала його у священних водах Стіксу. Після цього тіло Ахіллеса стало безсмертним, крім п'яти, за яку мати його тримала під час купання. П'ята залишилася єдиним вразливим місцем його тіла. Саме туди боягузливий Паріс направив смертельну стрілу. За іншою версією легенди, стрілу в єдине вразливе місце тіла Ахіллеса спрямував бог Аполлон.

У продовженні поеми мова йде про спробу врятувати Україну і про те, що боротьбу треба починати із запеклого поєдинку з Посейдоном:

«Ой друже, Діомеде, мій хоробрий,
Проникнути у Трою нам пора [...]
Почнемо з Посейдоном поєдинок».

Діомед у грецькій міфології – один із героїв Троянської війни. Він приплив до Трої на великій кількості кораблів. Відзначився тим, що разом з Одіссеєм викрав із Трої Паладій – священну статую богині Афіни. І тут знову прадавня грецька легенда говорить про те, що Трою неможливо було завоювати, поки в ній знаходилася ця статуя. Греки домовилися обманом захопити гордий Іліон (Іліон – давньогрецька назва Трої). Пагорб, на якому була збудована Троя, за легендою, називався «пагорбом помилок», бо саме туди розгніваний Зевс скинув богиню помилок Ате після того, як прогнав її з Олімпу. Пізніше Ілос, син Троса, збудував там фортецю Трою – Іліон. Коли він попросив у олімпійських богів дозволу збудувати фортецю, з неба впала статуя богині Афіни. Тоді він вирішив назвати цю фортецю Іліоном – на честь свого імені.

У цій частині поеми, у четвертій пісні, автор говорить про план проголошення Української Народної Республіки під час Другої світової війни, та про трагедію Бабиного Яру. Виглядом троянського коня представлено алегорично підступність ворога. На відміну від героїв давнини, сучасний Одіссей відмовляється від кривавих подвигів:

«– Зрікаймось подвигів кривавих, –
Благаю всіх. Рятуймо рідний край!
Палити завше злочин, а не право,
Це місто – Троя, мов правдивий рай».

Цей вчинок змушує героя покинути дружину, дитину і йти у світ.

(Продовження на 16 с.)

КИРИЛО А. КУЦЮК-КОЧИНСЬКИЙ
«ДОВГЕ БЛУКАННЯ ОДІССЕЯ», АБО ДОЛЯ ЦІЛОГО ПОКОЛІННЯ

(Продовження з 15 с.)

Тут Мойра – потрійне божество – розпорядилася по-своєму: «*А сину Лаерта судився полон*». Хто така Мойра? У грецькій міфології мойри – три богині долі, які визначають життєвий шлях людини від моменту народження до смерті. Це уособлення невблаганної долі людини. Вони вирішують, що саме судилося людині пережити протягом її життя. Саме тому образ Мойри у творі набуває особливого значення: герой не може повністю втекти від призначеної йому долі, але він може зробити власний вибір і визначити, як зустріне випробування.

Перша – Клото (Clotho) – пряде нитку життя людини; друга – Лахесіс (Lachesis) – вимірює довжину цієї нитки, а третя – Атропос (Atropos) – перерізує її. Вона завжди носить із собою ножиці. Від її імені походить і назва алкалоїду атропіну (atropinum). Коли Атропос перерізає нитку життя – це означає смерть. Цих трьох богинь боялися навіть олімпійські боги.

На відміну від прадавнього героя, сучасний Одіссей не повертається до нового щасливого життя. Його дружина вийшла заміж за вдівця, дитина померла, а сам герой після Чорнобильської трагедії опинився далеко від рідної країни.

Дорога Одіссея – це довга дорога до себе, до своєї ідентичності та до свого сумління. На цьому шляху він зустрічає божества, які йому допомагають, але є й такі, що хочуть його покарати. Нарешті Одіссей доплив до берегів Африки, але й там його випробування не закінчилися. Він потрапив в обійми красуні Каліпсо, ім'я якої зашифроване в грецькому дієслові *kalýptō* («покривати», «ховати», «закривати»). Каліпсо – дочка одного з титанів, знаменитого Атласа, якому, за міфологічною традицією, відомі всі моря, наче власна долоня. Вона символізує окутання розуму людини, бажання забути все. Каліпсо обіцяє Одіссею безсмертя, але за умови, що він залишиться з нею. Однак Одіссей зумів вирватися з її чарів і прагнув якнайшвидше повернутися додому. Його провідною зіркою залишається бажання повернутися у рідний край. Ця дорога сповнена випробувань. Разом зі своїми друзями та кораблями Одіссей приплив до берегів, де живуть лотофаги. Вони їдять рослину, яку називають лотосом. Назва «лотос» пов'язана з давньою міфологією, а грецьке слово *lanthano* означає «бути непомітним», «забувати», «залишатися невідомим». У поемі цей образ набуває символічного значення: лотофаги можуть зробити так, щоб людина забула все своє попереднє життя. Поборовши силу лотофагів, Одіссей минув Корсику, Сицилію, Мальту та прибув до Італії, де йому довелося боротися з чарами ворожки Цирцеї. У грецькій міфології вона є дочкою Сонця та океаніди Перси. Вона є жіночим божеством, а Гомер називає її ще й чарівницею, немовби її чари можуть перетворити чоловіків на левів, вовків, які охороняли б її палац, або на свиней, як це сталося з друзями Одіссея. Вона є власницею чудодійної квітки під назвою «молі» (moly). Це біла, як молоко, квітка, але її корінь чорний. Читаючи гомерівську поему, мимоволі запитуєш себе: що саме привело до перетворення мандрівників на тварин? Чи справді в цьому випадку могла діяти магічна майстерність прекрасної Цирцеї, чи все, що з ними сталося, було наслідком дії психотропної рослини, яка може негативно впливати на психіку людини, змінювати її свідомість і навіть призводити до безумства? Назва цієї рослини походить від грецького прикметника «моліос» (mōlios), що перекладається як «виснажений», «зовсім знесилений». У румунській мові є слово «moale», яке, ймовірно, пов'язують із цим прикметником. Ім'я чаклунки Цирцеї перекладається як «хижий птах» і є втіленням хижої жіночності. Але, на відміну від гомерівської Цирцеї, сучасна героїня допомагає змученому Одіссею, прихистивши його, а її «острів» – це Румунія. Тут він знайшов пристановище у таборі військовополонених у місті Галац, де їм показували кінострічку про пригоди гомерівського Одіссея. Саме ця подія дала автору ідею описати події давноминулі та перенести наступну дію в нашу добу. На відміну від гомерівського Одіссея, сучасному Одіссею доля присудила пройти ще через багато складних випробувань.

(Далі буде)

Літературно-критичні посилання

1. Кирило А. Куцюк-Кочинський. *Довге блукання Одіссея*. – Київ – Бухарест – Нью-Йорк, 1988.
2. Кирило А. Куцюк-Кочинський. *Відгук віків*. Двомовне видання. – Бухарест, 1989.
3. Гомер. *Одіссея*. – Бухарест: Univers, 1971.
4. Camus, Albert. *Mitul lui Sisif*. – București: Polirom, 2020.
5. Eastman, Max. *The Cult of the Unintelligible*. – *Harper's Magazine*, April 1929. – P. 632–639.
6. Joyce, James. *Ulysses*. – Paris, 1922.
7. Joyce, James. *Портрет митця замолоду* / *Portret al artistului din tinerețe*. – Humanitas, 2018.
8. Pascu, Ioan. *Un excurs istorico-critic*. – Editura Scrisul Românesc.
9. Westphal, Bertrand. *La Géocritique: Réel, Fiction, Espace*. – Paris: Éditions de Minuit, 2007.
10. Літературна енциклопедія**.** – Т. 8. – 1934.

Михайло Гафія ТРАЙСТА

ГЕРОЇ НЕ ВМИРАЮТЬ

Календар смерті

26 лютого 2022 року

У рубриці «Герої не вмирають» ми вшановуємо пам'ять тих, хто віддав життя за Україну. Сьогодні згадуємо ще двох героїв – Ігоря Гуденка та Ділербека Шакірова. Кожен із них по-своєму служив людям і рідній землі: один фіксував події як фотограф і журналіст, інший був активним громадським діячем і захисником Херсона. Їхні долі обірвала війна, але їхні вчинки, праця й відданість залишилися в пам'яті тих, хто їх знав, і в історії України.

ІГОР ГУДЕНКО

Ігор Гуденко – фотограф, блогер, член Національної спілки фотохудожників України та Національної спілки журналістів України – загинув 26 лютого в Харкові, на вулиці Наталії Ужвій, розташованій між мікрорайонами Північна Салтівка 3 і 4. Цей район зазнавав обстрілів російської армії від самого початку повномасштабного вторгнення. Тривалий час тіло Ігоря не могли знайти.

24 лютого 2022 року, у перші години війни, Ігор вирушив велосипедом із Салтівки до окружної дороги Харкова, щоб знімати війну. Того дня він опублікував фотографію на своїй сторінці у Facebook, а згодом – відео зі знищеною технікою. Через кілька днів зв'язок із ним зник.

27 лютого знайшли тіло загиблого журналіста.

Ігоря Гуденка поховали 7 квітня 2024 року.

20 лютого 2014 року Ігор Гуденко знімав розстріл протестувальників на вулиці Інститутській у Києві. За словами правозахисників, це відео є важливим доказом у судовому процесі, який наближається до завершення.

ДІЛЕРБЕК ШАКІРОВ

26 лютого 2022 року в селі Зеленівка поблизу Херсона російські окупанти розстріляли українського журналіста Ділербека Шакірова. Йому було 38 років. Із початком повномасштабної війни російські війська почали переслідувати журналістів і громадських активістів Херсонщини.

Із 2008 року Ділербек працював у херсонському інформаційному тижневику «Навколо тебе». Він був активним і свідомим громадянином свого міста, членом благодійного фонду «Дім надії», очолював «Спілку організацій людей з інвалідністю Херсонської області» та «Херсонський центр вермикультури».

У 2014–2015 роках Ділербек захищав Херсон.

«Він розумів, що треба боротися… Хай що могло статися, він ішов і робив те, що вважав правильним. Він не розділяв свій дім і місто. Для нього Херсон був серцем і домом», – розповіла сестра журналіста.

Володимир АНТОФІЙЧУК

«ПОКИ БАТЬКО ПОРУЧ»: ЛІРИЗМ РОДИННОЇ ПАМ'ЯТІ В РАННІЙ ПРОЗІ МИХАЙЛА МИХАЙЛЮКА

З роками син по-новому відкриває для себе батька, знаходячи глибший зміст у тому, що колись здавалося звичним і зрозумілим. У дитинстві батько уособлює силу, захист, надійність. Згодом приходить розуміння його щоденних турбот, нелегких рішень, прихованих переживань. Та коли роки позначаються на колись міцній і невтомній людині, син усвідомлює, що батькова присутність, така звична й природна, не триватиме вічно.

Минають роки, тьмяніють подробиці щоденного життя, забуваються слова, сказані мимохідь. Проте деякі картини зберігаються з дивовижною виразністю: батько за роботою, його натруджені руки, знайомий голос, постать на сільській дорозі. Іноді саме вони повертають людину до минулого сильніше, ніж великі події, що колись здавалися незабутніми.

До такого поступового осягнення близької людини звертається у своїй ранній прозі Михайло Михайлюк. У його першій прозовій книжці «Біле-пребіле поле» серед тридцяти різних за тематикою та манерою оповіді творів вирізняються три, об'єднані постаттю батька: «Дзвони з незвіді часу», «Покута» та «Білий вершник».

Коли 1974 року побачила світ збірка «Біле-пребіле поле», Ількові Михайлюку (1889–1982), батькові письменника, виповнилося вісімдесят п'ять років. Самому авторові було тридцять чотири. Різниця поколінь і батькова старість увиразнюють емоційний зміст цих оповідей. Молодий письменник вдивляється у старість людини, чия праця, характер і життєва мудрість формували світ його дитинства. Батько ще поруч, продовжує працювати, залишається вірним своїм переконанням, але син уже гостро відчуває невблаганний плин часу. Звідси – лірична інтонація, у якій любов і вдячність поєднані з тривогою перед майбутньою розлукою. Письменник прагне зберегти у слові живу батьківську присутність, побачити глибший сенс його повсякденної поведінки.

Кожен із трьох творів має свій сюжет і власне емоційне звучання. Проте разом складають багатогранну історію родинного порозуміння, у центрі якої – сільський трудівник, людина твердих моральних переконань, господарської мудрості та великої внутрішньої сили. Його вдача не потребує урочистих означень. Про нього найвиразніше говорять учинки, зроблені речі, посаджені дерева, оброблена земля.

За цими оповідями відчутний автобіографічний досвід, перетворений на художню історію. Повернення до давніх епізодів допомагає синові збагнути мотиви батькових дій, які за щоденного спілкування могли залишатися незрозумілими.

У такому погляді на пережите розкривається лірична природа письма Михайла Михайлюка. За зовнішньою простотою оповіді вгадується глибоке особисте переживання. Звичайні речі й деталі зберігають людське тепло, а розповідь про минуле спонукає замислитися над тим, що одне покоління передає іншому.

У новелі «Дзвони з незвіді часу» все починається з похорону родича. Подія, звична для сільського життя, спершу не викликає в оповідача глибокого смутку. Він спостерігає за присутніми, чує голосіння, відчуває задуху, помічає подробиці похоронного обряду. Навколо триває усталений порядок прощання з померлим.

Аж ось батько промовляє: «Видиш? – і я таким буду, як завтра».

Кілька слів – і звичний світ втрачає колишню певність.

Досі смерть видавалася далекою від родинного життя. Тепер вона наближається до найдорожчої людини. Син намагається заперечити батькові слова, зупинити розмову, повернути попереднє відчуття спокою. Та почуте не дає йому спокою. Батько говорить про власну смерть без зовнішнього драматизму. Можливо, за цим стоїть спокійне усвідомлення старості, прийняття природного закону життя. Син же виявляється неготовим навіть подумки допустити можливість батькового відходу.

Відтепер змінюється і навколишній світ. Дорога через цвинтар здається нескінченною, знайомі місця втрачають звичні обриси, спогади переплітаються з тривожними передчуттями. Оповідач ніби опиняється в просторі, з якого неможливо повернутися до

колишньої душевної безтурботності. Дорога стає відображенням синівського сум'яття: думка раз у раз повертається до батькової фрази, і страх заповнює весь простір оповіді.

Та найдужче промовляє інше: батько присутній у новелі навіть тоді, коли безпосередньо не діє. Про нього нагадують дерева, посаджені на цвинтарі, надмогильні хрести, створені його руками, сліди тяжкої праці на тілі, поранена на війні нога. З окремих подробиць складається історія довгого життя, сповненого щоденної роботи, терпіння та турботи про людей.

Ілько Михайлюк

Кожна подробиця зберігає щось від батькового життя, від його щоденної праці й турботи. Поступово стає зрозуміло: син боїться втратити значно більше, ніж батьківську присутність. Разом із цією людиною може відійти цілий світ – її пам'ять, досвід, уміння, звички, особливе розуміння добра й обов'язку.

Висихають посаджені батьком дерева, руйнуються старі хрести. Час торкається всього, навіть того, що колись здавалося міцним і довговічним. Та людське життя залишає сліди, які неможливо виміряти тривкістю речей. У спогаді сина речі зберігають слід батькових рук і дорогий йому світ.

На цих сторінках ліризм народжується з любові, загостреної передчуттям утрати. Розповідаючи про страх перед смертю, письменник спонукає уважніше вдивитися в саме життя – його щоденний, непримітний, але незамінний зміст.

Новела «Покута» відкриває іншу грань батькової особистості. Тут старий майстер виготовляє надмогильні хрести. Письменник докладно описує підготовку матеріалів, роботу з формами, металевими укріпленнями, бетонними поверхнями. Завдяки цим подробицям читач поступово входить у світ ремесла, де кожна операція потребує вправності, точності й терпіння.

Спершу перед нами ніби звичайна розповідь про сільського умільця. Та за неспішним описом роботи дедалі виразніше відкривається людський характер. Батько не терпить недбалості, дорожить добрим ім'ям, суворо ставиться до власних обов'язків. Його вимогливість не залежить від того, чи побачить хтось приховані подробиці роботи. Майстер знає ціну зробленому й не дозволяє собі обманювати людей. Один випадок розкриває його вдачу виразніше за будь-яку характеристику. Коли замовник висловлює сумнів щодо залізного укріплення хреста, старий розбиває ще не затверділий виріб, щоб довести: все зроблено належним чином. На перший погляд, реакція надто різка. Адже знищено виріб, витрачено матеріал і час. Проте для батька сумнів у сумлінності означає значно більше, ніж прикре непорозуміння. Він захищає власну честь. Ця сцена відкриває моральний світ людини, сформований багаторічним досвідом. Її слово повинно мати вагу, робота – відповідати обіцяному, а заробіток – залишатися чесним.

Не менш промовисте ставлення старого майстра до замовників. Заможні люди мають заплатити належне, натомість для бідних він готовий поступитися ціною. Справедливість для нього передбачає розуміння людських обставин. Він уміє бачити чужу потребу й відчуває відповідальність перед тими, кому може допомогти.

Так окреслюється постать людини, для якої праця – спосіб дбати про родину, допомагати іншим і зберігати власну гідність.

Проте невпинний плин часу змінює й самого майстра. Батько старіє. Те, що колись виконувалося легко, тепер потребує значних зусиль. Він нахиляється над роботою, довго порається біля виробу, зрештою стає навколішки, майже припадаючи до землі. І тут звичайна робоча поза несподівано викликає в сина думку про молитву. Йому здається, ніби батько стоїть навколішки перед померлими, просячи прощення за те, що заробляє на виготовленні надмогильних хрестів. Саме ця мить допомагає зрозуміти назву «Покута».

Проте виникає запитання: хто насправді переживає почуття провини – батько чи син, який спостерігає за ним? Упродовж твору майстер виявляє впевненість у потрібності своєї справи. Він допомагає людям гідно вшанувати померлих, а виготовлення хрестів сприймає як чесне ремесло. Тому навряд чи варто вбачати в його поведінці приховане каяття.

Інакше бачить ситуацію син. Його тривожить батькова старість.

(Продовження на 20 с.)

«ПОКИ БАТЬКО ПОРУЧ»:
ЛІРИЗМ РОДИННОЇ ПАМ'ЯТІ В РАННІЙ ПРОЗІ МИХАЙЛА МИХАЙЛЮКА

(Продовження з 19 с.)

Кожен новий хрест нагадує про наближення дня, коли майстрові самому знадобиться такий останній знак людської пам'яті. Саме тому в уяві оповідача звичайна праця набуває сумного, майже молитовного змісту. Психологічна тонкість новели – в несхожості двох поглядів на ту саму працю. Батько наполегливо працює, прагнучи залишатися діяльним і потрібним. Син бачить його втому й уже відчуває біль майбутньої розлуки. Із цього розходження виростає щемлива інтонація оповіді. Вона не потребує прямих зізнань у любові чи розлогих роздумів про смерть. Достатньо кількох рухів старої людини, її схиленої постаті, роботи, яку вона терпляче доводить до кінця.

Ілько Михайлюк – австрійський вояк

У звичайній робочій позі синові відкривається ціла людська доля. «Покута» розповідає про старого майстра, для якого праця залишалася мірилом честі й людської вартості. Але за розповіддю про ремесло відчувається синівська любов – стримана, тривожна, сповнена ніжності до людини, чиї сили поволі вичерпуються.

Новела «Білий вершник» вводить родинну тему в обставини суспільних перетворень. Тут батько стикається із суспільними змінами, які порушують звичний лад сільського життя. У центрі оповіді – колективізація, переорганізація господарства, руйнування давніх меж і водовідвідних рівчаків.

Батько наполегливо намагається відновити те, що було знищено. Збоку його поведінка здається дивною. Навіщо докладати стільки зусиль, коли обставини вже змінилися, а колишніх порядків не повернути? Спочатку й син не може зрозуміти такого завзяття. Йому важко пояснити, чому батько береться за справу, безрезультатність якої, здається, мала б зупинити будь-яку розсудливу людину. Однак поступово відкривається справжній сенс його дій. Старий усе життя працював на землі. Він знав її властивості, розумів значення водовідвідних споруд, усвідомлював наслідки господарської недбалості. Рівчаки для нього – результат людської праці та досвіду, нагромадженого протягом багатьох років. Їх руйнування означає втрату того, що створювалося для загальної користі.

Земля в уявленні батька вимагала уваги, терпіння, знання її природних законів. Господарювати на ній навмання, нехтуючи працею попередників, означало змарнувати набуте ними знання. Адже в кожному полі, у кожній межі, у кожному рівчаку зберігалася частка людських зусиль, досвіду, турботи про майбутній урожай. Тому батькова наполегливість має цілком конкретну основу. Він відстоює розумний спосіб господарювання, який перевірив власним життям.

У цьому образі привертає увагу поєднання практичної мудрості та моральної непоступливості. Батько знає, що його можуть не зрозуміти, осудити, навіть покарати. Однак не може погодитися з тим, що суперечить його уявленням про належне ставлення до землі. Для нього господарювання означає відповідальність за зроблене й залишене після себе.

Саме тут новела «Білий вершник» виходить за межі родинної історії. Письменник торкається складних взаємин людини з добою, коли зміна суспільного устрою зачіпала усталені способи життя, працю та моральні переконання цілих поколінь. Проте характер батька не зводиться до політичної позиції. Його головний аргумент – власний досвід. Він судить про правильність дій за їхньою користю, за тим, що вони дають землі й людям. Для сина батькова непоступливість стає непростим уроком розуміння. Спершу він бачить зовнішню незвичність батькових учинків. Згодом починає розуміти їхні причини. За нібито нерозсудливою поведінкою він відкриває вірність життєвим принципам. Загострення конфлікту настає тоді, коли від сина вимагають осудити батька.

Перед ним виникає нелегкий вибір: погодитися з оцінкою, яку пропонує оточення, чи зберегти вірність власному розумінню близької людини. Цей епізод додає родинній темі нового змісту. Любов до батька виявляється у здатності зрозуміти його тоді, коли вчинки викликають загальне нерозуміння, визнати

право на переконання, сформовані впродовж цілого життя.

Так письменник підводить читача до роздумів про стосунки між поколіннями. Молодші нерідко оцінюють учинки старших відповідно до нових обставин, не враховуючи досвіду, який визначав їхні рішення. Однак порозуміння починається тоді, коли син намагається побачити світ очима батька. У «Білому вершнику» цей процес має стримане, але глибоко емоційне звучання. За суспільним конфліктом відчувається родинна драма: старий чоловік захищає те, чому присвятив життя, а син поступово відкриває моральну велич його наполегливості.

Земля в такому прочитанні зберігає пам'ять людської праці. Батьківська постать невіддільна від неї, від колишніх турбот і звичок, від переконання, що зроблене для людей повинно служити їм і надалі. Так у розповідь про суспільне протистояння входить тепла інтонація вдячності землі й людям, які вміли про неї дбати.

У трьох новелах розкриваються різні грані синівського пізнання батька. У «Дзвонах з незвіді часу» син уперше так гостро відчуває можливість утратити батька. У «Покуті» вдивляється в його старість, відкриваючи моральний зміст щоденної праці. У «Білому вершнику» намагається зрозуміти переконання, заради яких батько готовий протистояти несприятливим обставинам. У кожній ситуації батько зберігає вірність праці, людям і власному сумлінню.

Та чи не найбільшу силу цим творам надає спосіб розповіді. Михайло Михайлюк уникає ідеалізованого портрета. Батько може бути різким, упертим, безкомпромісним. Його поведінка не завжди зрозуміла синові. Але саме такі подробиці надають образові життєвої правдивості. Перед читачем – людина зі своїм характером, звичками, внутрішньою незалежністю. І передусім – людина, до якої син звертається з любов'ю. Це почуття рідко висловлюється безпосередньо. Воно живе в уважному погляді на батькові руки, у пам'яті про його працю, у тривозі перед неминучим старінням, у бажанні зрозуміти його навіть тоді, коли обставини розводять батька й сина по різні боки життєвого конфлікту. Ця стримана ніжність єднає оповіді, у яких вдячність не заступає уважного погляду на чийсь непростий характер.

Батькова постать невіддільна від буковинського світу, в якому вона формувалася. Сільська праця, господарські звичаї, ставлення до землі, турбота про могили предків, родинна пам'ять – усе це формує культурне середовище, у якому живуть персонажі. Через історію однієї людини проступають риси цілого покоління, сформованого тяжкою працею, війною та суспільними потрясіннями.

Проте значення цих творів виходить за межі конкретного краю й часу. Вони звертаються до досвіду, знайомого багатьом людям. Часто саме в пору батькової старості діти починають уважніше прислухатися до того, що раніше сприймали як належне. І тоді інакше сприймаються їхні слова, звички, давні суперечки, на перший погляд незначні вчинки. За ними відкривається ціле життя, яке колись було поруч, але не завжди ставало предметом уважного осмислення.

Тому ліричність цих творів живиться уважністю до пережитого. Письменник знаходить поетичний зміст у звичайних людських справах, у щоденній праці, у пам'яті про близьких. Його оповіді спонукають відчути цінність того, що часто залишається непоміченим серед повсякденних турбот.

Три різні картини. Три миті одного людського життя. І за кожною – уважний, сповнений любові погляд сина, який поступово відкриває для себе глибину батьківського характеру.

Коли Михайло Михайлюк писав ці твори, його батько ще жив. І саме ця обставина надає їм зворушливої безпосередності. Письменник розповідає про людину, яку ще можна було побачити за роботою, почути її голос, відчути тепло натруджених рук. Проте разом із радістю батькової присутності дедалі відчутнішою ставала тривога перед невідворотною розлукою.

Можливо, тому в цих оповідях стільки душевної теплоти й стриманого смутку. Ліризм Михайла Михайлюка народжується з бажання втримати дорогоцінні миті спільного життя, зберегти те, що час поступово віддаляє від людини. У звичайних батькових учинках письменник відкриває красу праці, силу характеру, вірність моральним переконанням.

І поки батько поруч, син намагається осягнути все те, що колись здавалося звичним і зрозумілим. Бо справжня глибина синівської любові розкривається не лише в пам'яті про минуле, а й у здатності побачити духовне багатство близької людини, почути її й зрозуміти, поки вона ще поряд. Саме це почуття надає трьом оповідям Михайла Михайлюка особливої людської щирості. У них живе прагнення зберегти батьків світ із його щоденною працею, суворими життєвими правилами, тихою ніжністю та непохитною вірою в людську гідність.

Степан ТРАЙСТА

АНДРІЙ ЛЮБКА: *ЖІНКА І СІРНИКИ*

Організатори FILIT Iaşi – Міжнародного фестивалю літератури та перекладу – вже привчили нас до того, що серед його гостей щороку є українські письменники та діячі культури. Не мав стати винятком і цьогорічний фестиваль. Серед запрошених був і Андрій Любка – віцепрезидент PEN Ukraine, письменник родом з Ужгорода, який нині перебуває на фронті. На жаль, цього разу приїхати до Ясс він не зміг.

І хоч війна стає на заваді участі українських письменників у фестивалі, співпраця між українським і румунським літературними середовищами не лише триває, а й набуває нових форм. Зокрема, Національний музей румунської літератури в Яссах продовжує започаткований у 2025 році видавничий проєкт, спрямований на підтримку сучасних українських письменників, переклад їхніх творів румунською мовою та популяризацію української літератури в Румунії.

У межах цього проєкту цьогоріч побачила світ збірка новел Андрія Любки «Жінка і сірники» в перекладі румунською мовою Михайла Гафії Трайсти. Йому ж належить і переклад прозової збірки «Механізми захисту. 12 українських письменників під час війни», виданої до FILIT 2026.

Про своє знайомство з літературою Андрія Любки Михайло Гафія Трайста розповідає:

«Я перекладав цю збірку з відчуттям, що прозу Любки слід читати поза обставинами, які зробили Україну такою помітною у свідомості Європи. Його література розповідає про подорожі, пам'ять, кохання, самотність, Центральну Європу та Балкани, про людей і місця, на які письменник дивиться з іронією, ніжністю та виразним відчуттям абсурду. Це література, яка не тікає від реальності, але й не дозволяє звести себе лише до неї».

Михайло Гафія Трайста був присутній на FILIT, однак очікувана зустріч з Андрієм Любкою так і не відбулася. Ще напередодні фестивалю перекладач отримав від українського письменника листа, у якому той із жалем і гіркотою пояснював причини своєї відсутності:

«Мені дуже шкода, що пишу тобі так пізно й повідомляю такі погані новини, але, на жаль, сьогодні я отримав від командира наказ, який забороняє мені залишати нашу зону бойових дій. До останньої миті все вказувало на те, що я зможу поїхати, і ми вже про все домовилися. Однак ситуація вкрай напружена, а кількість ворожих військ на нашій ділянці фронту постійно зростає. Порівняно з початком серпня, тепер навпроти нас майже на 70% більше російських солдатів. Їхня кількість і далі збільшується на тлі прихованої мобілізації, яку Росія проводить після виборів, а ситуація стає дедалі складнішою.

Мій командир, який загалом дуже мене підтримував, вирішив, що я не можу залишити цю зону. З огляду на обставини я розумію це рішення, хоча воно ставить мене у вкрай скрутне становище щодо зобов'язань, які я взяв на себе перед тобою. Мені жахливо, що я тебе підводжу, особливо після того, як ми вже все запланували. Я рідко опинявся в подібній ситуації, але реальність військової служби така, що ми не контролюємо власний розклад, пересування чи свободу подорожувати».

І хоч цього разу Андрій Любка не зміг особисто зустрітися з румунськими читачами, проте нагоду познайомитися з його творчістю їм подарувала нова книжка – перекладена румунською мовою.

У збірці новел *Жінка і сірники* Андрій Любка відштовхується від подій, на перший погляд, буденних, і перетворює їх на нагоду поміркувати про кохання, самотність, пам'ять і людську вразливість. Його герої переживають ситуації, які спершу здаються звичайними, а іноді навіть дивними, проте поступово набувають глибшого змісту. Випадкові зустрічі, роз-

луки, спогади й емоційні зв'язки складаються в роздуми про те, як люди шукають своє місце у світі та намагаються зрозуміти події власного життя.

Прозу Любки пронизує стримана меланхолія, яку письменник урівноважує іронією та тонким гумором. Його оповідь не стає гнітючою навіть тоді, коли йдеться про самотність, страждання чи втрату. Іронія дає змогу подивитися на події тверезо, не применшуючи їхньої емоційної ваги. Гумор виникає то в несподіваних ситуаціях, то в спробах героїв пристосуватися до реальності, якою вони не здатні керувати. Так комічне й трагічне природно співіснують – так само, як часто буває і в повсякденному житті.

У новелі, що дала назву збірці, випадкова зустріч у Варшаві переростає в незвичайну історію кохання. Стосунки героїв позначені культурними відмінностями та обставинами, що зближують їх, але водночас – крихкістю почуттів. Любов тут не постає певною й остаточною відповіддю на всі питання. Це сильне, але вразливе переживання, якому загрожують плин часу й зміни в житті. Сірники з назви стають символом: немов полум'я, близькість між людьми може на мить розігнати самотність, але її світло легко згасає.

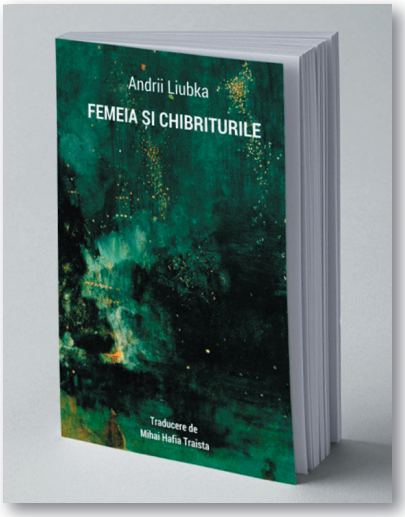

У новелі «Сім демонів Магдалени» зв'язок між жінкою та її собакою стає основою для роздумів про прив'язаність, страждання й розлуку. Ці стосунки – не просто зворушливий епізод, а глибока форма близькості, у якій турбота й любов невіддільні від страху втрати. Через цю історію розкриваються самотність героїні та її потреба знайти в ненадійному світі вірну істоту поруч. Любка показує, що почуття не завжди потребують слів, а наймовчазніші стосунки іноді виявляються найміцнішими.

Ще один вимір збірки відкривається в новелі «Королева на велосипедній рамі», де особиста історія переплітається з великими потрясіннями минулого століття. Кохання, зрада, війна й боротьба за виживання зливаються в оповідь, у якій історія не залишається далеким тлом, а входить у життя героїв і змінює їхні долі. Письменник показує, як історичні події залишають слід не лише в документах чи колективній пам'яті, а й у людських рішеннях, мовчанні та спогадах. Минуле не завершилося: воно й далі впливає на теперішнє.

Одна з найвиразніших рис прози Любки – вміння віднаходити незвичайне в буденному. Предмети й місця, що з'являються в цих новелах, – коробка сірників, велосипед, стара оселя чи чуже місто – набувають емоційного й символічного значення. Вони зберігають пам'ять про зустрічі та пережите й стають орієнтирами у внутрішньому світі героїв. Звичайна річ може вмістити цілу історію: втрачене кохання, згадку про минулу добу або бажання повернутися до миті, коли життя здавалося зрозумілішим.

Увага до деталей визначає і спосіб, у який письменник змальовує героїв. Це не виняткові герої, а вразливі люди зі своїми бажаннями, ваганнями й слабкостями. Вони іноді діють імпульсивно, а іноді ніби підкоряються випадку чи обставинам, яких не можуть змінити. Саме відсутність героїчного ореолу робить їх переконливими. Читач упізнає їхні тривоги й непевність, навіть якщо події відбуваються в інших місцях і за інших обставин.

Хоч Андрій Любка пише з культурного простору, глибоко позначеного історією та трагедіями сучасної України, його література не зводиться до свідчення про війну. Історія присутня в текстах, але поруч із нею – інтимні сюжети, особистий досвід і універсальні запитання. Письменник говорить про людей, про те, як ідентичність і відчуття належності формуються під впливом місць, мов і спогадів, а також про потребу в любові та взаєморозумінні, що здатна долати кордони. У цьому сенсі збірка запрошує читача відкрити для себе сучасну українську літературу поза обмеженим уявленням, ніби вона визначається лише темою війни.

Назва *Жінка і сірники* промовисто поєднує два важливі мотиви книжки: крихкість людських стосунків і здатність, на перший погляд, незначних речей чи жестів зберігати цілий світ емоцій. У новелах близькість може бути світлою, але нетривалою; спогади – втішати й водночас тривожити; а кохання не рятує від самотності, а іноді робить її ще відчутнішою. Андрій Любка не пропонує остаточних відповідей, натомість залишає історії жити в уяві читача.

Переклад Михайла Гафії Трайсти дає змогу румунському читачеві познайомитися з прозою, у якій тверезий погляд поєднується з ніжністю, реалістичне спостереження – із символом та абсурдом.

Анастасія ФЕДУРЯН

УЯВЛЕННЯ ПРО СМЕРТЬ В УКРАЇНСЬКОМУ СВІТОГЛЯДІ

ЕВОЛЮЦІЯ ПОХОВАЛЬНИХ ОБРЯДІВ В УКРАЇНСЬКІЙ КУЛЬТУРІ

(Продовження з № 386-387)

Серед численних описів традицій і побуту українського народу знаходимо й описи поховальних ритуалів та обрядів, надзвичайно схожих на давні традиції часів Київської Русі, зафіксовані в літописах. Очевидно, ці традиції зберігалися аж до XVIII століття, а можливо, й пізніше. Саме їх відобразив Котляревський у своєму фундаментальному літературному творі, змальовуючи побут і повсякденне життя простолюду.

Варто також зазначити своєрідне поєднання християнських і язичницьких мотивів у висловлюваннях персонажів твору, зокрема накладання християнських фразеологізмів на язичницькі вірування та уявлення героїв. Одним із прикладів є епізод із «дяками і попами», які проводять язичницькі ритуали та обряди, поєднуючи їх із лексикою християнського походження. Очевидно, у такий спосіб Котляревський іронізує над тогочасною дійсністю, у якій співіснували християнські та язичницькі вірування. Деякі дослідники визначають цей феномен, характерний для доби письменника, як удаване християнство, тобто дотримання зовнішніх форм християнської віри без глибокого усвідомлення її суті та втілення християнських принципів у повсякденному житті.

Схожий синкретичний мотив зустрічаємо також у другій частині поеми, в епізоді із загибеллю Анхіза, батька Енея, через алкогольну інтоксикацію після забав по прибутті троянців на береги Сицилії. Засмучений Еней проголошує перед своїми побратимами початок поминальних обрядів для свого отця. Таким чином розпочинається ряд подій, які продовжуватимуться протягом декількох днів.

У перший день займалися підготовкою до похорону, купували продукти та діставали посуд. Далі почали готувати традиційні поминальні страви, такі як коливо й кутя, а також запаслися ситою – напоєм на основі меду. Окрім цього, запросили священника, старців та решту жителів на обряд поховання, який мав відбутися наступного дня.

Наступного дня персонажі прокинулися рановранці й почали готувати частування для гостей, щоб ті могли досхочу наїстися. Усі страви розклали на столі, але перед тим, як сісти до нього, проспівали «Со святими»[30], тобто відспівали небіжчика. Цей епізод відображає християнські традиції, яких селянство дотримувалося, виконуючи обряди, що становили зовнішній вияв релігійної віри.

Також у поемі зазначається, що всі присутні надмірно вживали алкоголь, а сам Еней так сильно напився з горя, що заснув під лавою й проспав аж до світанку. У такий спосіб автор проводить умовну межу лімінального характеру між подіями, що відбуваються, і тими, які розгортатимуться наступного дня. Водночас алкоголь можна розглядати як символічний елемент переходу, що, ймовірно, відіграє роль чинника, який викриває формальний характер християнських вірувань тогочасного суспільства, сучасником і очевидцем якого був письменник.

Наступного дня, після пробудження Енея, поминальний обряд набуває інших рис, зокрема з'являються елементи, властиві язичницьким поховальним ритуалам.

Передусім головний герой твору відчуває потребу похмелитися, після чого завзято закликає всіх до випивки. На відміну від попереднього дня, коли всі тужили за померлим і голосили, цього дня присутні ніби забули про головну причину влаштованого поминання, а тому пили ще більше й святкували ще завзятіше:

«Зібравшися, всі паненята
Ізнов кружати начали,
Пили, як брагу поросята,
Горілку так вони тягли;
Тягли тут пінненьку Троянці,
Не вомпили Сіціліанці,
Черкали добре назахват.
Хто пив тут більш од всіх сивухи,
І хто пив разом три осьмухи,
То той Енеєві був брат».[31]

Подальші події нагадують язичницьку тризну своїм хаотичним і стихійним характером проведення поминального обряду. На це вказує низка ознак, про-

[30] Котляревський Іван, *Твори*, «Державне видавництво художньої літератури», Київ, 1948, с. 27.

[31] *Ibidem*, с. 27.

яву яких сприяє саме алкоголь, що виступає своєрідним викривальним чинником, оголюючи справжні настрої та вірування народу.

Перші ознаки цього з'являються після того, як сп'янілий Еней вирішує влаштувати ігрища й танці. Присутні на святкуванні починають грати на музичних інструментах і співати, а дівчата – стрибати й витанцьовувати під вигуки інших гостей. Саме такі веселощі, що супроводжували поминальні обряди, були однією з характерних рис давньої тризни.

Ще однією характерною рисою тризни є поява на святі Дареса, якого в самій поемі називають перебійником. Він прагне влаштувати двобій і викликає на поєдинок будь-кого з охочих:

«Гей, хто зо мною вийде битись,
Покуштувати стусанів?
Мазкою хоче хто умитись?
Кому не жаль своїх зубів?»[32]

Ідеальним суперником для Дареса вважали козака на ім'я Ентелл, якого знайшли сплячим під тином у стані алкогольного сп'яніння. Щойно він почув, що має битися з Даресом, то одразу прокинувся і, випивши ще алкоголю, сміливо подався до місця двобою. У цьому епізоді знову простежується руйнівний вплив алкоголю, а також символічний перехід від християнського вшанування померлого до ритуалів язичницького походження.

Двобій тривав довго і навіть привернув увагу богів з Олімпу, та завершився поразкою зухвалого Дареса. Цей поєдинок ще більше розпалив охоту Енея продовжити бенкетування.

Наприкінці автор робить своєрідний сюжетний поворот, повертаючись до християнських мотивів. Ця трансформація відбувається після того, як Ірися, підбурена Юноною, спускається до Сицилії та вмовляє троянських жінок підпалити кораблі на знак помсти своїм чоловікам, які вже близько п'яти тижнів нехтують ними, розважаючись з іншими жінками. Пожежа на кораблях спонукає Енея звернутися до Бога й закликати троянців гасити вогонь:

«Хто в Бога вірує – рятуйте!
Рубай, туши, гаси, лий, куйте!»[33]

Таким чином, автор вказує на ситуативний характер релігійних вірувань українського народу. Реакції на різноманітні життєві обставини формуються під впливом різних культурних і релігійних традицій, які безпосередньо позначаються на особливостях вірувань та обрядовості українців.

Отже, на основі аналізу українських традицій, зафіксованих у літописах, та поховальних обрядів, змальованих Іваном Котляревським у поемі «Енеїда», можна зробити висновок, що ритуали й обряди українського народу не є простим наслідуванням християнських канонів, а становлять результат тривалого й самобутнього процесу формування традицій. На цей процес впливали різноманітні чинники, що зумовили синкретичний характер української обрядовості, тобто поєднання елементів різних культурних і релігійних традицій в єдине ціле. Таким чином, кожен народ не лише зберігає та передає свою культурну спадщину, а й утверджує власну національну самосвідомість. Поховальна обрядовість є однією з важливих характеристик духовної культури народу, адже відображає його світогляд, релігійні уявлення та ставлення до смерті – одного з фундаментальних питань людського буття, осмислення якого посідає важливе місце у світових релігіях.

2.2 Зображення поховального обряду в українській літературі XX століття

Зображення народних традицій завжди посідало важливе місце у творчості українських письменників. Їхні роботи можна вважати цінними джерелами інформації, адже більшість із них збирали фольклор та проводили етнографічні дослідження, вивчаючи традиції українців у різних регіонах.

Наприклад, Леся Українка збирала фольклор, зокрема народні казки, записувала пісні та ігри, а також долучалася до фонографічного записування народних мелодій, Микола Гоголь досліджував українські народні пісні, присвячуючи їм окремі статті. Здобуті знання письменники органічно вплітали у свої твори, створюючи багатогранний соціокультурний портрет українського народу.

Варто підкреслити важливу деталь цих досліджень, яка полягає у їхній варіативності через географічне розташування поселень. Кожен регіон вирізняється характерними особливостями одягу, манерою співу, орнаментальним розписом посуду, способом зав'язування жіночих хусток тощо. Такі регіональні відмінності простежуються й у поховальній обрядовості українців.

(Продовження на 26 с.)

[32] *Ibidem*, с. 28.

[33] *Ibidem*, с. 32.

УЯВЛЕННЯ ПРО СМЕРТЬ В УКРАЇНСЬКОМУ СВІТОГЛЯДІ

ЕВОЛЮЦІЯ ПОХОВАЛЬНИХ ОБРЯДІВ В УКРАЇНСЬКІЙ КУЛЬТУРІ

(Продовження з 25 с.)

Незважаючи на те, що існують спільні риси у поховальній обрядовості, виведення синтезу загальноукраїнського поховального обряду є практично неможливим, адже традиції кожного регіону формувалися незалежно від інших під впливом оточуючого середовища та обставин, що зумовило виникнення самобутніх обрядових практик, тому й кожний окремий регіон має власний набір традицій.

Наприклад, на території Республіки Молдова, в селах, де проживає українське населення, побутує унікальна поховальна традиція, яка дивує українців з інших регіонів. О. Романчук провів етнолінгвістичний аналіз цієї традиції, за якою спостерігав із самого дитинства. Сам обряд відбувається наступним чином: під час поховання небіжчика члени його родини, обов'язково жінки, передають над могилою двох курей людям, які викопували могилу. Іноді курей можна замінити двома рибами, але неодмінно з головами.[34]

Завдяки опитуванню місцевих жителів дослідникові вдалося з'ясувати символічне значення цього обряду. Виявилося, що він пов'язаний із християнським уявленням про Страшний суд: за народними віруваннями, кури мають допомогти померлому вибратися з могили, розгрібаючи лапами землю, якою його засипали.[35]

Водночас можна стверджувати, що подібні традиції мають спільне призначення – допомогти померлому в потойбічному світі. Ритуали з таким символічним значенням існують у багатьох релігійних культурах світу. Проте способи їх здійснення різняться, формуючи самобутні риси поховальної обрядовості.

Одним із найяскравіших прикладів збереження традицій є Гуцульщина, що офоплює закарпатський та буковинський регіони. Очевидним здається той факт, що їхня віддаленість від інших поселень та відносна ізольованість окремих поселень сприяли збереженню самобутніх традицій та обрядів у майже незміненому вигляді аж до XX століття. Навіть сьогодні гуцулів вважають дивними через їхні вірування та характерну говірку української мови, що зберегла численні самобутні слова й мовні конструкції, ніде більше не розповсюджені. Саме культура й традиції Гуцульщини надихнули українського класика Михайла Коцюбинського на створення одного з його найвідоміших творів – повісті «Тіні забутих предків».

Загалом Михайло Коцюбинський виявляв неабиякий інтерес до світогляду й культури інших народів. Імовірно, цьому сприяли його численні подорожі Європою. Зокрема, після своїх мандрівок до Криму та Бессарабії та спостережень за життям місцевого населення, Коцюбинський написав низку творів з описом їхнього побуту.[36] Таке зацікавлення збагатило творчість письменника, надало їй особливого колориту й засвідчило багатогранність його мистецького світогляду.

Повертаючись з Італії до України, письменник на кілька днів зупинився в селі Криворівня, яке згодом стало місцем дії одного з його найвідоміших творів. Перебування в цьому мальовничому куточку Карпат справило на Коцюбинського глибоке враження. Самобутні традиції, звичаї та своєрідний світогляд гуцулів надихнули його увічнити побачене в літературному творі. У 1911 році письменник знову відвідав Гуцульщину й створив один із шедеврів української літератури – повість «Тіні забутих предків»[37]. У ній широко представлені не лише гуцульські обряди та вірування, а й особливості місцевої говірки.

Згодом, у 1963–1964 роках, український кінорежисер вірменського походження Сергій Параджанов зняв за мотивами повісті Михайла Коцюбинського фільм «Тіні забутих предків». Зйомки відбувалися, зокрема, у Криворівні та її околицях – місцях, природа й самобутня культура яких свого часу надихнули письменника на створення повісті. Стрічка стала визначним кінематографічним втіленням різноманітності та своєрідності української культурної спадщини та входить до переліку фільмів, рекомендованих до обов'язкового перегляду для студентів Гарвардського університету за спеціальністю кінематографія.

(Далі буде)

[34] Романчук Алексей, *Этнолингвистика обряда передачи курицы над могилой у булаештских украинцев и его восточнороманские и славянские параллели: общее и особенное* в Філологічний часопис, № 1, 2017, с. 66.

[35] *Ibidem*, с. 66.

[36] Herbil Mihaela, *„Umbrele strămoşilor uitaţi" de Myhailo Koţiubynskyi* în Ecouri ucrainene, nr. 25 (4), 2021, p. 1.

[37] *Ibidem*, p. 1.

Іван РЕБОШАПКА

УКРАЇНІСТИКА БУХАРЕСТСЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ – ОДНА ЗІ СКЛАДОВИХ РУМУНСЬКОЇ ФІЛОЛОГІЇ (СХХ)

Літературознавство. 41. Дослідницькі напрямки. 37. Румунсько-українські літературні відносини: Сприйняття в Румунії Лесі Українки

(Продовження з № 386-387)

Третій приклад порівняльного аналізу перекладацької майстерності Сузани Делчіу та Стеліана Ґруї-Яцентюка має певну особливість: оскільки перекладачі звертаються до різних поезій Лесі Українки, безпосереднє зіставлення їхніх перекладів неможливе. Можна лише констатувати властиві кожному з них перекладацькі здібності та особливості художнього відтворення українських оригіналів.

У перекладах Сузани Делчіу помітне постійне намагання передати «віршопис» українських оригіналів, їхній художній лад і концептуальний зміст. Однак із різних причин це досягається не без окремих, інколи досить показових «ущерблень».

Так, версифікаційний «віршопис» присвяченої Івану Франкові поезії «Сторононько рідна! Коханий мій краю!» із циклу «Сльози-перли» (рум. «Lacrimi-mărgătare») у перекладі збережено, здавалося б, із цілковитою художньою точністю, зокрема римування та інтонаційні наголоси, позначені розділовими знаками:

Сторононько рідна! Коханий мій краю!
Чого все замовкло в тобі, заніміло?
Де-не-де озветься пташина несміло,
Немов перед бурею в темному гаю,
І знову замовкне... Як глухо, як тихо...
Ой лихо!

У перекладі Сузани Делчіу:

O, patrie dragă! Iubita mea țară!
De ce taci atâta, de ce-ai amuțit?
Arar se aude un scurt ciripit,
Ca-n crâng înaintea furtunii de vară.
Ce liniște-i iarăși... tăcere pustie!...
Vai mie!

До помітних концептуальних перекладацьких «ущерблень» можна зарахувати насамперед відтворення, здавалося б, неперекладного епітета *рідна* у сполуці з іменником у зменшено-пестливій формі *сторононька*. В українському оригіналі ця сполука виражає особливу душевну спорідненість, сповнену ласки й ніжності. Досить далеким від цього значення є румунський відповідник «O, patrie dragă!» («О, дорога батьківщино!»).

Близьким відповідником українського епітета *рідний*, *рідна* в румунській мові є *natal*, *natală*, який, однак, уживається не в усіх відповідних словосполученнях. Румуни говорять, наприклад, «locuri natale», «țară natală», але не «limbă natală», а «limbă maternă» – «материнська мова».

Інші перекладацькі відхилення на перший погляд можна було б уважати незначними, проте вони інколи позначаються на концептуальному змісті поезії. Так, український рядок «Де-не-де озветься пташина несміло» румунською передано як «Arar se aude un scurt ciripit» («Зрідка чується коротке цвірінькання»). В оригіналі важливим є саме несміливе озивання пташини. Якщо сприймати цей образ як метафору людської маси, то несміливість набуває концептуального значення, характеризуючи спосіб її участі в суспільному житті. У румунському перекладі цей відтінок зникає, поступаючись місцем звичайному, позбавленому відповідного підтексту цвірінканню.

Певне «ущерблення» можна помітити й у перекладі рядка «Навіщо родитись і жити в могилі, коли могила – це твоя хата». Заключний рядок останньої строфи «Хай мертва темнота нам застеле очі» передано румунською персоналізованим наказом, із використанням інверсованої метафори смерті: «Mai bine să-mi țeseți a morții mantie» («Краще зітчіть мені мантію смерті»). Таким чином, замість властивого оригіналові образу темряви, що застеляє очі, перекладачка вводить інший метафоричний образ, змінюючи характер поетичного вислову.

У румунськомовній рецепції Лесі Українки загалом помітне намагання перекладачів по-різному передати художню своєрідність української поетеси. Особливо виразно це виявляється у творчості Сузани Делчіу та Стеліана Ґруї-Яцентюка.

Інший, на мою думку, цілком адекватний підхід до відтворення поезій Лесі Українки спостерігаємо в перекладах Володимира Сосніна, доброго знавця української мови. Зокрема, він майстерно передає українські дієслівні форми минулого часу недоконаного виду відповідними румунськими формами, вдаючись до вдалої інверсії.

Це виразно простежується в перекладі поезії «Стояла я і слухала весну» із циклу «Мелодії», відомої також в англійському та німецькому перекладах.

(Продовження на 28 с.)

УКРАЇНІСТИКА БУХАРЕСТСЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ – ОДНА ЗІ СКЛАДОВИХ РУМУНСЬКОЇ ФІЛОЛОГІЇ (СХХ)

(Продовження з 27 с.)

У цьому творі, як і в інших поезіях зі збірки «Думи і мрії» – «Нічка тиха і темна була», «Не співайте мені сеї пісні», «Горить моє серце, його запалила», «Знов весна, і знов надії», «Дивлюсь я на яснії зорі», – передано широку гаму глибоко інтимних переживань поетеси: від тихого суму до пекучої туги душі, зраненої людськими й власними болями, від усміху крізь сльози до світлого відчуття оновлення в житті природи й людини.

Стояла я і слухала весну,
Весна мені багато говорила,
Співала пісню дзвінку, голосну,
То знов таємно-тихо шепотіла.
Вона мені співала про любов,
Про молодощі, радощі, надії,
Вона мені переспівала знов
Те, що давно мені співали мрії.

Румунський переклад Володимира Сосніна:

Stat-am și ascultat-am primăvara,
Iar ea povestitu-mi-a multe,
Ba cântatu-mi-a un cântec răsunător,
Ba șoptitu-mi-a încet și tainic.
Cântatu-mi-a de dragoste,
De tinereți, bucurii și nădejdi,
Cântatu-mi-a iar și iar
Ceea ce visele-mi cântaseră demult.

Повертаючись до перекладів Сузани Делчіу та Стеліана Ґруї-Яцентюка, слід згадати одну характерну обставину. Стеліан Ґруя-Яцентюк якось у приватній розмові зі мною похапцем висловився, що переклади Сузани Делчіу з Лесі Українки – «погані». Однак із наведених прикладів читач і сам може зауважити, що такий закид є безпідставним. У перекладах Сузани Делчіу справді трапляються окремі «ущерблення» поетичного дискурсу українських оригіналів, проте вони не дають підстав для настільки категоричного негативного судження.

Звернімося тепер до перекладу Стеліаном Ґруєю-Яцентюком поезії Лесі Українки «До» («До тебе, Україно, наша бездольная мати») із циклу «Сім струн», присвяченого Михайлові Драгоманову. Ця поезія має характер гімну, а її виконання, за авторською вказівкою Лесі Українки, повинно звучати урочисто – *Grave*.

Із перекладу цього твору виразно постають два питання: по-перше, яким, на думку Ґруї, має бути художньо точний переклад поезії, і, по-друге, наскільки сам перекладач дотримується цих вимог у власному відтворенні гімну «До».

На основі аналізу інших поезій, перекладених Ґруєю, я дійшов висновку – можливо, і помилкового – про наявність у його перекладах своєрідної, лише йому властивої перекладацької моделі. У чотирирядкових строфах, у першій їхній частині, подекуди спостерігаються лише окремі словесно-образні «ущерблення», тоді як у другій інколи з'являється метафоричне «буяння», що відхиляє переклад від достовірного відтворення лексико-образних конструкцій оригіналу.

Не думаю, що Ґруя свідомо обрав таку модель художнього перекладу. Вірогідніше, це відбувалося під впливом нестримного метафоричного пориву самого Ґруї-поета, який часом брав гору над Ґруєю-перекладачем.

Так, у перекладі перших двох рядків початкової строфи:

До тебе, Україно, наша бездольная мати,
Струна моя перша озветься.

не «ущербленням», а радше бажаною синонімічною заміною можна вважати відтворення української синтагми «наша бездольная мати» румунською «măicuța noastră Sfântă» («наша свята матуся»).

Натомість переклад рядка «Струна моя перша озветься» румунською «Struna dintâi acuma se îndreaptă» («струна перша тепер прямує»), очевидно зумовлений вимогами рими, уже не відповідає змістові українського оригіналу.

Детальним розглядом «ущерблень» у перекладах інших поезій можна зайнятися й пізніше. Зараз звернімося до «Лісової пісні» Лесі Українки.

«Лісова пісня» – шедевр, який приніс Лесі Українці всеукраїнську, європейську та світову славу. Написана 1911 року в кавказькому місті Кутаїсі, драма-феєрія через сім років, 22 листопада 1918 року, була поставлена на київській сцені.

Письменницька слава Лесі Українки поширилася далеко за межі України. «Лісову пісню» перекладено багатьма європейськими мовами. Німецькою мовою твір виходив у перекладах чотири рази (1931, 1947, 2006, 2017), французькою – 1993 року. Відомі також переклади норвезькою, іспанською, хорватською, португальською, італійською, польською мовами та мовою бенґалі. Англійською мовою «Лісова пісня» вийшла під назвою «The Forest Song» (Harvard University Press, 1925).

Румунською мовою «Лісову пісню» Лесі Українки переклав Михайло Гафія Трайста. Переклад під назвою «Cântecul pădurii» та з підзаголовком «Dramă feerică în trei acte» побачив світ 2021 року, з нагоди 150-річчя

від дня народження письменниці, у бухарестському видавництві «Mantaua lui Gogol» («Шинель Гоголя»). Видання супроводжують передмова та примітки перекладача – двомовного письменника, літературознавця й публіциста Михайла Гафії Трайсти, засновника й керівника цього видавництва.

Появу «Лісової пісні» в румунському перекладі можна вважати вершиною румунськомовної рецепції творчості Лесі Українки в Румунії.

Переклад Михайла Гафії Трайсти дає румунському читачеві змогу повною мірою відчути художню своєрідність цього твору. Леся Українка з надзвичайною творчою працездатністю всього лише за три тижні створила в Кутаїсі свій шедевр, незвичайний передусім багатством міфологічного світу. У ньому поряд із людьми живуть міфічні істоти, божества й духи, що становлять своєрідний пантеон народної міфології.

До поданого письменницею на початку «Лісової пісні» списку дійових осіб увійшли тринадцять міфологічних персонажів: Лісовик, Водяник, Доля, Той, що в скалі сидить, Перелесник, Той, що греблі рве, Потерчата, Куць, Мавка (лісова), Русалка (водяна), Русалка Польова, Злидні та Пропасниця.

Імена одних міфологічних істот перекладач передає транслітерацією, інших – перекладом їхнього значення. Водночас він подає пояснення, необхідні румунському читачеві для розуміння своєрідності української міфології.

Так, Русалку (Rusalka) перекладач характеризує як уявну істоту, покровительку вод, що має подобу вродливої жінки з риб'ячим хвостом, принаджує молодих чоловіків і топить їх: «Rusalka reprezintă o ființă imaginară, ocrotitoarea apelor, cu chip de femeie frumoasă și cu coadă de pește, care ademenește tinerii și-i înecă». Тут, однак, варто зауважити, що образ русалки з риб'ячим хвостом властивий переважно західноєвропейській міфологічній традиції. В українських народних уявленнях русалка зазвичай постає в людській подобі – як молода вродлива дівчина з довгим розпущеним волоссям. Саме такий образ ближчий до міфологічного світу «Лісової пісні».

Потерчата (Poterceata) – це двоє нехрещених дітей («copiii nebotezați, doi la număr»).

Водяник (Vodeanyk) – водяний дух, що живе в озерах і річках, поблизу млинів: «spirit care trăiește în lacuri sau râuri, pe lângă vreo moară».

Перелесник (Perelesnyk) – міфічна істота чоловічої статі, яка, прилітаючи до жінок в образі вогняного змія, спокушає їх: «creatură fabuloasă, masculină, care, zburând către femei, sub chipul unui șarpe, le seduce». Ця українська міфологічна істота певною мірою подібна до відповідних образів румунської міфології саме своєю здатністю спокушати жінок.

Пропасниця (Propasnețea) – уособлення хвороби, що відповідає румунському поняттю «friguri» – гарячка, пропасниця.

Лісовик (Lisovyk) – міфологічна істота, яка, за уявленнями багатьох народів, живе в лісі: «creatură mitologică, care, după imaginația multor popoare, trăia în pădure».

Куць (Kuț) – злий дух («duh rău»).

Мавка (Mavka) – персонаж української міфології, лісова істота в подобі вродливої дівчини, яка ходить оголеною, з довгим розпущеним волоссям: «personaj din mitologia ucraineană, creatură a pădurii, cu chip de fată frumoasă, care umbla goală, cu părul lung despletit».

Русалка Польова (Rusalka Poliova) – польова русалка («Rusalka Câmpurilor»), яка живе серед житніх ланів. В українській міфології існують також гірські русалки («Rusalka Munților»).

Особливу увагу перекладач приділяє двом міфологічним персонажам, які не мають прямих відповідників у румунській міфології, а в українській уособлюють певні стани людського життя.

Перший із них – Злидні (Zlydni), безмовні міфологічні істоти, що уособлюють бідність, нестатки й життєві негаразди. Їхня назва вживається у множині. Це маленькі, вічно голодні створіння, які приносять зубожіння до осель господарів.

Другий персонаж – Доля (Dolea), що уособлює людську долю. В українській міфології цей образ поєднує в собі безмежне розмаїття станів і обставин людського життя. Подібні уявлення існують і в румунській народній традиції, проте вони не мають такого єдиного персоніфікованого втілення, як українська Доля.

За підрахунками дослідників народної міфології, у тексті «Лісової пісні», крім названих у списку дійових осіб, згадуються ще близько тридцяти міфологічних постатей, імена яких Леся Українка вводить у розмови персонажів.

Так, дядько Лев згадує Бога, Сонце, Місяць, Зорі, Урая, Зірницю («найкращу Зорю»), Оха-Чудотвора, Трьомсина, Царівну Хвилю, Білого Палянина, Цур-Пека. Лукаш згадує Мавок і Упирицю, Лісовик – Бабу, що любить зимувати в соснових борах, Водяник – Метелицю Гірську, водяних Русалок, Осіннього Дощика. Мавка згадує Весну, Вихора й Ніченьку-чарівниченьку, Русалка водяна – Морського Царенка, Лелю («Ой, Леле!»), Матінку й Бабусю Куця. Той, що греблі рве, згадує Царя Морського й Океана, Перелесник – Змію-Царицю, а Літавиць – Гірських Русалок.

(Продовження на 32 с.)

Алла АНТОФІЙЧУК

МИСТЕЦТВО ВВІЧЛИВОГО СЛОВА НА УРОЦІ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Культура слова починається з поваги до людини. У звертанні, запитанні, подяці чи запереченні виявляється наше ставлення до співрозмовника, готовність почути його та взяти до уваги його досвід. Для вчителя української мови виховання цієї уважності є важливим складником фахової праці. Літературна норма забезпечує правильність висловлення, а мовленнєвий етикет допомагає зробити його доречним і шанобливим. Поєднання цих завдань особливо цінне там, де українське слово звучить поряд з іншими мовами: дитині потрібен досвід спілкування українською, у якому вона може впевнено висловлювати потреби, почуття та власну думку.

Дитина може знати слова «*дякую*», «*перепрошую*», «*будь ласка*» і ще потребувати допомоги, щоб доречно використати їх у розмові. Адже мовленнєвий етикет передбачає розуміння співрозмовника й ситуації: як попросити, не наказуючи; відмовити, не принижуючи; заперечити, не ображаючи; подякувати так, щоб людина відчула вдячність. На уроці української мови ці вміння варто формувати через уважне читання та власну мовленнєву практику.

У багатомовному середовищі така робота має особливу вагу. Учень обирає слова залежно від того, з ким і де спілкується. Урок української мови створює простір для невимушеного спілкування рідним словом – із запитаннями, сумнівами, проханнями та доброзичливими відповідями.

Казки допомагають створити для цього змістовні ситуації: у репліках персонажів легко побачити намір мовця, ставлення до іншого та наслідки невдалого спілкування.

У казці Івана Франка «Лисичка і Журавель» запрошення звучить ласкаво: «*Приходи, кумцю! Приходи, любочку! Чим хата багата, тим і погощу*». Звертання, повтор спонукання та обіцянка частування створюють враження доброзичливості. Проте гостеві пропонують страву в посуді, з якого він не може поїсти. Так виникає розбіжність між мовною формою гостинності та вчинком. Запропонуймо учням з'ясувати, кому адресовано запрошення, які слова передають прихильність і чи врахувала господиня потреби гостя. Важливо дати дітям можливість обґрунтувати відповідь текстом. Ласкаве звертання саме по собі ще не доводить уважності до співрозмовника.

Після читання доречне завдання: змінити поведінку господині й скласти нову репліку. Можливий навчальний варіант: «*Журавлику, рада тебе бачити! Який посуд буде тобі зручний?*» Це вже речення, створене для вправи, а не цитата з твору Івана Франка. Зіставлення допомагає пов'язати доброзичливе слово з конкретною турботою.

Уважність до співрозмовника виявляється і в тому, як ми звертаємося по допомогу: важливо висловити свою потребу так, щоб залишити іншому свободу відповіді. У казці Лесі Українки «Біда навчить» горобчик звертається до сови: «*Я хотів би вас просити, – вибачайте ласкаво, – чи не могли б ви мене розуму навчити?*». Репліка містить кілька засобів пом'якшення прохання: конструкцію «*хотів би*», формулу ввічливості та питання «*чи не могли б ви*». Мовець висловлює потребу, залишаючи адресатові можливість відповісти.

На дошці можна зіставити дві навчальні репліки: «*Поясни мені завдання!*» і «*Чи можеш пояснити мені завдання, якщо твоя ласка?*» Обидві стосуються тієї самої дії, але по-різному організовують взаємодію. Перша може звучати як вимога; друга оформлює прохання. Учням варто запропонувати уявити адресата й обставини кожної розмови, адже спонукальне речення залежно від контексту може передавати також пораду або заохочення. Далі діти складають власні прохання: позичити книжку, повторити незрозуміле слово, допомогти знайти сторінку. У відповідь співрозмовник може погодитися або коректно відмовити: «*Зараз не можу, але допоможу після уроку*». Така вправа вчить поважати і потребу мовця, і можливості адресата.

Доречність відповіді залежить і від того, як вона звучить, адже інтонація може надати навіть схвальним словам насмішкуватого змісту. Так, у Франковій казці «Лисичка і Рак» слова Лисички «*Ну, та й швидкий же ти, нема що мовити!*» не є похвалою: авторський опис прямо вказує на насмішку. Формально позитивна оцінка в контексті набуває протилежного змісту. Цей приклад допомагає поставити мовне питання: чому однакові слова можуть підтримати людину або образити її? Після обговорення вчитель пропонує власну репліку «*Оце ти молодець!*» і читає її зі щирим схваленням та з глузливою інтонацією. Учні

визначають, як змінилися ставлення мовця й очікувана реакція адресата. Для закріплення доречно перетворити глузування на підтримку. Наприклад, замість насмішки над повільністю сказати: «*Рухаймося так, щоб усім було зручно*». Так учні практикують вибір слів, які допомагають співпрацювати, та вчаться розпізнавати приховану образу за зовні схвальним висловленням.

Ставлення до співрозмовника виявляється вже у звертанні до нього, тому роботу над доброзичливістю висловлення доречно поєднати із засвоєнням форм кличного відмінка. Мовленнєві ситуації дають природний матеріал для вивчення кличного відмінка. Варто зіставити називання особи та звернення до неї: «*учителька Олена*» – «*пані Олено*», «*Андрій*» – «*Андрію*», «*Марія*» – «*Маріє*». Так само зіставляємо загальні назви осіб і відповідні форми звертання: «*друг*» – «*друже*», «*добродій*» – «*добродію*».

Завдання краще пов'язувати з конкретним наміром. Учень вітається з учителькою, просить друга про допомогу, дякує бібліотекарці. У письмових репліках звертаємо увагу на відокремлення звертання: «*Пані Олено, допоможіть, будь ласка, обрати книжку*». Тут граматична форма та пунктуація працюють разом: позначають адресата й організовують висловлення.

Важливо пояснити й доречність звертань. Пестлива форма може передавати близькість, але потребує відповідних взаємин. Учневі корисно розуміти, чому звернення до товариша та незнайомої дорослої людини відрізняються.

Уважність до співрозмовника, яку засвідчує доречно обране звертання, особливо важлива тоді, коли наші погляди розходяться. Уміння висловити незгоду – необхідна частина культури спілкування. Для вправи вчитель може запропонувати власну репліку «*Ти нічого не розумієш!*» і попросити замінити її предметним запереченням. Можливі варіанти: «*Я розумію цей уривок інакше*», «*Мені здається, тут потрібно врахувати ще одну деталь*», «*Покажи, будь ласка, яке речення підтверджує твою думку*».

Після читання казки двоє учнів можуть по-різному оцінити вчинок героя. Їхнє завдання – вислухати одне одного, назвати свою позицію та навести текстовий доказ. Доречними вважаємо мовні опори: «*Я погоджуюся, тому що…*», «*Я маю іншу думку…*», «*Чи правильно я зрозумів / зрозуміла, що…?*»

Уважність, потрібна для обговорення різних поглядів, допомагає також помічати чужу підтримку й визнавати власні помилки – дякувати та просити вибачення. Формули подяки варто пов'язувати з учинком, на який вони є відповіддю. Для навчальної вправи зіставмо: «*Дякую*» і «*Дякую, що допомогла мені знайти потрібне слово*». Перша репліка цілком доречна в багатьох ситуаціях; друга уточнює причину вдячності й засвідчує увагу до допомоги. Учитель пропонує дітям пригадати невеликі прояви підтримки у класі та скласти відповідні висловлення. Важливо, щоб подяка залишалася природною, без вимоги неодмінно перетворювати її на розлогу промову.

Так само вибачення може супроводжуватися визнанням конкретної дії та пропозицією виправити її наслідки. Навчальна репліка «*Перепрошую, я тебе перебив. Продовжуй, будь ласка*» показує, як повернути співрозмовникові можливість висловитися. Інший приклад: «*Вибач, я взяла твою книжку без дозволу. Наступного разу спочатку запитаю*». Учні визначають, за що просить вибачення мовець і що він готовий змінити. При цьому вибачення не має вимагати негайного прощення: адресат може потребувати часу.

Корисна парна вправа – «Заверши розмову». Один учень отримує картку із ситуацією, інший добирає відповідь. Наприклад, товариш допоміг підготувати виразне читання або випадково перебив розповідь. Діти створюють короткий діалог, а клас обговорює, чи зрозуміло, що сталося, і чи допомагає відповідь зберегти доброзичливість.

Відпрацьовані в усному діалозі вміння допоможуть учням зберігати ясність і доброзичливість спілкування також тоді, коли співрозмовник читатиме їхні слова. А отже, засвоєні способи спілкування доцільно переносити й у письмові ситуації. Коротке повідомлення вчителеві потребує зрозумілого звертання, чітко сформульованого питання та доречного завершення. Для вправи можна запропонувати такий зразок: «*Добрий день, пані Олено! Підкажіть, будь ласка, який уривок потрібно підготувати до виразного читання. Дякую за допомогу*». Учні знаходять комунікативні частини повідомлення й пояснюють, що кожна з них дає адресатові. Потім варто скласти два повідомлення про те саме: одне – учительці, друге – однокласникові. Зміст питання залишається спільним, а звертання й тональність можуть відрізнятися. Така робота допомагає побачити зв'язок між мовним вибором і характером взаємин. Окремо варто обговорити час надсилання, право людини відповісти пізніше та потребу уникати повторних вимог, якщо відповідь не надійшла одразу.

Вибір доречного висловлення набуває особливого значення в багатомовному класі, де учні мають досвід спілкування українською та румунською й можуть зіставляти способи вираження поваги в обох мовах.

(Продовження на 32 с.)

УКРАЇНІСТИКА БУХАРЕСТСЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ – ОДНА ЗІ СКЛАДОВИХ РУМУНСЬКОЇ ФІЛОЛОГІЇ (СХХ)

(Продовження з 29 с.)

Уособленими постають у «Лісовій пісні» також дерева й кущі: Вербиця-вдовиця, Береза-сестриця, Дуби, Клен-князь, Явір, Ясень, Калина, дика Рожа, Осика, Глід.

Коли Лукаш хоче надрізати ножем березу, щоб сточити сік, Мавка хапає його за руку: «Не ріж! Не убивай!.. Не точи! Се кров її. Не пий же кров із сестроньки моєї!..».

А коли Лукаш зізнається Мавці: «Я думав, дерево німе, та й годі», то чує від неї слова, які могли б стати епіграфом до всієї «Лісової пісні»: «Німого в лісі в нас нема нічого!».

Можу лише уявити собі, яких творчих зусиль коштувало Михайлові Гафії Трайсті відтворення румунською мовою настільки багатого народно-побутового лексикону Лесі Українки, скільки власних перекладацьких підходів і знахідок довелося йому застосувати. Конкретних прикладів тут не наводжу, оскільки їхній детальний розгляд потребував би окремого, досить розлогого аналізу.

Зауважу, однак, найголовніше: із перекладу Михайла Гафії Трайсти виразно постає складний світ взаємин між людиною і природою. Між численними представниками природи та людьми виникають гармонійні й дисгармонійні стосунки, які й становлять одну з головних тем «Лісової пісні».

Основний конфлікт твору полягає у зіткненні духовно-піднесеного й матеріально-приземленого в душі героя – Лукаша. Цей конфлікт знаходить своє розв'язання в провідній ідеї драми – утвердженні думки, що світ урятує Краса.

Краса, яка виявляється у високій, світлій духовності людини, у її гармонії з природою, у життєдайній любові та здатності прощати. Саме така Краса очищає й відроджує людину і світ.

Лукаш зраджує кохану Мавку й сватає Килину. Мавка, охоплена відчаєм, втрачає бажання жити. Проте вона знаходить у собі сили простити Лукаша, який так і не зміг зробити вибір між вимріяним світом високої духовності та буденністю матеріального існування. У цьому прощенні Мавка сама знаходить душевне заспокоєння, а її любов підноситься над людською зрадою й стражданням.

(Далі буде)

МИСТЕЦТВО ВВІЧЛИВОГО СЛОВА НА УРОЦІ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

(Продовження з 31 с.)

Для учнів, які користуються кількома мовами, важливо створювати ситуації свідомого вибору українського висловлення. Можна запропонувати назвати знайомі способи привітання, прохання чи подяки українською та румунською, а потім обговорити, кому й за яких обставин вони адресовані. Метою буде зіставлення комунікативних функцій, а не механічне ототожнення слів. Учитель перевіряє іншомовні відповідники та звертає увагу на те, що однаковий намір може мати різне мовне оформлення. Наступний крок – складання невеликого українського «Словничка ситуацій». Його рубрики визначають самі діти: «*Прошу допомоги*», «*Дякую*», «*Уточнюю*», «*Не погоджуюся*», «*Виправляю свою помилку*» тощо. До кожної рубрики добирають дві-три репліки й позначають можливого адресата. Словничок доцільно доповнювати висловленнями з прочитаних книг та щоденних розмов. Він слугує тимчасовою опорою для учня, який шукає потрібні слова, і поступово допомагає йому перейти до вільнішого мовлення.

Щоб зібрані у словничку висловлення ввійшли до активного мовлення учнів, варто залучити їх до практичної роботи з діалогом – від аналізу готових реплік до самостійної розмови. Роботу можна організувати в чотири кроки. Спочатку учні читають короткий діалог і визначають, хто говорить, до кого звертається та чого прагне. Потім знаходять мовні засоби: звертання, формули ввічливості, питальні й спонукальні конструкції. Далі змінюють одну репліку так, щоб вона краще відповідала ситуації. Наприкінці розігрують власний діалог, зберігаючи комунікативне завдання, але добираючи слова самостійно.

Оцінювати варто зрозумілість наміру, доречність звертання, уважність до відповіді та здатність продовжити розмову. Підрахунок ужитих слів ввічливості не замінює оцінки всього діалогу. Якщо учень припустився мовної помилки, учитель може після завершення репліки запропонувати нормативний відповідник і дати змогу повторити висловлення.

Культура спілкування формується і в повсякденній взаємодії класу. Коли вчитель уважно слухає, аргументує зауваження, визнає власну неточність і дякує за допомогу, учні бачать, як працюють мовні засоби поваги. Літературний текст дає матеріал для спостереження, а живий діалог допомагає зробити цей досвід власним. Так українське слово стає засобом порозуміння, співпраці та гідного висловлення своєї думки.

СУЧАСНА УКРАЇНСЬКА ДРАМАТУРГІЯ

Костянтин СОЛОВ'ЄНКО

Федір Рудий, драматург

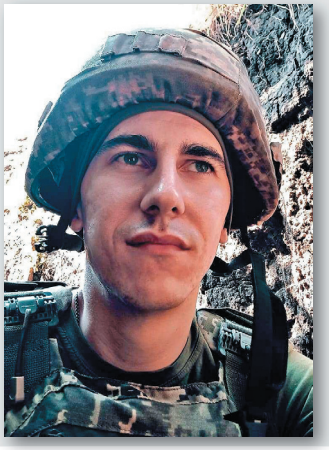

Наступний герой нашої рубрики Федір Рудий – військовослужбовець, письменник, художник. Народився у місті Бровари, на Київщині. Автор поетичної збірки «Після осені» і роману «Ковчег залишає пристань». Служив у піхоті 72 ОМБр (2023–2024 рр.), мав поранення, нагороджений бригадною відзнакою «За оборону Вугледару». Переможець конкурсу військової поезії пам'яті Гліба Бабіча та конкурсу військової прози пам'яті Василя Паламарчука. У березні 2026 вийшла друком його збірка окопної поезії «Позиція». Вірші перекладені англійською, французькою, німецькою, хорватською, литовською і грецькою мовами.

***

Спеціально для журналу «Наш голос» Федір Рудий погодився на коротке інтерв'ю.

***Костянтин Солов'єнко**:Про що Ви пишете? Які основні теми Вашої прози, п'єс, віршів?*

Федір Рудий: Коли розпочалася повномасштабна війна, я ще працював над рукописом свого напівавтобіографічного роману. Головна його тема, як і ранніх поезій – пошук себе у цьому світі та шлях до мети. Там чимало вигаданого, але основа була списана з життя. Персонажі, місця роботи головного героя (зокрема у газеті) це те, що свого часу сам пережив. Мені завжди було цікаво спостерігати за людьми, аналізувати їх поведінку, звички, мову, вивчати характери.

Від моменту, коли я долучився до Збройних сил України вектор моєї творчості змістився цілковито у бік воєнної літератури. Почав з окопної поезії, а далі невеликі оповідання та новели про те, що переживають піхотинці на позиціях. Деякі писав для колективних прозових збірок, решта з часом стали частиною моєї власної книги. Попри те, що на війні є багато трагічних та психологічно важких речей, завжди намагався писати про надію, любов, щось тепле і прекрасне, що можна побачити навіть серед окопних буднів. Про те, за що вдається триматися у важкі миті.

Колись я планував написати книгу містичного фентезі. Колись було багато різних ідей. Але зараз все, що я пишу і писатиму, пов'язане з цією війною. І не знаю, коли зможу повернутися до «звичайної» літератури.

***К.С.**: Коли Вам хочеться щось сказати (з'являється така потреба), то як Ви вибираєте форму висловлювання (проза, вірш, драма)?*

Ф.Р.: До того, як потрапив до піхоти, я всерйоз думав, що більше ніколи не писатиму віршів. Ще у 2019 видав невеликим накладом поетичну збірку і тоді мені було очевидно, що все, що міг висловити, – вже висловив. Тож планував зосередитись виключно на прозі. Але в окопах зрозумів, що деякі думки, емоції та досвіди важко описати звичайними рядками і абзацами. І тоді я знов повернувся до поезії.

Пізніше, для мене викликом стало спробувати себе в драматургії. Це зовсім інший вид творчості, інша структура, побудова історії. Тут треба мислити інакше. І для письменника такий досвід дуже цінний.

Проте важко відповісти, як саме я обираю форму висловлювання. Це відбувається скоріше, інтуїтивно. Якщо яскраво і влучно описувати емоцію, атмосферу – тут однозначно краще підійде поетична форма. Якщо ж це історія з багатьма деталями і діалогами – то прозова. Але в мене є і вірш в прозі, і поетична образність та метафорика в новелах. Тому все заплутано.

***К.С.**: Якби раптом з'явився інвестор і сказав, що профінансує фільм по будь-якій з Ваших історій. Яку Ви б йому назвали? Чи, може, вона ще не написана? То яка вона?*

Ф.Р.: У мене є два окремих оповідання: «Новорічне СЗЧ» [Самовільне залишення частини – *прим. К. С.*], яке написав для різдвяної збірки «Не чіпай, то на свята» і «Межа» яке стало частиною книги мілітарного горору «Птахи у пітьмі». Історії вигадані, хоч і на основі власного досвіду. Їх, думаю, можна було б екранізувати у форматі короткометражного фільму. Мій роман «Ковчег залишає пристань» теоретично, міг би замахнутися на повний метр, але це не те, що зараз важливо. Мені головне – писати, а якщо хтось колись вирішить зняти на основі цих текстів фільм – то добре. А ні – то ні.

***К.С.**: Якби Вам хтось подарував театр і практично будь-які гроші на постановки. Які п'єси там гралися б?*

(Продовження на 34 с.)

Федір Рудий, драматург

(Продовження з 33 с.)

Ф.Р.: Якби були безкінечні можливості й ресурси, то в моєму театрі, звісно, грали б вистави на воєнну тематику. Про військових, ветеранів, їх особисті трагедії, пошук себе після війни, рефлексії. Зараз дуже багато людей з бойовим досвідом починають писати, і це прекрасно. У майбутньому буде багато текстів як про війну, так і про життя опісля. Це те, що для мене є надважливим зараз, і буде важливим ще багато років потому.

***К.С.**: Якою стане Україна після війни, як Ви думаєте?*

Ф.Р.: Це складне питання. Я не аналітик і не можу спрогнозувати яким буде життя потім. Хотілося б жити у вільній процвітаючій країні, де більше не буде «какої разніци», і все суспільство розумітиме важливість української мови та культури для безпеки держави. Де кожен робитиме щось для зміцнення обороноздатності країни, а не перекладатиме це на інших. А найпочесніша робота буде і залишатиметься у тих, хто став на її захист. Де не буде корупції і кумівства. Але, на жаль, це поки лише мрія. Це та мрія, та держава, за яку віддали життя наші хлопці і дівчата. Вона ще далеко. Але ми йдемо до неї. Хоч і невеликими кроками, але йдемо. Хотілося б, щоб усе стало добре вже зараз, але це нереально. А враховуючи теперішні реалії, буде добре, якщо ветеранам не доведеться буквально випрошувати собі шматок хліба та «воювати» вже з бюрократією та тими, хто «вас туди не посилали».

Але це все слова. Головне зараз – вистояти і закінчити війну на таких умовах, щоб нашим дітям не довелося продовжувати її через десятиліття.

***К.С.**: Яке значення має воєнна і ветеранська література?*

Ф.Р.: Теперішня війна – за наше з вами виживання як держави і як народу, тому вона вплине на мистецтво і розвиток української культури на століття уперед. Вже зараз пишуться книги, що описують досвіди військових, знімаються фільми. Про це пишуть пісні. І яка б це не була «незручна тема», важка і триґерна – люди мають цікавитись тим, що проживають наші воїни. Вони мають не боятися дивитися в очі цій війні, знати її в обличчя, розуміти ту найвищу ціну, яку платять на лінії фронту найсміливіші. Це допоможе потім краще зрозуміти одне одного, коли тисячі ветеранів будуть намагатися знову повернутись до нормального життя.

У продовженні подаю уривок з п'єси «Зв'язок. Не в мережі».

Федір РУДИЙ

Зв'язок. Не в мережі

(уривок)

СЦЕНА 6. ВИЇЗД

В хаті Тренер у футболці колотить собі розчинну каву, поруч Зумер сидить в екіпіруванні та скролить телефон.

У хату заходить Джокер.

Джокер. Ну що, готові? А де Пікассо?

Тренер. В себе, мабуть. Я з дружиною говорив. *(Повертається в бік спальні)* Пікассо, ти де там? Виходь!

Кілька секунд всі чекають. Джокер йде до кімнати. За мить виходить.

Джокер. Де він? Його там нема! І чого це у вас на всю стіну намальований... Цей... Нецензурний орган людського тіла.

Тренер. То Пікассо намалював. Картина називається «Відношення солдата до військової служби і командування через півроку без відпустки». Гарно, правда ж?

Джокер. Ти тут не умнічай, Тренер. В піхоту захотів?

Тренер. Захотів! Все життя про це мріяв!

Зумер. Я думаю, його нема. Ну, зовсім нема.

Тренер. Берців не видно? І рюкзака теж? Гм... Тоді, думаю, Пікассо поїхав на виставку.

Джокер. Яку в сраку виставку? Ви тут що, біса гоните?

Тренер. Як яку виставку? Сучасного мистецтва.

Джокер. Дзвоніть йому! Щоб за дві хвилини був тут! Мене не гребе.

Тренер *(набирає номер, гудки не йдуть)*. Телефон вимкнений, пане командире. Дозвольте висловити обережне припущення, що він в СЗЧ.

Джокер. Ну все. Йому кінець... Мені дві людини треба сьогодні на Олімп. Вже!

Тренер *(починає вдягати верхній одяг і броню)*. Так я зайду.

Джокер. Ти ж обмежений! А на КСП хто замість тебе буде, я?

Тренер. Ну, якось переб'єтесь. Самі ж казали, в піхоту. Ну, вперед-вперед. До виконання. *(Одягає берці)* Але коли вийду, в мене буде відпустка. Плюс?

Джокер *(мовчить кілька секунд)*. Плюс.

Тренер *(бере зброю і рюкзак)*. Пішли, Зумер. Нас чекають.

Світло гасне. Чути звук двигуна авто. Зумер і Тренер закидають речі й упаковки води в кузов, сідають. Тьмяне світло то з'являється, то гасне. Вони їдуть.

Тренер *(дістає телефон і записує голосове)*. Віта, привіт. Сьогодні заходимо на піхотну позицію «Олімп». Не питай чому, і чого я. Треба замінити хлопців, вони будуть виносити Саню. *(Пауза)* Так, Саня Дайкон загинув. *(Пауза)* Там немає інтернету, тому якийсь час не буду на зв'язку. *(Пауза)* Коли вийду – не знаю. Буде ким замінити – замінять. *(Пауза)* Ти вибач мене. Що отак склалось наше життя. Хай у тебе все буде добре. І не злися на мене. *(Пауза)* Добре, давай. На зв'язку.

Кілька секунд мовчки їдуть. Зумер слухає музику в навушниках. Мигає світло. Тренер записує наступне голосове.

Тренер. Привіт, сину. Ми сьогодні заходимо на позиції, буду без зв'язку. Так склалися обставини, більше нікому. *(Пауза)* Вибач мене. Що не був поруч, коли мав би. Що був тобі тренером, а не батьком. Надто строгим, надто вимогливим. Люблю тебе і пишаюся тобою. Ти вже такий дорослий... *(Пауза)* В наш час чоловіки мають рано дорослішати. Вчитися брати відповідальність на себе. За свою сім'ю, близьких, за свою країну. Це і робить нас чоловіками. Така наша суть, призначення... *(Пауза)* Хотів би ще багато тобі сказати, але мало часу... Піклуйся про маму, доки мене немає. Захищай її. Живи це життя так, щоб потім, оглянувшись, не було соромно. Живи з гідністю. *(Пауза)* Люблю тебе. Обійняв міцно. На зв'язку.

Машину гойдає, світло гасне.

СЦЕНА 7. ТОЧКА ВИГРУЗКИ

Темрява і уривчасті спалахи. Голоси. Шум двигуна корча.

Голос Тренера. Десант, земля! Давай, Зумер, швидше! На, ось твій калаш...

Незнайомі голоси.

– Пацани, ось машина! Сюди!

– Грузимо його!

– Давайте, ще трохи!

– Бля, важкий... А казали, вегетаріанець...

– Хух... В мене руки ледь не відвалились.

– Кидай речі й погнали!

– Кому рацію, хто старший?

Голос Тренера. Я, давай сюди.

– Плюс. Удачі вам, пацани.

Машина від'їжджає.

Тихий голос Тренера. Бувай, друже...

Спалахи світла. Видно як Тренер із Зумером йдуть на позиції. В руках – упаковки води. Зупиняються.

Тренер *(задихаючись)*. Зумер, бери воду, якщо донесеш, я не можу... Спина...

Лунають звуки прильотів. Тренер і Зумер падають.

Темрява.

СЦЕНА 8. НЕ НА ЗВ'ЯЗКУ.

Місце дії: Дім Тренера. За столом кухні з телефоном у руках, схиливши голову, сидить Вікторія. Потім встає і ходить по кухні. Дзвонить Тренеру. Лунає голос оператора «Абонент не в мережі».

Вікторія *(записує аудіоповідомлення)*. Навіть не подзвонив... Не подзвонив. Записав голосове. Боягуз! *(Починає плакати)* Голосове... Як ти міг? Як ти міг??? *(Зривається на крик)* Ти ж мені обіцяв! Обіцяв що більше не будеш в окопах! Що вже все... Скільки я мушу це переживати? Скільки? Чекати тижнями від тебе повідомлення. «Плюс-плюс. Живий». Плюс... Як же я втомилася від цих плюсів... «4.5.0»... Виглядати чи ти в мережі. Чи з'являвся... Чекати, чекати, чекати... *(Зривається з крику на плач)* Ненавиджу тебе! Ти не мав права так зі мною вчиняти! Чому? Чому ми?

Сідає, кладе телефон на стіл і затуляє обличчя руками.

Вікторія сидить так якийсь час, гойдаючись на місці зі сторони в сторону, потім дістає пластинку пігулок і випиває одну. Мить вагається і випиває другу. Проходить кілька секунд, протягом яких вона дивиться на таблетки у руках.

Оповідач проходить по сцені, зупиняється поряд. Кладе руку Вікторії на плече. Вона у стані прострації кладе свою руку на його, але не помічає цього. Оповідач за мить прибирає руку і йде зі сцени.

Вікторія торкаючись плеча, озирається довкола. Потім кладе пігулки на стіл. Гасне світло.

(Продовження на 36 с.)

Зв'язок. Не в мережі

(Продовження з 35 с.)

СЦЕНА 9. НА ПОЗИЦІЇ.

Голос Джокера в рації. Олімп – Лондону. Олімп, доповідь.

Тренер *(дістає рацію з підсумка)*. Лондон, Олімп на зв'язку. В нас три-два-один.

Джокер з рації. Плюс, Олімп. Всі цілі?

Тренер. Плюс.

Дід піднімається у бійниці, щоб роздивитися. Тренер починає забивати в магазин патрони.

Дід *(кричить)*. Ей, Ванька! Ти чого там лежиш! На холодному! Нирки простудиш! Додому йди!

Тренер. Це той, що не добіг?

Дід. Той. Диви, я йому щось кажу, а він навіть голову не підняв. Обідився, мабуть.

Тренер. Та як він голову підніме, якщо її нема?

Обоє регочуть.

Дід. Ладно, Ванька, не скучай. Вночі Бобік прибіжить, буде тобі веселіше. *(Сміється)* Може, навіть, подружитесь. Ти йому точно сподобаєшся.

Дід спльовує і спускається під накриття. Закурює.

Тренер. А скільки в нас БК?

Дід. Та є ще трохи. Те, що ви принесли, ну і по цинку 7,62 і 5,45. Гранати он. Шайтан-труба в углу там, бачиш?

Тренер киває, і бере інший магазин.

Лунає свистячий звук міни, приліт недалеко. Тренер інстинктивно пригинається. Дід спокійно курить.

Тренер. Дід, чуєш.

Дід. Га?

Тренер. Скільки ти вже без заміни?

Дід. Та до холєри. *(Замислюється)* Я наче тут завжди був.

Тренер. Не казали, коли виведуть?

Дід. А нашо? Воду скидають, їсти є що. І то ж дійти треба... А я сюди ледве доліз. З моїм то давлєнієм... Буду тут, доки фронт у бік тих от *(киває у напрямку ворогів)* не посунеться. Потім на маршрутці звідси додому поїду.

Тренер *(сміється)*. Хороший план.

Знову звук міни, вибух.

Дід. А ти чого тут? Наче ж на КСП сидів. Що там, крісло неудобне?

Тренер *(усміхається).* Неудобне. *(Встає і виходить до бійниці).* З жінкою кожен день сваримось. Кричить, щоб переводився кудись в тил. І можу, бо обмежено придатний. У мене навіть відношення є... Але...

Дід. Совість муляє?

Тренер оглядається на Діда і мовчить.

Дід *(за кілька секунд)*. Не один ти такий. *(Пауза)* Дайкон он теж: «Не можу кинуть пацанів». І що тепер? Жінка сама з дітьми лишилась.

Тренер *(бере лопату і починає чистити об неї берці)*. А ти, Дід, чого тут? Жінка вдома не чекає?

Дід. Хто? Баба? *(Спльовує).* Та я від неї й втік сюди. *(Встає і крекчучи розминає спину, потім вдихає на повні груди).* Тут спокійніше. Ніхто не пиляє, хозяйства нема... Постріляв трохи та й лежи собі... Чарку, правда, не вип'єш, але то таке. Можна миритись. Діти виросли, живуть окремо. Що мені дома робить?

Тренер заглядає до ящика з БК, бере кілька гранат.

Поряд знову прилітає міна.

Тренер. І то правда. Тут спокійніше... *(Після паузи)* Дід, а де... Де Дайкон загинув?

Дід. Отам в окопі, зразу за бійницею. *(Показує пальцем)* Хрін його знає, чого туди поліз. Чи фотографував шось, чи кота ловив... Вихід чув, присів, а воно якраз поруч прилетіло... Хлопці зразу кинулись, але там важко було спасти...

Тренер. Він казав щось?

Дід. Та там неясно. *(Замислюється)* Щось не встиг, казав... Комусь написать, чи що...

Поруч проходить Оповідач.

Оповідач. Ото старе, глухе. *(Хитає головою)* Казав, що книгу не встиг написать. Книгу. Про нас усіх. *(Замислюється)* А добре було б. Може б по ній виставу в театрі поставили. А ми після війни прийшли б усі, і дивилися як актори грають наші ролі. Мене, Діда, Тренера... І тих, хто загинув... А люди б бачили і пам'ятали. І знали, що були такі. Бо ми живі... Ми живі, доки про нас пам'ятають.

Оповідач відходить до краю сцени і сідає.

Дід. Ех, ладно. Пішов я малого будить.

Тренер. Плюс.

Дід йде, а Тренер підходить до того місця, де сидить Оповідач і сідає поряд.

Тренер. Що ж ти, братику... Як же так...

Оповідач. Та як, як. Як і у всіх. Не пощастило.

Тренер. День не досидів. А ми ж з тобою збиралися на рибу поїхати. З ночівлею... Я так чекав, що ти вийдеш. У відпустку разом би попали.

Оповідач. Та хрін там, Джокер все одно не пустив би.

Тренер. Хоча, яка відпустка... Відміна по відпустках. *(Сміється з гіркотою)* Просто... Хотілося вірити. Що все буде добре. Що ми виберемося. Що все закінчиться...

Оповідач. Ага. От і закінчилося.

Тренер *(дістає з кишені яблуко і кладе поруч)*. Ось, диви. Взяв тобі. Капусту б не доніс, вибачай.

Оповідач *(усміхається)*. Дякую.

Тренер *(після паузи)*. Якби не ти, лишився б я там, у руїнах. Ти мене витяг.

Оповідач *(бере яблуко і відкушує)*. Та таке. Повезло, що нас зразу евакуювали.

Тренер. Ти мене врятував, а я тебе – ні. *(Пауза)* Завжди думав, що це ти везучий... Думав, що як буду поряд, то і мені щаститиме. А виявилось, навпаки. Ти лишився тут сам, і... *(зітхає).* Що мені робити тепер? Як далі буть?

Оповідач *(сідає ближче і кладе руку на плече Тренеру)*. Як це, що робити? Жити. Жити за всіх нас. *(Усміхається).* Їдь звідси, братику. Тут вже нічого тебе не чекає. Я теж піду. Ми всі йдемо.

Оповідач встає і відходить подалі.

Тренер торкається збентежено плеча, оглядається довкола. Помічає, що яблука немає.

Оповідач. Тренер, йди в нору, зараз сюди прилетить.

Тренер сидить, задумавшись.

Оповідач. Ромчик, в нору дуй, кажу.

Проходить секунда, дві.

Оповідач *(вже кричить)*. Бігом, бігом! Ти чуєш???

Тренер *(підводиться і збентежено оглядається довкола)*. Дивно... Якесь відчуття... Треба глянути, що там Дід із малим.

Тренер йде зі сцени. Лунає свист і вибух.
Гасне світло.

Федір РУДИЙ

РУКОПИСИ

Знаєш, я завжди мріяв написати роман
поему, або й просто – оповідання;
головне, щоб героєм в них був я сам
з першої сторінки
і до останньої.

Я почав би, логічно, з дитинства –
щось типу Бредбері або Гарпер Лі –
і забувши на мить, хто я і ким я став,
втікав би знову від драконів і гарпій

І блукав би допізна у зорях і вимірах,
вдихаючи п'янкий запах диму і літа
разом із вітром, таким же як я – мрійником,
що куди б не пішов –
волочиться слідом.

Я не хотів би одного – банальності,
хоча трохи – додавало б правдивості;
адже кожен із нас мріє бути знайденим,
і навіть кінчений скептик
часом вірить у диво.

Книга життя мусить бути цікавою:
незвичайні історії, різні сюжетні лінії,
тож я був би художником, поетом, прозаїком
романтично-сміливим і зовсім трохи
спліновим.

І побувавши всюди у цілому Всесвіті:
на найвищих вершинах і в найглибших
впадинах,
Я знайшов би її, як той довбаний Енакін, –
одночасно Альфу й Омегу –
свою Падме

Адже що за роман та без закоханих –
головна банальність, але така важлива;
У ній уся суть і загадка сховані:
книга, хоча б раз прочитана
лишається жити...

Ну а злодієм буде, звичайно ж – Час,
де моя з ним війна – написати за стільки,
скільки потрібно; адже зістарившись нас,
він одна за одною
буде
палити сторінки.

І колись йому таки вдасться –
стліє все,
і розвіється з вітром зола;
але в одне я вірю напевне:

рукописи не горять.

Степан ТРАЙСТА

«Я ПЕРЕТВОРЯЮСЬ...» – між свідченням, пам'яттю та опором через літературу

Книга *«Я перетворяюсь... Щоденник окупації. Вибрані вірші»* українського письменника Володимира Вакуленка-К. належить до тих творів, художня та гуманітарна цінність яких значно виходить за межі суто літературного явища. Румунське видання, перекладене Михайлом Гафією Трайстою за редакцією Руксандри Чесеряну, яке незабаром буде опубліковане у видавництві «Şcoala Ardeleană», відкриває румунському читачеві один із найсильніших літературних документів, народжених із досвіду російської окупації України. Це водночас документ драматичного історичного досвіду, особиста сповідь, свідчення про війну та вияв опору через слово. Книга об'єднує щоденник, який автор вів під час російської окупації свого рідного села Капитолівки, добірку віршів для дорослих і дітей, а також свідчення друзів, колег і людей, які його знали. Така складна структура дає змогу відтворити не лише долю українського письменника, а й образ світу, зруйнованого війною, та пам'ять, яка відмовляється бути похованою разом із її жертвами.

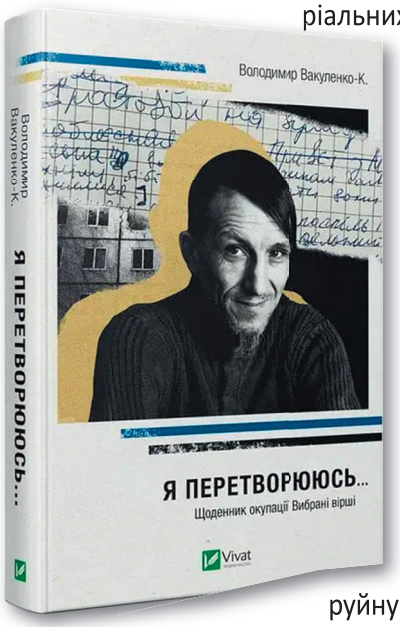

Володимир Вакуленко-К. народився 1 липня 1972 року в Капитолівці Харківської області. Він був автором тринадцяти книжок, громадським активістом, учасником Революції Гідності та активним представником українського культурного середовища. Брав участь у літературних та видавничих проєктах і особливо опікувався дитячою літературою, зокрема створенням книжок для дітей із тяжкими порушеннями зору. Його літературна й громадянська діяльність характеризує його не лише як письменника, а й як інтелектуала, якого хвилювали громада, свобода та відповідальність слова перед суспільством, що переживає кризу.

Псевдонім «К.», що походить від назви Капитолівки, у контексті книги набуває особливої символічної сили. Рідне село є не просто простором, у якому розгортаються події щоденника, а справжнім емоційним та ідентифікаційним центром книги. Це місце дитинства, родини, бібліотеки, громади й творчості, але водночас і місце, у яке війна жорстоко проникає та руйнує рівновагу, здавалося б, звичайного життя. Таким чином, індивідуальна доля письменника накладається на долю громади й, ширше, на трагедію країни, що зазнала вторгнення.

Однією з головних особливостей книги є автентичність щоденника. Це не текст, створений ретроспективно після завершення війни, а свідчення, написане безпосередньо під час окупації, у момент, коли автор не міг знати, чи виживе і чи дійдуть колинебудь його записи до читачів. Рукопис створювався на сторінках зошита у надзвичайно складних матеріальних умовах, а видання зберігає сліди цієї ситуації: закреслення, нерозбірливі місця, реконструйовані формулювання та особливості оригінального рукопису. Саме ця матеріальна крихкість посилює його цінність, адже читач має відчуття, ніби безпосередньо входить у внутрішній простір свідомості людини, яка опинилася перед неминучою загрозою.

Щоденник починається на тлі повномасштабного російського вторгнення і простежує поступове перетворення знайомого простору на територію страху та боротьби за виживання. Обстріли, відсутність електроенергії та газу, зникнення зв'язку, руйнування будівель, блокпости та постійна присутність військових стають елементами нової повсякденності. Війна показана не через статистику чи абстрактні формулювання, а через її вплив на щоденне життя. Населений пункт втрачає свої інституції, магазини зачиняються, люди ховаються в підвалах, а інформація стає ресурсом, майже таким самим важливим, як їжа чи медикаменти.

Саме такий погляд на війну становить одну з головних художніх переваг книги. Вакуленко не прагне створити спрощений героїчний образ самого себе. Навпаки, щоденник показує свідомість, яка постійно перебуває між страхом і ясністю думки, між інстинктом самозбереження та необхідністю допомагати іншим. У таких обставинах мужність означає не відсутність страху, а здатність діяти всупереч йому. Письменник продовжує волонтерити, доставляти меди-

каменти й необхідні речі людям поблизу фронту та передавати інформацію про ситуацію в окупованій зоні.

Центральним елементом щоденника є стосунки автора з його сином Віталіком. Дитина з аутизмом, яка сприймає світ інакше, стає для Вакуленка головною відповідальністю і, певною мірою, причиною, заради якої він має вижити. У щоденнику війна постає не лише як протистояння між двома арміями, а й як досвід батька, який намагається захистити вразливу дитину від вибухів, різких змін і загального страху. Така перспектива надає тексту глибокого людського виміру. Замість абстрактного дискурсу про жертв війни з'являється конкретний образ родини, яка намагається вистояти в неможливих обставинах.

Стосунки із сином пояснюють і близькість Вакуленка до дитячої літератури. Письменник почав створювати твори для дітей після народження Віталіка й намагався проникнути у його світ за допомогою поезії та мовної гри. Вірші для дітей є однією з найсвітліших частин книги. Фантастичні образи, кольори, солодкість і гра створюють світ, майже протилежний світові щоденника. Барвисті слони, веселкові лисиці, хмаринки, вершкові береги та шоколадні ночі утворюють захисний всесвіт, у якому уява може хоча б на мить призупинити жорстоку реальність.

Контраст між цими віршами та щоденником є принциповим для розуміння всієї книги. З одного боку, читач відкриває конкретний світ війни, де існують смерть, руйнування та окупація; з іншого – світ поезії, у якому залишаються дитинство, гра та надія. Ці два регістри не заперечують один одного, а доповнюють. Саме здатність автора продовжувати творити красу у світі, де панує руйнування, демонструє роль літератури у збереженні людяності.

Поезія для дорослих також глибоко позначена досвідом війни. Назву *«Я перетворяюсь...»* можна прочитати як формулу, що виражає глибоку трансформацію людини, поставленої перед обличчям історичного насильства. Саме дієслово «перетворяюсь» тут має особливу смислову вагу: воно вказує не просто на зміну стану чи настрою, а на радикальне перетворення людини під тиском катастрофічної реальності. У вірші, який дав назву книзі, образи стають фрагментарними й напруженими, а індивідуальне існування ніби перетворюється на частину простору, у якому панують постріли, руйнування та неможливість знайти достатньо слів для пережитої реальності. Поетична мова тут абстрактніша й метафоричніша, ніж мова щоденника, однак вона зберігає ту саму фундаментальну проблему: на що перетворюється людина, коли її світ радикально змінюється під впливом війни?

Іншою важливою темою є зв'язок між письмом і пам'яттю. Вакуленко усвідомлює, що його щоденник може стати свідченням, і намагається його зберегти. Перед викраденням він ховає рукопис у саду, під вишнею, і повідомляє батькові, де саме він захований. Пізніше щоденник знаходить Вікторія Амеліна, яка розшукує його в землі рідного села. Образ рукопису, захованого під вишнею, має надзвичайно сильне символічне значення: те, що могло бути приречене на забуття, повертається до світла. Книга стає простором пам'яті, а акт читання – опосередкованою формою повернення зниклої людини.

Цей вимір посилюється трагічною долею Вікторії Амеліної, авторки тексту «Історія однієї перемоги», який відкриває книгу. Амеліна вирушає на пошуки щоденника Вакуленка й сприяє перетворенню його на свідчення, доступне світові. Вона сама померла 2023 року після поранення внаслідок ракетного удару по Краматорську. Таким чином, долі двох письменників трагічно перетинаються, а книга набуває додаткового меморіального виміру.

Смерть Вакуленка, однак, не означає зникнення його голосу. Письменник був убитий під час окупації Ізюмського району, а згодом його тіло було ідентифіковано серед похованих під номером 319. Повторне поховання в Харкові та посмертне нагородження премією Prix Voltaire за боротьбу за свободу слова підтверджують, що індивідуальна доля автора набула ширшого значення.

З погляду літературної цінності *«Я перетворяюсь...»* передусім вражає щирістю та автентичністю. Щоденник не прагне до ефектних стилістичних прийомів, і саме ця позірна простота надає йому сили. Читач не має відчуття штучно сконструйованої історії, а чує голос людини, яка намагається зафіксувати реальність у письмі до того, як вона зникне. У багатьох фрагментах конкретне спостереження перетворюється на поетичний образ, а простір, спустошений обстрілами, набуває значення метафори знищення цілого світу.

Водночас книга має важливу перевагу: Вакуленко постає не лише як жертва. Він – письменник, батько, волонтер, громадський активіст і громадянин, якого хвилює доля його спільноти. Саме ця множинність іпостасей робить його образ складним і переконливим. Читач бачить людину, яка, усвідомлюючи небезпеку, продовжує вірити в перемогу та в можливість того, що його свідчення дійде до людей за межами зони бойових дій.

На мою думку, одна з найсильніших ідей книги полягає в тому, що література може стати формою опору зникненню.

(Продовження на 43 с.)

Микола ВЕГЕШ, Ірина Люба ГОРВАТ

«ПОЛКОВНИК ГУЗАР» – ЛЮДИНА З ЛЕГЕНДИ

(Сторінки біографії Михайла Колодзінського)

(Продовження з № 386-387)

В полі зору польської поліції М. Колодзінський опинився під час подій 1 листопада 1928 р. (хоча польські агенти за ним стежили ще раніше), коли у Львові відзначали десятиріччя Листопадового повстання 1918 р. Цю подію яскраво описав один з його друзів З. Книш – майбутній відомий історик націоналістичного руху: «Ще до кінця панахиди зібраний на площі народ побачив, як над його головами з церкви св. Юра залопотів великий жовто-блакитний прапор з вишитими на ньому чорними буквами УВО. Вивісили його два члени Української Військової Організації, Михайло Колодзінський та О. Т. Тільки прогомоніли останні слова проповіді священика о. Яценкова, коли на бальконі св. Юра з'явився цивільний бесідник і палко почав промовляти до народу. Маса немов окам'яніла, стало тихо, кожне слово чітко відлунювало і доносилося до найдальших рядів зібраних людей. Багато впали навколішки і шепотіли слова молитви. Незнайомий промовляв коротко й гаряче, візвавши приявних засвідчити перед світом, що Львів був, є і завжди буде український. Звідкись узялися впорядчики, що почали уставляти людей походом у напрямі середмістя. Похід рушив вулицею Міцкевича вниз. Коли дійшов до будинку дирекції залізниць, дорогу заступила йому кінна й піша поліція, зібрана заздалегідь і розставлена по бічних вулицях довкола комплексу забудовань св. Юра. Якийсь комісар, вимахуючи шаблею, кричав до людей, щоб розходилися. Ніхто не зважав на нього, людський потік роздвоївся, двома своїми раменами обминув комісаря з групкою поліцистів і поплив далі, тягнучи його за собою. Далися чути співи «Ще не вмерла Україна» та «Гей, у лузі червона калина». Тоді з бічної вулиці вилетів більший відділ кінної поліції і сильно напер на чоло демонстративного походу, витискаючи його вгору вулиці, назад на площу св. Юра. Зі всіх сторін піднявся несамовитий крик і вереск. Кричали поліцаї, гуділа юрба, а на дерева Єзуїтського Городу повилазили малі гімназисти й інші хлопчаки, кишені мали випхані камінням, жбурляли його на поліцію і на все горло верещали: «Смерть ляхам! Ганьба поліції!». Зібрана на площі св. Юра густа юрба тиснула на передніх учасників походу, що не мали куди подітися: з одного боку б'є поліція, з другого не пускає десятитисячна маса народу. Затріскотіли стріли: спершу один, другий, далі кільканадцять і потім цілі сальви. Ніхто не знав, хто до кого стріляє, всі думали, що це поліція відкрила вогонь по демонстрантах. Розшаліла з жаху і гніву юрба заколихалася, як море: одні кинулися в розтіч, другі з ненависною лютту ринули голіруч на поліцаїв. Настало нечуване пекло...»[12]. У цій та інших аналогічних ситуаціях М. Колодзінський почувався «як риба у воді». Це була його, радикального націоналіста, стихія. Тоді йому пощастило уникнути арешту.

Перший Конгрес Українських Націоналістів у 1929 р. присвятив багато уваги військовим справам. «Військову Референтуру доручено мені. – пригадував М. Капустянський. – Я для своєї військової діяльности одержував широку базу суспільно-політичної організації і можливість плекання молодих військових кадрів у широкому масштабі... Одним з моїх перших завдань було організувати Військову Референтуру (Штаб), яка мала бути керівним ядром військової галузі розлогого дерева Організації, яка мала свої крайові екзекутиви, в яких були також військові референтури під кермою військових старшин»[13]. З ініціативи М. Капустянського були створені три осередки штабу – в Австрії, Голландії та Франції. На першій конференції ОУН, що відбулася в Академічному Домі у Львові в першій половині лютого 1929 р., було прийнято рішення запропонувати Голові Проводу ОУН Є. Коновальцю призначити першим крайовим провідником Богдана Кравціва. До Крайової Екзукативи ОУН також увійшли Зенон Пеленський – заступник Крайового Провідника і політичний референт; Степан Охримович – організаційний референт; Зенон Кос-

[12] Книш З. Далекий приціл. Українська Військова Організація в 1927–1929 роках. Торонто: Срібна Сурма, 1967. С. 229–230.

[13] Капустянський М. Записи споминів 1929–1938 років. Український Історик. Журнал історії і українознавства / Під загальною редакцією Любомира Винара. 1987. Том 24. Числа 1– 4 (93–96). С. 98.

сак – бойовий референт; Степан Ленкавський – ідеологічний референт; Михайло Колодзінський – референт військового вишколу; Іван Габрусевич – керівник підреферентури юнацтва[14].

7 вересня 1929 року М. Колодзінський взяв участь у замаху на «Східні Торги» (Targi Wschodnie– торговельно-промислова виставка, яка проходила у Львові – Авт.). Під час виставки пролунали три вибухи, від яких постраждали дві особи. Львівський історик Андрій Козицький стверджував, що упродовж дня сталося три бомбові замахи: «О 14:20 на вул. Понятовського (тепер вул. Самчука) спрацював запалювальний пристрій, який член українського підпілля Михайло Терещук намагався пронести на територію виставки Східні торги. Підпільник зазнав опіків, його затримала поліція. Приблизно о 16:00 почалася пожежа в камері зберігання багажу на головному залізничному двірці, де вибухнула друга бомба. Під час пожежі згоріло близько шістдесяти валізок і опорядження камери зберігання. О 21:30 спрацювала третя бомба, яку в приміщення адміністрації Східніх торгів підклав український підпільник Роман Біда. Унаслідок вибуху будинок адміністрації сильно постраждав, а три особи зазнали поранень, зокрема Марія Стрейтувна – важких»[15].

У Львові почалися арешти підозрюваних членів ОУН, які могли бути причетні до цієї акції. М. Колодзінський, щоб уникнути такої участі, вирішив перечекати в рідному селі. Вже згадувана нами вище І. Попович-Крамарчук пригадувала про нетривале його перебування в Городенці: «Восени, 21 вересня, був празник в Городниці, і Мішко, приїхавши саме тоді зі Львова додому, прийшов, як звичайно, до нас. І бачу його як нині – стояв у їдальні біля шафи, якийсь стриманий, стрункий з блискучими, чорними, очима, – з поглядом замріяним, але якимсь рішучим, – таким, що знає свою ціль... І подобався мені тоді Мішко. Мені стало його чомусь жаль... Я постановила бути для нього доброю. І в тому вечорі, як відбувались у нас товариські забави, а між ними й невідкличний тоді «монастир», – я рішила покликати Мішка. І не забуду цього ніколи! – Дослівно в тій самій хвилині в хаті счинився рух і оторопіння: «... поліція обступила хату»... І пам'ятаю, як стояв Мішко скований у кухні (моя мама випросила час, щоб приготовити йому їжу) – я з обуренням наївно сварилась з поліцаями, що воно не чемно забирати нам гостя з хати... Вийшов спокійно, поважно, гідно...»[16].

Слідство провели доволі спішно, а 26 травня 1930 р. почався судовий процес, який тривав до 28 червня. Серед сімнадцяти підсудних був і «Михайло Колодзінський, літ 28, студент». Всі звинувачувані були притягнуті до кримінальної відповідальності за приналежність до нелегальної УВО, збирання зброї, саботажі й терор. М. Колодзінського також звинувачували «за вишкіл членів УВО». Зрозуміло, що він, як і переважна більшість його побратимів, все заперечував, навіть членство в УВО. Наведемо деякі фрагменти із його виступу на суді: «Михайло Колодзінський: до УВО не належав. Про ту організацію знаю з часописів. Знаю, до чого змагає УВО, а йде вона до своєї цілі шляхом культурно-освітньої праці між українським народом і шляхом збройного повстання, що тепер до уваги не береться... Прокурор: Хто ви є по політичних переконаннях? Колодзінський: Я націоналіст. На питання прокурора обвинувачений Михайло Колодзінський відповідає, що в програмі націоналістів є вироблення сильного характеру і сильної волі в людини, розбуджування і скріплювання національної свідомости в українському народі та вщіплювання в нього почуття єдности, щоб усі могли одностайно стати за святе діло, коли знову надійде 1917 або 1918 рік. Про збройне повстання проти окупантів українських земель між націоналістами тепер не говориться, бо воно в сьогоднішній політичній ситуації виключене. Органом націоналістів є «Розбудова Нації», котрий то журнал польська влада недавно заборонила доставляти поштою. Оборонець д-р. Старосольський: Чи ідея створення незалежної української держави спільна всім українським політичним угрупуванням? Колодзінський: Всім, крім комуністів, бо в їхню державницьку програму не вірю. Обвинувачений зробив на присутніх своїми зізнаннями доволі корисне враження»[17].

Під час слідства підозрюваний Крушельницький зізнався, що М. Колодзінський був членом УВО та навіть належав до його «трійки». Проте, суттєвих доказів його вини слідчі не виявили. На цьому акцентував його адвокат: «Щодо Михайла Колодзінського, то його ім'я висказав хтось у нещасливий мент. Він до цієї справи зовсім непричасний, він виказав своє алібі. Знаєте, панове, чим він займався, що сам заробляв на своє утримання, а в вільних хвилинах посвячувався науці. Є виключене, щоб він належав до УВО. Я переконаний, що буду речником і прокурора і трибуналу, коли проситиму вас, щоб ви звільнили Колодзінського. Панове! Судіть на підставі того, що було доказане.

(Продовження на 42 с.)

[14] Мірчук П. Нарис історії ОУН. 1920–1939 роки / Видання третє, доповнене. К.: Українська видавнича спілка, 2007. С. 100.

[15] Козицький Андрій. Львівські замахи. Львів: Видавництво «Апріорі», 2021. С. 421–422.

[16] Попович-Крамарчук Ірина. Названа праця. С. 656–657.

[17] Книш З. Справа східних торгів у Львові. Торонто: Срібна Сурма, 1965. С. 85–86.

«ПОЛКОВНИК ГУЗАР» – ЛЮДИНА З ЛЕГЕНДИ

(Продовження з 41 с.)

Коли кидатимете слово «так» або «ні», завжди тямте, що ви є тільки суддями і ваш вердикт мусить бути справедливий!»[18]. Романа Біду засудили до смертної кари (через деякий час смертний вирок замінили на 15 років ув'язнення), Михайла Терещука, Йосипа Наорлевича, Володимира Махницького, Івана Вацика – на 4 роки тюрми кожного, Тараса Крушельницького і Йосипа Кирилюка – на 3 роки, Романа Качмарського – на 2 роки. Михайла Колодзінського та ще 8 його побратимів суд оправдав і їх звільнили[19].

На волі М. Колодзінський перебував до 17 січня 1932 р., коли знову був заарештований. За цей невеликий проміжок часу він встиг взяти участь у з'їзді, який організував Р. Ярий, та підготувати ряд статей до часописів «Розбудова Нації» та «Сурма». Хоча жодна з його публікацій не була ним підписана, слідчі звинувачували М. Колодзінського за реферат, що був вміщений у «Розбудові Нації» на тему військового виховання. Можливо, авторство реферату слідчі встановили після того, як М. Колодзінський у Академічному домі прочитав доповідь «Націоналісти і військове виховання». Його також звинуватили у виданні під псевдонімом «М. Буджак» брошури «Польське повстання 1863», в якій автор, на думку слідчих, заохочував українців до революційної боротьби проти Польщі на зразок того, як це робили поляки під московською окупацією[20]. До речі, на цей разМ. Колодзінський визнав своє членство в ОУН та авторство публікацій. В. Яшан, який вивчав матеріали цієї кримінальної справи, писав: «Коли предсідник трибуналу, мабуть суддя Ягодзінський, запитав Колодзінського, як він – римокатолик з виразним польським прізвищем – може належати до української, до того таємної, революційної організації, яка послуговується терористичними актами, – він відповів, що віровизнання не встановлює національної приналежности. А коли той сам суддя звернув йому увагу, що ідеї, за які бореться ОУН, будуть вимагати багато жертв, багато крови, Колодзінський відповів, що український народ не відступить від боротьби за своє право на вільне життя у своїй власній державі, хоч би то коштувало ріки крови, аж поки не осягне своєї мети»[21]. Один з друзів М. Колодзінського А. Демо-Довгопільський (А. Дад) справедливо вважав, що завдяки своєму інтелектуальному рівню він піднімав авторитет націоналістичного руху навіть серед польської феміди: «Прокуратор схилив голову перед засудженим, висловлюючи, що він ніколи не сподівався, щоб ОУН мало так солідно підготованих військовиків. Він мав до цього часу таке враження, що члени ОУН це звичайні авантурники, які кидаються з мотикою на сонце»[22]. Вироком суду від 10 червня 1932 р. М. Колодзінського засуджено на рік, але згідно з амністією звільнено.

Над головною своєю працею «Українська воєнна доктрина» М. Колодзінський працював у період між 1935 та 1937 рр., перебуваючи в еміграції (Німеччина, Бельгія, Франція, Югославія). Найчастіше українські націоналісти полюбляли збиратися на свої зустрічі в Данціґу. Андрій Федина пригадував: «Внаслідок свого специфічного політичного положення Данціґ був в тому часі ближчий Львова, ніж Луцьк чи Варшава. Там перебували члени Організації, яким треба було якийсь час переховуватись, чи відпочити. Там жили короткими періодами члени, які після довгої тюрми потребували спокою і поправлення свого здоров'я, яких треба було відповідно примістити та з огляду на незнання мови ними заопікуватися. Жоден із них не попав у руки поліції, ані в дорозі до Данціґу, ані в повороті до Краю. До Данціґу приїжджали на організаційні зустрічі, і то не один раз, Бандера, Стецько, Янів, Колодзінський, Кордюк і ряд інших членів Крайового Проводу, а з другого боку Сціборський, Сеник, Мартинець і другі»[23].

З окремих його листів відомо, що у написанні цієї книги був зацікавлений тодішній керівник ОУН Є. Коновалець, який просив «закасати рукави і підготовляти Ваш реферат»[24]. Аналогічне прохання висловив Я. Стецько: «Пропоную Вам опрацювати для нашого журналу реферат під назвою «Українська воєнна доктрина». До Вашої вступної праці на цю тему пересилаю Вам замітки, які читав пан Мудрий [псевдонім Є. Коновальця] і з ними згідний. До Вас належало б крім історичної ретроспективи дати і перспекти-

[18] Там само. С. 141.

[19] Козицький Андрій. Названа праця. С. 422.

[20] Лісіна С. О. Військовий теоретик ОУН – М. Колодзінський. Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія Держава і армія. Львів, 2007. С. 141.

[21] Яшан Василь. Названа праця. С. 636.

[22] Дад А. Чотири з тисячі: В дворіччя Березня Карпатської України. Прага: Секція мистців, письменників та журналістів УНО в Празі, 1941. С. 9.

[23] Цит. за: Липовецький Святослав. Вбити міністра. Варшавський замах та інші пригоди українських націоналістів. Київ: Темпора, 2025. С. 345.

[24] Кучерук О. Осмислення Організацією Українських Націоналістів в добу Євгена Коновальця проблеми підготовки до збройної боротьби за державне відновлення України. Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. Львів, 2014. Випуск 24. С. 109.

ву, базуючи нашу доктрину на тих завданнях, що їх ми ставимо перед Україною. Реферат Ваш має бути готовий до 1.VI. цього року [1938]»[25]. Лист Я. Стецька датований 10 березня 1938 р., тобто за 7–8 днів до загибелі М. Колодзінського. На перший погляд може здатися, що полковник Гузар не встиг завершити книгу, однак таке твердження буде невірним. Відомо, що в рукописному варіанті книга розповсюджувалася серед членів ОУН, її переписували від руки й обговорювали. Доказом цього є спогади Я. Гайваса: «Коли я прибув до Відня, були в нас – і з Ярославом Барановським та іншими і на Ляндштрассе-Гавптштрассе – загальні балачки про неминучість скорої війни. Якийсь час після цього заговорили про підготовку повстання, причому гаряче дискутовано воєнну доктрину Михайла Колодзінського»[26].

Перша частина праці М. Колодзінського «Українська воєнна доктрина» (В архіві книга зберігається під назвою «Воєнна доктрина українських націоналістів» – Авт.) була видана 1940 р. у Кракові, а 1957 р. перевидана в Торонто «Товариством колишніх вояків УПА». Інші частини праці, про що вже йшлося, поширювалися у рукописному вигляді серед членів ОУН і доля їх донедавна вважалася невідомою. Зараз праця зберігається у Центральному архіві УПА у Києві. Розділ «Національне повстання» з коментарями сучасного українського історика О. Зайцева опубліковано 2013 р. в журналі «Україна модерна». Повністю книга видана 2019 р. у київському видавництві «Основа». Її супроводжують передмови В. Рога і О. Куцина та ґрунтовна біографічна стаття М. Посівнича.

Уже з першого розділу книги М. Колодзінського – «Проблема війни й воєнної доктрини в Україні й Європі в минулому» – видно, що її автор опрацював величезну кількість джерел, до аналізу яких підходив критично й об'єктивно. «Воєнна доктрина» М. Колодзінського цілком проникнута ідеєю незалежності. «Є щось фаталістично-величаве в нашій боротьбі за самостійність. – стверджує автор. – Так, як Цезар, здобуваючи Галію, відкривав цілу Європу для римської культури й цивілізації, так наші націоналістичні революційні армії мають відкрити західноєвропейській культурі простір, що простягається на схід і південний схід від України. А промінюючим центром цієї культури буде Київ. І цю нашу культурну місію, започатковану й полишену в спадщину нам прадідами, мусимо взяти як один муж в основу воєнної доктрини українських націоналістів, бо це надає глибокого змісту нашій нинішній боротьбі й єднає нас з минулим, як теж надає ціль нашому існуванню на майбутнє»[27].

(Далі буде)

[25] Там само.

[26] Гайвас Я. Воля ціни не має. Торонто: Срібна Сурма, 1971. С. 265.

[27] Колодзінський М. Воєнна доктрина українських націоналістів. К.: ТОВ «Основа», 2019. С. 39.

«Я ПЕРЕТВОРЯЮСЬ...» – між свідченням, пам'яттю та опором через літературу

(Продовження з 39 с.)

Людину можна змусити замовкнути, будинок можна зруйнувати, бібліотеку можна захопити, а рукопис можна закопати в землю. Проте якщо текст буде знайдений і прочитаний, пам'ять про його автора виживе. У випадку Вакуленка щоденник був написаний саме з надією дійти до вільного світу, і той факт, що сьогодні ми можемо його читати, перетворює цю надію на реальність. У цьому процесі відновлення та передачі свідчення румунське видання також має особливе значення: переклад Михайла Гафії Трайсти та редакторська робота Руксандри Чесеряну роблять можливим зустріч румунського читача з цим українським голосом, зберігаючи в просторі румунської мови пам'ять про досвід крайнього випробування.

Отже, *«Я перетворяюсь... Щоденник окупації. Вибрані вірші»* – це не лише книга про війну в Україні, а й книга про відповідальність письменника перед історією. Вона говорить про необхідність зберігати пам'ять, про крихкість життя, про любов батька до своєї дитини та про здатність людини творити навіть тоді, коли світ навколо неї руйнується. Книга доводить, що література може одночасно бути документом, свідченням і актом опору.

Зрештою, послання книги можна звести до думки, що фізична смерть не обов'язково означає перемогу того, хто прагне знищити. Вакуленка було вбито, але його щоденник знайшли, опублікували й прочитали. Його слова подолали час і простір, які війна намагалася замкнути. Таким чином, Таким чином, книга символічно повертає до життя людину, яку намагалися назавжди змусити замовкнути і водночас закликом берегти пам'ять. *«Я перетворяюсь...»* – зрештою, книга про те, що залишається після того, як насильство, здається, знищило все: слово, пам'ять, любов і надію. А те, що голос Володимира Вакуленка-К. продовжує звучати завдяки цій книзі, можливо, є найглибшою формою його перемоги.

Данило КРАВЧЕНКО

Де річка тихо тече

Уявіть собі ідеалістичну картину: прозора, тиха, неспішна річка поволі собі гнеться навколо мальовничого села. Звісно, як у будь-якого українського селища, в нього кривава та похмура історія, сповнена ненависті, прокльону, каяття: козаки тут рубалися, за часів УНР більшовики влаштували у цій місцині чергову – безліч їх – бійню, голод не пройшов повз, а потім Друга світова війна, та навіть Чорнобиль трохи зачепив. Багато різного бачила ця річка, що зараз то невимушено підстрибує на невеличких порогах, то обережно сунеться на мілководді, ніби побоюючись когось налякати своєю рішучістю та невпинністю.

Отже, є річка і є село, яке хоч у наші дні відпочиває від історичних подій. Яблуні рясно вкриті яблуками, трава росте висока та соковита, бджілки роблять своє, люд посполитий нікуди не поспішає…

Та однієї ночі у село приїхала збірнота зі своїми генераторами, каністрами, важкими зеленими ящиками й запасами питної води, яких би ненадовго стало на роту солдатів, та заселилася у наперед винайняті у шаховому порядку хатинки на одній із вулиць. Ці добродії вдягалися як голопуцька компанія, яку вигнали з учти бендюжників. І ніби ніщо не видавало в них військових, але схильність до відпочинку біля річки та гучний, а часом вже й позастатутно веселий хоровий спів «Що ти, що ти, де ти, хто ти», особливо ж – «Колись була в мене, колись була в мене хлопців рота», слугували, кажучи професійною мовою, демаскуючим елементом. Проте жодних проблем не виникало – всі жили мирно та щасливо, наскільки це можливо під час війни.

Солдати не були б солдатами, якби не хотіли любитися. І так само вони не були б чоловіками, якби не базікали про це більше, ніж робили справи. Хоча солдат Марущак знайшов ідеальний вихід: вночі, впевнившись, що побратими полягали спати, він ішов до річки, тихенько нурився в неї та дивним чином перетворювався на справжнісінького карася. Потому стрімко плив кілька кілометрів проти течії, де на нього в зумовленому місці чекала кохана. Там Марущак не менш дивним чином повертав собі людську, ба навіть краще сказати – солдатську подобу, та падав в обійми карооκої Іринки. Хоч на дворі панувала ніч, але річка, з поваги до закоханих, бігла далі у своїх справах і на них не дивилася. Вона вберегла хлопа від щуки, тож свою справу зробила, а милощі закоханих – то інтимне.

Так йдуть дні: добрі, погані, різні. Сонечко встає незмінно там, де має вставати. Селищани роблять – хто на городах, хто до міста їде. Військові роблять різні таємничі військові справи, про які знають всі на сорок кілометрів у будь-який бік. Річка всім і кожному дає своє: вона напуває родючу землю, охолоджує у спеку, а в декому відкриває надзвичайні здібності. Не одному ж солдатові насолоджуватися дарами матінки-природи, якщо, звісно, це її рук справа.

От сидить якось на березі річки солдат, до якого побратими звертаються на ім'я – Сергій. Це кремезний чолов'яга, високий та дужий. В нього загрозливо виступає вперед нижня щелепа, але характер м'який, мов бавовняний плед.

– В діда мого груша була, – каже він, звертаючись до ще двох побратимів, що сидять так само на березі річки, – то я знаю, як то робити. За всіх вас краще знаю.

Далі його думка губиться не тільки у лабіринтах логіки самого Сергія, бо до того він говорив взагалі про інше, але й у вухах побратимів, що зайняті кожен своєю справою.

Невисокий та худий Олексій чистить картоплю на вечерю, відмахується від мух і чує тільки власний голос. А той розповідає про гроші, премії, кредити, відсотки та штрафи. Важко все це тримати в голові, а деяка інформація лежить на серці каменюкою, яку і прибрати не можна, бо точно знаєш – під нею зачаїлася гадюка. Олексій важко зітхає, адже в його душі ще жевріє надія закрити всі фінансові питання за місяць-два.

Третій солдат зиркає по черзі на своїх товаришів, крутить вуса, посміхається сам собі та взагалі виглядає задоволеним життям. Він відчутно молодший за перших двох, проте йому це не заважає триматися з ними на рівних. Максим тут головний сіромаха, бо не має паспорта та банківських карток, а отже – досі не отримує заробітну плату. Він годується з чужих історій, які видає за свої, а всі проблеми безсоромно висміює.

– Григорович, – весело гукає Максим до Сергія, що саме дістався у своїх розповідях до того, як працював на митниці, – Григорович! Ти знаєш, що Марущак вночі перетворюється на рибу та пливе по любощі до своєї подружки?

– Малий, не вмієш брехати, то не бреши. Марущак, он, спить цілий день. Таке інколи скаже… Звідки воно в нього в голові тільки береться?

– То я води випив з річки, коли купався.

– І що?

– І тепер все про всіх знаю, Григорович.

– То ти напився хороброї води замість живої.

– Я, – з гордістю і не без підстав каже Максим, – найкращий рибалка в усій роті. Хто з вас піймав хоч одну щуку за ці дні? Отож. А я трьох витяг з річки.

– Не забудь ще руки поширше розвести.

– Хлопці, від ваших побрехеньок у селі все молоко покисне, – втручається Олексій.

Всі троє голосно сміються, а річка, що блищить на сонці та грає кольорами від темно-зеленого до іржавого, здається, теж посміхається їм.

Віргілій РІЦЬКО

ВОСЕНИ З МОЇМ БАТЬКОМ

Осінь – це прекрасна пора року. Вона манить нас блукати горами й лісами, гіпнотизує наш погляд своїми барвами: жовтими, рожевими, багряно-червоними.

Одного осіннього ранку батько навчив мене дивитися на горби та пагорби, що оточують нашу слободу. Відтоді я став іншим. Був я малим, таким малим, що кроки, якими ступав переді мною батько, здавалися велетенськими, таким малим, що не міг зрозуміти, що цей світ – найкращий, і те, що він є, – справжнє щастя.

«Дивись, – казав він мені, – усе, що бачиш жовтим, – це наш ліс. Ходімо!»

І я йшов за ним усе вище, мала людина за великою людиною, яка знала так багато речей і показувала їх малій людині. Він велетень, мій батько.

Я швидко засвоїв, що тоді, коли він казав «Ходімо!», це означало, що я повинен іти. Не міг противитися, не міг скаржитися, не міг дивуватися, не міг зупинятися. «Ходімо!» означало, що весь цей великий світ зникне за мить і від нього залишаться лиш кроки мого батька, усе вперед, далі й далі, а за ним – мої дитячі кроки, що з усіх сил намагаються не відстати. Тільки його кроки, і мої кроки, і нескінченне підіймання на гору через ліс, у якому настала осінь.

Я не розумів, чому так тяжко підійматися вгору, навіщо ця тяжка мука: ліва нога, права, ліва-права, ліва-права, без зупинки вгору, вище й вище, до порожнього місця, де нікого й нічого не було.

Почувався виснаженим, пітнів, мліли ноги, відчував глухий біль у п'ятах, здавалося, що вже не можу йти далі, і тоді гукав:

«Зупинись! Куди йдемо?»

А він навіть не повертався до мене, ступав далі величезними кроками й казав серйозно і гучно:

«Ходімо!»

Я плакав, але не міг противитися. Іти я, думав, можу, бо вже великий, маю шість із половиною років, я можу, так, так, можу.

Коли бачив, що він зупиняється і чекає на мене, підійматися ставало наче легше.

«Ще трохи, ти можеш, можеш, ти великий!»

Він припалював цигарку й мовчки курив, помалу курив, давав мені відпочити, перевести дух, гладив мене по голові й усміхався. Показував мені пташок, схованих у листі, казав, що немає нічого кращого за осінь.

Потім знову:

«Ходімо!»

А я питав:

«Куди? А ще багато йти?»

«Ні, ми вже близько, ще трохи. Ходімо!»

Тоді, давно, коли мені було шість із половиною років і коли я вже був великим, зрозумів, що радість не можна викликати, коли захочемо, що вона приходить восени, тоді, коли жовтіють дерева, коли ліс стає мідним.

Зрозумів, що, аби дійти до неї, до тієї радості, яка не може з'явитися просто так, коли ти захочеш, треба підійматися високо, незважаючи на біль і піт, треба йти далі. Зрозумів, що десь, на галявині, звідки видно пагорбки, твій батько зупиниться й почекає на тебе, і запалить цигарку, і скаже тобі якісь речі, які ти пам'ятатимеш усе життя.

Зрозумів, що дуже тяжко підійматися вгору, а я робитиму це, скільки буду живий.

Може, тоді, того осіннього дня, я справді став великим. Я зрозумів, що маю надзвичайного батька.

Горби та ліс були для нього великою любов'ю. Пам'ятаю його й тепер – високий чоловік, який своїм звучним голосом заповнював будь-яке приміщення. І бачу його й тепер – на кухні, при блідому світлі електричної лампочки, як тоді, одного дощового вечора пізньої осені, коли він налив у кухоль червоного вина, додав меду й кориці та поставив грітися на плиту. Потім помалу пив паруюче вино й дивився у вікно на дрібний осінній дощ.

Мати мовчить, мовчить він, мовчу і я. Тепер пізня осінь. Мати гасить світло, і ми лягаємо спати.

Тепер, ковтаючи поволі гаряче вино й гріючись коло пічки, я згадую батька. Пам'ятаю, як він дивився на мене, усміхаючись. І пам'ятаю матір на колінах перед образами.

Цієї осені я знову підіймався до вершини Великої гори. Це було в жовтні. Милувався деревами, вкритими іржею, тішився м'яким сонцем і медовим світлом. Світ починався від моїх ніг.

Ішов угору, ступаючи все важче й важче. Відчував біль у ногах, думав: «Як повернуся?» Та постарів. Втомився...

І тоді у прозорому осінньому світлі вгледів ті широкі кроки, бачив, як він прямував угору, все вище й вище, і чув сильний голос, якому не можна було противитися:

«Ходімо!»

Усміхнувся і продовжив шлях.

Михайло Гафія ТРАЙСТА

РОНІШОРА – МОЯ ЧАРІВНА ПОВІТРУЛЯ

і мертвим, і живим і ненародженим верхньорівнянським вівчарям

(Продовження з № 386-387)

* * *

Обчіна була третім обручем раю його дитинства. «Обчіна – це благословенна Господом земля», – ніби й тепер чує він слова свого дідуся Миколи Ґубаша, якого односельці називали ще й Поляком. Чому саме так його прозвали, Василіян не пам'ятає; лише припускає, що предки діда, мабуть, походили з Польщі. Та й у селі було ще кілька Поляків – напевно, їхніх далеких родичів. А Ґубашем прозвали його за те, що носив ґубу – вовняний кожух, вивернутий хутром назовні. Це були чи не єдині слова дідуся, які він запам'ятав на все життя. Ще пам'ятає, як дід подарував йому свій військовий пояс із королівською печаткою: оперезав хлопця, обернув до себе спиною й жартома копнув ногою, ніби посвячуючи в чоловіки. Згодом батько повісив той пояс корові на шию, причепивши до нього дзвінок. Василіян довго й тяжко сумував за зіпсованим поясом – як за чимось святим і безповоротно втраченим.

Ще пам'ятав він похорон свого дідуся. Як серед ночі прийшла тітка Анна, постукала у двері й сказала:

– Михайле, вставай, бо умер няньо!

Вона жила разом із дідусем у батьківській двокімнатній хаті, на горбі, біля колишньої залізниці.

Василіян добре пам'ятає, як розбирали ту залізницю: тоді він знайшов кілька великих залізних цвяхів і приніс додому. Батькові вони стали у пригоді, коли той робив оборіг для сіна у Жулинцях. Пам'ятає він і паровий локомотив із кількома вагонами – то був маленький лісовий потяг, який в інших місцях називали «Моканіцою». Залізниця була вузькоколійною – лише 760 міліметрів – і не належала до CFR (Căile Ferate Române – Румунські залізні дороги), а до CFF (Căile Ferate Forestiere – Лісові залізні дороги). Її збудували ще 1883 року, щоб возити сіль із коштільських соляних копалень до Ситітської комори, де в млині її мололи. Пізніше нею возили дерево з ровенських лісів, а наприкінці залишили лише кілька вагончиків для пасажирів. Він пам'ятає, як у пітьмі їхав до Сігету – раз дитиною з батьком, чи з матір'ю – у тій «мошинці», як називали її ровенці. Пам'ятає також, як Шоні Росолик, старший за нього, поклав на рейку камінь, загорнутий у ряднуху, просто у свою крисаню, зняту з голови. Коли локомотив наїхав на той камінь, він тріснув, і звук рознісся довкола, мов постріл. Ходили й перекази, що хтось під горбом Кадасавом вимастив колію свинячим салом – і локомотив не міг тягнути за собою вагончики: колеса ковзалися і крутилися на місці.

Дідусь з бабусею перебралися жити до колишньої стайні, а двокімнатну хату залишили тітці Анні. Вона мешкала там разом із вуйком Андрієм та трьома малими хлопцями: Дьордієм, на рік старшим за нього, і меншими – Міцьком та Андрієм. Останній народився з безсилою рукою, був різнооким і мав ваду мовлення. Помер, бідолаха, молодим, але добре тямився на електротехніці та ще й заробляв, читаючи псалми й молячись опівночі – люди замовляли в нього молитви. Навчився він цього від Іванка Бохтерчиного, який ненароком убив його батька – Андрія. Сталося це під час лісорубства десь у Решіці чи в Бозовичах. Вони обидва несли одне дерево: Іванко кинув першим свій кінець, і коли той ударився об землю, другий кінець, що лежав на вуйковому плечі, від здригу вдарив його по шиї. Через кілька днів Андрій помер у лікарні.

Василіян пам'ятав – це були рідкісні спогади з його дитинства, – як мати розповідала, що їй наснилося: мошинка, тобто поїзд, на повороті, біля пагорба, на якому стояла дідусева хата, з'їхала в пагорб і розвалила його разом із хатою. Свій сон вона розповіла, перебуваючи в домі свого брата – вуйка Михайла Ретія. Там була й вуйкова сусідка Настука, яка сказала, що в дідовій хаті хтось помре. А вже наступного дня прийшла звістка про смерть вуйка Андрія Вічунки. Так його звали. Він був не з їхнього села, а з Полян, і став відомим тим, що виграв у *Loz în plic* – лотерею – автомобіль Dacia 1100. Василіян не пам'ятав, як виглядав його вуйко, але добре запам'ятав, що вуйко Андрій, лежачи в труні, мав на руці годинник квадратної форми. Пам'ятав і те, як, коли писали прощу, його тітка наполягала, щоб записали: «Прощається від свого шовґора Дьордія Гирі (чоловіка її сестри Марії), який ударив його по лиці…», але присутні на це не погодилися. Ще він

пам'ятав, як, переживаючи смерть вуйка, просив, аби його воскресили, бо ж це можливо: адже він чув, як пророк Єлисей воскресив сина вдовиці, а Ісус Христос – Лазаря. Він не розумів, чому не можна воскресити вуйка Андрія.

– Хто помер, той помер, більше не воскресне! – сказав Дьорді, син вуйка Андрія, старший від нього на рік.

Коли померла його бабуся Гафія, він уже був парубком, мабуть, і військо відслужив, але багато про бабусю не знав. Знав лише, що до церкви вона не ходила, а відвідувала зібрання Свідків Єгови. Була вона, за його пам'яттю, найлагіднішою жінкою, яку він коли-небудь бачив: не сувора, а тиха й чесна, з обличчям, укритим глибокими зморшками – адже виростила восьмеро дітей. Із дідусем їй було нелегко. Ходила вона взута в шкіряні постоли й вовняні капчури – шкарпетки. Коли він був малим, пам'ятає, як бабуся бавила його, ловлячи пальчики на ногах – один за одним – і приказуючи: «це горошок, а це мелайчик, а це фасулька, а це бобик», а коли доходила до великого пальця, трясла ним і сміялася: «а це галаган – галаганчик». Люди казали, що за все своє життя вона жодного разу ні з ким не сварилася.

Після того як дідусь із бабусею перейшли жити до стайні – але перед тим дідусь збудував посеред неї глиняну піч, а бабуся вимазала глиною стіни й долівку, а згодом вибілила їх вапном і ще раз пофарбувала стіни синім, небесного кольору, – він любив заходити до них. Йому здавалося, що в їхній кімнаті було дуже гарно: посередині стояла синя глиняна піч, по обидва боки печі – ліжка, одне біля вхідних дверей, а дідусеве біля вікна. Вікно було край ліжка, біля нього стояв стіл, а вздовж стіни тягнулася довга лавиця. Над лавицею була полиця, а також полиці висіли й над обома ліжками. Біля дверей, на лавиці, стояли відро з водою та горня, поруч – кофа з молоком і бербениця з оцтом; дідусь завжди тримав повну бербеницю оцту з лисниць. Крізь вікно було видно пішіторську вулицю, яка спускалася вниз і переходила через колишній штрик, тобто залізницю, а далі вела до національного шосе, прокладеного крізь село. Видно було й кладку через потік – через річку Ронішору. На ній він одного разу посковзнувся й упав у потік: було це взимку, вода була невелика. Він хутко схопився й побіг до дідусевої хати, а там тітка Анна роздягла його, дала сухий одяг, напоїла чаєм і вмостила в ліжко.

Про дідуся Поляка Василіян дізнався найбільше від своїх батьків, вуйків та тіток. Усі говорили одне й те саме: дідусь поводився з ними суворо, ніколи не сідав разом із сім'єю за стіл, їв окремо й найкращі страви. Гримав на них за будь-яку дрібницю, а часто безжально карав. Одного разу він побив ременем свого сина – батька Василіяна – за те, що той дозволив собі дістати документи з-поза гринди й розглядати їх. Вуйка Ілька прив'язав до воза – це сталося на Обчіні – і залишив там на цілу ніч, хоча надворі йшов дощ. Вуйка Миколу так жорстоко побив, що той оглух і залишився глухим до самої смерті. Та, незважаючи на все це, всі його сини й дочки, якщо й не любили його, то принаймні поважали: до самої смерті відвідували дідуся, приносили йому різні подарунки та давали гроші. Батько Василіяна також розповідав, що коли повернувся з фронту, дідусь був у комісії, яка ділила землю добровольцям. Він не хотів наділити землею власного сина, аби люди не говорили, що робить пільгу родичеві. Лише наприкінці інші члени комісії таки виділили йому наділ. На війну батько Василіяна пішов майже єдиним добровольцем, хоча йому було лише сімнадцять років. Пішов, по суті, через батька: той щодня дорікав йому, що зібрав кукурудзу з ниви, а війна ж іде – і зерно відберуть. Бідному парубкові набридли ті нарікання, і він утік на фронт. Мати Василіяна любила дідуся Миколу – свого тестя, – бо той жодного разу не сказав їй образливого слова й подарував їй молоду теличку.

Ціле літо дідусь жив на Обчині, яку він страшенно любив і яку поділив між своїми трьома синами: Михайлом, тобто батьком Василіяна, Ільком – єдиним, якого всі кликали Ґубашем, та Іваном, якого люди називали Товканом, хоча Товканом був його тесть. Але оскільки він одружився з Анною Товканихою, то і його самого всі звали Товканом. Іншим двом синам – Василеві, якого хтось, незрозуміло через що або завдяки чому, прозвав Червоним, та Миколі – Николаєві Глухому, а також своїм дочкам – Василині, Марії та Анні – дідусь дав у спадок інші землі – добрі родючі, пристойні, але він уважав, що Обчіна – найліпше місце на землі. Найгарніша третина дісталася Іванові – біля роздоріжжя: одна дорога вела із села, з Рони, до Поляни (Вишавської Долини), а друга – з Крамарьового поля в Ясінник, попри поточину, де ще не починалося болото (млака), хоча через дорогу, що вела на Крамарьове поле, починався великий схил, від якого тягнулася Заобчіна. Тут вуйко збудував двокімнатну хатину: в одній кімнаті тримав маржину, а в іншій жив із сім'єю від пізньої весни до осені.

(Продовження на 48 с.)

РОНІШОРА – МОЯ ЧАРІВНА ПОВІТРУЛЯ

(Продовження з 47 с.)

І саме тут Василіян збудував свою дачу після того, як відкупив від свого двоюрідного брата Миколи цю третину дідівщини.

Друга третина, яка дісталася вуйкові Ількові, мала і рівнини, і пагорби, і два дуби, і криницю – правда, не з дуже питною водою, але доброю для маржин та для приготування їжі. Саме тут стояла і дідівська хатина, старенька, вросла в землю, з великою плитою перед дверима та з однією кімнатою для маржин. Саме сюди після смерті дідуся вони приходили: його батько з матір'ю та з ним і маржинами, і сиділи тут усе літо. Бувало, що приходила й тітка Василина зі своєю коровою, а також його двоюрідний брат Дьорді, син тітки Анни. Поки вуйко Ілько, бо хатина знаходилася на його третині, не розвалив її – на це його намовила дружина Марія, яку прозивали Щадрею, тобто «дерев'яною тріскою», через те, що колись поранила руку об гостру тріску і почала кричати: «Ой, люди, не дайте – щадря!». Її усі недолюблювали, бо була дуже скупа і не любила гостей, тому до вуйка Ілька мало хто йшов у гості.

Після того, як вуйко Ілько розвалив хлів – так називали тут оті двокімнатні хатини, одна з яких була для маржин, – вони й інші, навіть і чужі, що не належали до родини, приходили літувати, тобто годувати маржину через літо, до вуйка Івана. Хатина була мала: з одним ліжком, столом, що мав у собі скриню для продуктів, одним шпором – залізною пічкою, купленою, та лавицею. Але вистачало місця для всіх, подеколи й понад дванадцять осіб збиралося. Готували їжу для всіх: кулешу з бриндзою, картоплю зі шкварками, борщ із квасолі чи картоплі, яєшню, пироги. Їли кожен де міг, а спали одні на горищі, інші – в оборозі зі сіном. Маржина спала під голим небом, прив'язана до почомпів. Його батько, бувало, робив колибу на їхній третині обчини, близько лісу, над млакою. Нижче колиби була маленька криничка з дуже доброю водою, але для напування маржини її не вистачало, тому воду брали з потічка або гонили маржину напувати.

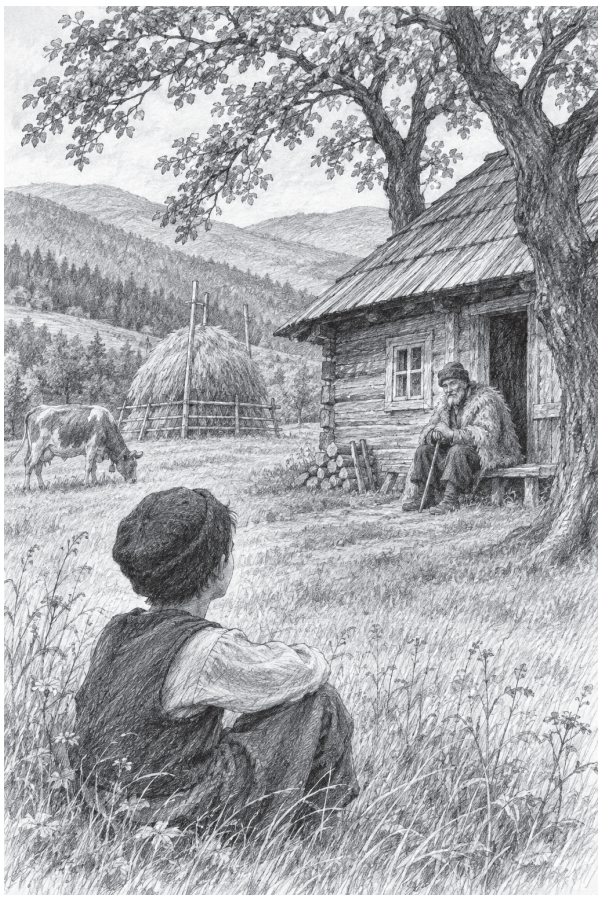

Василіян спочатку хотів побудувати тут дачу – на батьківській третині Обчіни, але місце було на великому схилі й не було дороги, щоб можна було дістатися машиною. На третині вуйка Ілька, де стояла дідова хатина, він не мав із ким домовитися, бо його двоюрідний брат Ілько загинув молодим: працював трактористом у лісі, перекинувся з трактором і загинув. Після нього залишилися двоє синів, але вони виїхали з країни й жили у Франції. Василіян навіть одного разу навідав їх. А з Миколою, сином вуйка Івана, вони домовилися – той дозволив йому будувати дачу. Власне, й будувати багато не довелося, лише добудувати. До двокімнатного будинку з дубового дерева він додав ще одну кімнату з лівого боку, три – ззаду та мансарду. І все: була і кухня, і ванна, і вітальня, а нагорі – дві великі спальні та розкішний кабінет. Спереду він зробив широку терасу, яку взимку засклювали. Саме тут він любив сидіти з рідкісними гостями, сам із собою, а часом і з Ронішорою.

Рідко заходили до нього патрулі прикордонної поліції, бо пан письменник Василіян Торбинський, колишній прикордонник, завжди пригощав їх кавою, коняком, узваром, сушеними лісовими ягодами та домініканськими сигаретами. Частіше навідувалися контрабандисти: він допомагав їм ховати товар, перевезений через Тису, а вони за це добре платили, бо з письменницького заробітку у розкошах не проживеш.

(Далі буде)

Корнелій ІРОД

З поетом Андрієм М'ястківським ПРО ГОЛОДОМОР

Про трагедію українського народу в тридцятих роках минулого століття, спричинену штучним голодом, організованим сталінським режимом, писали й писатимуть і надалі – як задля збереження пам'яті, так і, передусім, щоб у майбутньому не допустити повторення таких жахливих подій, як голод 1932–1933 років, що забрав в Україні, за офіційними даними, 3,9 мільйона життів; інші джерела називають значно більшу кількість жертв. А якщо до цих мільйонів додати ще й тих, хто загинув від голоду 1921–1923 та 1946–1947 років, перед нами постане похмура картина справжнього геноциду.

Як я вже казав, про Голодомор в Україні писали й у нас. Тому в цих кількох рядках я не зупинятимуся ні на статистичних даних, ні на причинах цього трагічного явища, а розповім вам те, що свого часу почув від людини, яка пережила Голодомор, – чуйного поета Андрія М'ястківського (1924–2003).

У 1990 році, лагідного вересня, у Києві відбувся Міжнародний фестиваль української поезії «Золотий гомін», у якому взяли участь українськомовні поети з усього світу – Європи, Канади, США, Австралії, Ізраїлю. З Румунії були запрошені письменники Сільвія Забарченко, Степан Ткачук, Микола Корсюк, Михайло Михайлюк і я.

Програма фестивалю була дуже різноманітною, насиченою, цікавою та пізнавальною. У численних заходах брали участь як усі запрошені разом (наприклад, у Шевченківському національному заповіднику в Каневі), так і, здебільшого, невеликими групами, відповідно до культурних уподобань кожного. Поети виступали на поетичних читаннях, конференціях і круглих столах, зустрічалися зі студентами, відвідували вистави та виставки, давали інтерв'ю, а також подорожували – знову ж таки, відповідно до власних уподобань та інтересів – усією Україною. Мої колеги з Румунії вирішили відвідати Львів, а я сам вирушив до Чернігова, рідного краю двох видатних українських митців – Леоніда Глібова та Павла Тичини.

Водночас протягом одинадцяти днів Фестивалю української поезії ми мали численні зустрічі з письменниками України. Нас двічі приймав голова Спілки письменників України, прозаїк Юрій Мушкетик, ми неодноразово зустрічалися з поетами Михайлом

Жертви голоду на вулицях Харкова – столиці УСРР, 1933. Фото Александра Вінербергера

Ткачем, Галиною Тарасюк, Іваном Драчем, Павлом Мовчаном, Андрієм М'ястківським, Миколою Чищевим та багатьма іншими. Дехто з поетів відвідував нас у готелі, де ми мешкали, а кілька запросили до себе додому.

Особливо цікавою, принаймні для мене, була гостина в симпатичного поета Андрія М'ястківського, якого всі з дружньою теплотою лагідно називали Дідом. І ось чому цей візит виявився для мене таким цікавим. У якийсь момент десяток чи дванадцятеро гостей, звеселених українською горілкою, а також вином і палинкою, які ми привезли із собою, розмовляли окремими невеликими гуртами по двоє-троє, а я випадково опинився поруч із господарем, тобто симпатичним Дідом Андрієм. І не знаю вже як, слово за слово, зайшла мова про Голодомор в Україні 1932–1933 років.

Тоді поет зі сльозами на очах – саме так! – розповів мені, що під час страшного голоду, коли вже зовсім не залишилося нічого їстівного, навіть лободи, кропиви, інших бур'янів чи плодів – усе вигоріло від посухи, – запанувала смерть, адже зерно, м'ясо, фрукти та інші харчові продукти були силоміць і без жодного жалю «реквізовані» «старшим братом»...

У його рідній Соколівці люди вмирали один за одним, а з усієї родини восени 1932 року залишилися живими лише двоє – він і бабуся по матері Антоніна (Ніна).

(Продовження на 53 с.)

Євген ГУЦАЛО

ГОЛОДОМОР

Мене ще й на світі не було тоді, а я навіч бачу дядька Павла Трохимовича Музику. Невисокий, покручений, наче корч, і руки в нього, мов корчі, й голова в нього, мов корч. Запалі, завжди в пелені сльозовиння очі скидаються на двох переляканих павучків, які снують і снують, ніяк не сховаються в шпарках.

Досвіток, золоті зорі вишито на сірому полотні неба. Пахне росою з лопухів, бузини та полину, й зрідка озиваються весняні пташки у свої дзвінкі сопілочки. Але в селі не меншає досвітнього смутку від їхньої гри.

Село сонне й тихе, як після маківки.

Дядько Павло Музика йде в церкву.

Церква стоїть на високому горбі коло ставу, що дрімає темною голубою водою в густих верболозах.

Цього погідного недільного дня в церкву не йде ніхто, бо там з минулої осені не править Служба Божа. Не править з тих пір, як пропав їхній сільський батюшка. Ось сьогодні був, бачили його сусіди, а на ранок не стало, наче вознісся на небо. І начебто ніяка чорна машина по батюшку не приїжджала, й начебто ніхто нікуди не забирав батюшку. А ще через день опівночі згоріла його хата під ґонтом. Згоріла, як свічка. І начебто ніхто не запалював, а сама спалахнула. І ніхто не кинувся на пожежу, не взявся гасити, мовби село не бачило тієї пожежі, мовби всі посліпли й оглухли. А до ранку й жар прочах, і попіл охолов.

Дядько Павло Музика проходить мимо пожарища, на якому стримить чорна піч, і звивистим узвозом простує до церкви. Так, як ходив до церкви завжди, бо незбагненна сила вабить і вабить. А може, сьогодні таки правитиметься? А може, об'явиться інший батюшка в їхньому селі?..

Мене тоді й на світі не було, та я бачу, як Павло Музика узвозом дістається до церкви – й несподівано торопіє: двері відчинено!

Двері, що всю осінь і всю зиму простояли на замку... Може, справді об'явився батюшка? Перехрестившись трьома пучками, Павло Музика обачно сходить на паперть, через плече оглядається на село – й поволі просуває корчувату голову в церкву.

А потім щось його всмоктує в церкву, й Павло Музика зникає.

Село оповите страхом: Павло Музика ходить від хати до хати, від обійстя до обійстя і всім розказує, що якісь злодії вночі пограбували церкву. Повиносили з церкви геть усе, що можна повиносити.

– Покрали богів!

Але покрали не тільки богів, а й усе церковне начиння. Здавалося б, кому воно все потрібне, а покрали.

– І Господа на небі не побоялися!

А таки не побоялися: крали богів – і кари не ждали на свої голови.

– Чужі чи свої?

Спробуй вгадай. Можна подумати і на чужих, і на своїх, бо скрізь люди пустилися берега.

– Ходімо шукати злодіїв!

Скоро коло нього наче клубок сухого перекотиполя збирається – немічні жінки та старі баби, у яких ще є сила злізти з тапчана чи з печі. Рудий Павло Музика в тому клубку – мов жарина вогню, що бризкає словами-іскрами.

– А чи не Василь Гнойовий заліз у церкву й покрав? До Гнойового гайда! А він не без компанії.

Ген-ген обкрадена церква блакитними стінами сяє над селом: наче голос високого й гнівного неба, що шле їх на помсту й покару. Людське безумне перекотиполе котиться на сільську околицю, де в скособоченій мазанці під очеретом живе Василь Гнойовий – злидар і конокрад, що молився й молиться скляному богу.

А назустріч – хлопчина в подертій сорочці та в полатаних штанях, босий, з синіми очима-будяками на рябому лиці, схожому на горобине яєчко.

– А що то в тебе за пазухою?

Чорними ногами в бородавках приріс до землі, а очі перестрашені, мовби на їхні дикі квіти по сердитому джмелю сіло.

– Ану покажи, що за пазухою!

І вже схопили за куштраті патли, і вже смикнули за комір, і вже руки-круки сягнули за пазуху відстовбурченої сорочки.

– Божа Мати з Божим Сином!

Справді, з полотняної пазухи, від грудей-ребер вознеслася на сонце весняного дня Божа Мати з Немовлям на руках.

Обоє – в неземному палахкотючому сяйві довкола умиротворених святих ликів, обоє дивляться глибокими очима добра й милосердя.

А водночас – і лагідного докору.

Мовби не можуть втямити, як опинилися в полотняній пазусі, як вознеслися на світло весняного дня, кого бачать перед собою. Святі праведні очі, які завжди запитують – і водночас відповідають своїм запитанням, які завжди прощають, бо в прощенні – їхня невмирущість.

– Де взяв? Хто ти?

– Марко...

– Злодій! Де взяв ікону?

– Знайшов! – дзигонів хлоп'ячий голос. – Отамо знайшов у бур'яні.

– Брешеш!

– Суща правда.

– Перехрестися!

І дитяча рука в хресному знаменні злетіла вгору, торкнулася чола.

– Злодій – і хреститься!

Хвиля людського божевілля закипіла, завирувала, руки простяглися – і вп'ялися в дитину. Хлопець шарпнувся, закричав, укусив зубами чиюсь руку, ікона з Божою Матір'ю та Божим Сином полетіла в бур'ян під ноги.

– Злодій – зайда!

– Безбожник!

– Христопродавець!

Роїлися люті голоси, руки-круки рвали хлопця, що вже звалився під ноги, на нього насипалися гуртом. Наче мали знищити оце зло – й тоді зовсім не стане зла на землі. Наче воно останнє. Наче й насіння-зерна не треба залишати на розплід.

І коли під коліном Павла Музики затріщала ікона – поменшало божевілля, й люди сахнулися одне від одного.

Купою непорушного, зжужманого ганчір'я, скоцюрбивши ноги, заюшений кров'ю, лежав на шляху чужий хлопчина. З вищереними зубами, з висолопленим язиком, з видертим оком, він був страшним. Здавався самою смертю.

І пошнуркувало навсібіч, розкотилося людське перекотиполе, наче й не було.

А Павло Музика якийсь час усе ще стояв на колінах перед забитим хлопцем, наче не вірив. Наче сподівався, що той обманює, що той хитрує, а скоро зведеться з землі – і втече. Злодій. Злодій-зайда.

Але злодій-зайда не ворушився й не дихав.

Дядько Павло Музика поволеньки сп'явся на ноги, тремтячими пальцями зібрав розтовчену іконку, розсовуючи уламки по кишенях та за пазуху. І позадкував від забитої дитини. Позадкував, острашливо дивлячись: чи не зведеться?

Хлопець припав до землі-рятівниці, й земля не відпускала, рятуючи.

~~~

Зарослий покільченою щетиною Гаркуша переступає поріг і стає на порозі поміж одвірків, як у рамі. За столом сидить хазяїн Павло Музика, по ліву руку від нього – хазяйка Марія, по праву руку – дочка Галя. Вони в шестеро некліпливих очей дивляться на гостя, що похитується, ось-ось упаде.

Гість мовчить, і вони похмуро мовчать.

Зрештою, Гаркуша плямкає губами, ковтає суху слину й озивається:

– Їсте...

– Їмо, – бурчить хазяйка.

– М'ясо пахне, – принюхується Гаркуша.

– Еге, свиню закололи, то ласуємо свіжиною, – наче не каже, а гаркає Павло Музика.

– Свиню? – не вірить Гаркуша. – Яку свиню?

– А ту, яку ти в нас не забрав!

Гаркуша морщить лоба, згадує:

– Свиню забрали.

Хазяйка злякано дивиться то на сусіда, то на чоловіка:

– Павле, Павле, хіба ми свиню їмо? Побійся Господа таке говорити, бо ще повірить. Бо прийдуть віднімати свиню, а де вона в нас?

– Кажи, що свиню! – сердиться хазяїн.

– Таж не свиню, а їжака їмо з молодою кропивою! Галя зловила їжака в горішині, а я нарвала кропиви.

– Кажи, що свиню! Хай слухає – й мучиться.

– Їжака, їжака...

Гаркуша плямкає пісними губами, наче заповзявся зжувати їх.

– Я чув, уночі жорна гуркотіли у вашій клуні.

– Коли це вночі? – блідне Марія.

– У вухах у тебе гуркотіло! – зводиться з-за столу Павло Музика. – Чого б це жорнам гуркотіти? Хіба не ти разом з Василем Гнойовим та з Миколою Хащуватим витрусив у нас весь хліб?

Тримаючись однією рукою за одвірок, Гаркуша поволі опускається на коліна, благально складає долоні:

– Простіть мене!

– Нема тобі прощення.

– Простіть! – по глиняній долівці Гаркуша колінкує від порога на середину хати й тут завмирає під сволоком. – Трусили, але ж не все витрусили, бо не знайшли. Якби знайшли, то все витрусили б, а не вдалося. То по ночах мелеш на жорнах, щоб ніхто не чув. А я чую, бо не сплю вночі. Не спиться мені вночі від голоду, здається, що вмираю, ніяк не дочекаюся смерті.

– Умирай. Такі, як ти, давно повинні лежати в землі.

– Я б і помер, але дітей жалко, попухли з голоду. Скільки їх ще в мене лишилося? Троє, а було п'ятеро. Нема вже Катерини й Михайла нема. А ті ще гибіють – і Грицько, і Петро, і Юхимко. Хоч би рісочку їм покласти до рота.

– Нема!

(Продовження на 52 с.)
~~~

ГОЛОДОМОР

(Продовження з 49 с.)

– Знаю, що є. І на тому тижні гуркотіли жорна в твоїй клуні.

– Павле... – благально сказала Марія, торкнувши чоловіка за лікоть.

Музика смикнувся, наче опечений:

– Що – Павле? Нема й зернини, чи не знаєш? Сам, ірод, вигріб хліб із ями, а тепер прийшов жебрати? Хай сконає.

– Але ж діти...– осмілилася подати голос дочка Галя.

– Хай і діти виздихають, щоб насіння на землі не лишилося.

– Ти ж у Господа віриш,– не зводився Гаркуша з колін. – Змилуйся над моїми дітьми, коли маєш Бога в серці.

– І не згадуй за Господа, бо для таких нема Його ні на небі, ні на землі!

– Винен я, винен перед тобою і перед людьми, але ж діти мої не винуваті.

– Йди, чоловіче, з хати, не доводь до гніву.

Зводячись із колін, заплакав Гаркуша.

– Йди, нелюд! – закричав Павло Музика й ногою притупнув.

Заточуючись, подався Гаркуша з хати. Галя відверталася до вікна, рукавом витираючи очі, а мати дрібненько цокотіла зубами.

– Дітей своїх пожалів, схаменувся. А чужих дітей він пожалів? Значить, чужі діти хай пухнуть і здихають, а для своїх просить милостині? А не буде милостині ні тобі, ні твоїм дітям, бо не треба вашого насіння на землі. Ниньки горе землі від таких звірів скажених, а завтра ще більше буде... Хіба ви не знали, що цей вовкулака не спить ночами? Захотілося вам борошенця. Сховайте жорна, а то він і про жорна скаже. Чого понасуплювалися сичами? Їжака їжте. Походиш, Галю, що там у чагарях, подивишся за їжаками, годяться в харч. Я вчора в лісі бачив гадюку, то треба податися в ліс, наловлю гадюк, вони теж годяться в харч.

Марію занудило, потім стала гикати.

– Не гикай! Вчора дві ластівки залетіло в сіни, як ти випустила?

– Самі вилетіли...

– Самі вилетіли,– перекривив.– Дивися, щоб більше не вилітали... Чи там горобці залетіли в клуню. Руками чи спідницею лови, а злови. За вчителя Липа знаєш? Живе в школі, то свій пайок як доточує? Порозчиняє в школі вікна-двері, горобці поналітають, він чи дрючком б'є, чи сіткою ловить. І має печеню з горобців.

Павло Музика позачиняв на клямки сінешні та хатні двері, вернувся в хату.

– Діставай, Галю,– сказав, острашливо поглядаючи через вікна надвір.

Галя стала на ослін і дістала з-за зчорнілої полущеної ікони сіру перепічку.

Батько взяв ножа, відкраяв три скибочки, поклав на столі, а надкраяну перепічку подав дочці.

– Сховай за ікону, хай береже.

Взяли ложки й заходилися їсти юшку з вареного їжака та молодої кропиви.

Фото Александра Вінербергера часів Голодомору 1932-1933 рр.

~~~

Вечір блимає зеленими зірками з далеких високостей, а туман понад землею стелиться такий білий та шумкий, наче то піниться тепле й пахуче свіжоздоєне молоко.

Павло Музика пальцями знадвору стукає в шибку, й скло брязкає, наче кришиться лункий лід на ставу. Хата мовчить.

– Чи попухли, чи задубіли.

І знову кришиться лункий лід.

Перегодя по-старечому зітхають хатні двері, сінешні двері скриплять рипучими грудьми сухотника – й нарешті Гаркуша висуває надвір погасле обличчя, засноване павутинням зморщок. У зморшках – темрява. То темрява його душі, в якій не світиться хоч би й один промінчик. Упізнає – і ніяк не впізнає. Опускає погляд на руки, може, руки тримають щось, але руки порожні.
~~~

«Йому вже залишилося три чисниці до смерті»,– снується думка.

– Змилуйся, Павле...

– Я оце йшов через левади,– й киває головою в надвечірній туман.

– А що там у левадах?

– Ну, й заглянув під верболози... Ходімо, заведу, бо сам не знайдеш. Чи ти вже не годен переставляти ноги?

– Чого йти, чого йти? – січеться голос.

– Ходімо, бо ніхто не заведе, я сам бачив... Змилуюся над тобою, раз просиш милості, ходімо.

По межі через город ідуть у зеленоткані левади, а тут верболози в тумані стоять зомореним козацьким військом, тільки хоч би один кінь заіржав, тихо-тихо. Над голубою криничкою, в якій ледь жебонить вода, Павло Музика зупиняється й показує під кущ неподалік.

– Ген твоя дитина сидить. Чи не Юхимко?

Гаркуша приглядається: справді, сидить його семирічний син Юхимко на землі, спиною притулився до гілля. Круглу голівку з білим чубчиком похилив на ліве плече. Спить. А руки на колінах склав.

– Юхимку,– покликав батько.

Хоч би ворухнувся хлопець, ото вже міцно заснув, що голос батька не здатен розбудити.

– Юхимку! – знову покликав Гаркуша.

– Та не чує...

– Чом ти не чуєш мене?

– І не почує. Назавжди заснув. Запізнився ти. Я ще йшов, то він руками перебирав щось на грудях. І хоче щось сказати, а не може, тільки губи ворушаться. Авжеж, щось казав, казав, тільки ж тихесенько. То я до тебе подався, щоб ти забрав свою дитину в хату, бо ж проти ночі. А воно бач – запізнилися з тобою.

Батько хилиться перед Юхимком на коліна, бере на руки, а хлоп'яче тіло в його руках ламається, й голівка з білим чубчиком западає на спину.

– Юхимку, – стогне Гаркуша.

– Не чує, неси в хату до матері. За гріхи наші, за гріхи. За гріхи наші не милують ні Бог, ні люди. Сповна воздається за гріхи. Чи винуватий у чомусь твій Юхимко? Не винуватий, а кара його спостигла, невинного.

– Ти винен, ти винен,– синіють губи в Гаркуші.

– Я винен?

– Я в тебе хліба просив. Не для себе, а для дітей.

– Де ж я візьму хліба для твоїх дітей, коли ти мій хліб у мене забрав? Нема й для себе. Неси його до хати, не треба вже йому хліба. Він уже відмучився, а тобі ще мучитися. Славний такий хлопчик! Як живий. І на тебе схожий.

Павло Музика щиро жаліє, хреститься, а потім поволеньки йде з левад. Обертається – стоїть на колінах Гаркуша, не в змозі звестися з дитиною, й виє по-вовчому...

З поетом Андрієм М'ястківським ПРО ГОЛОДОМОР

(Продовження з 49 с.)

Бабуся й онук теж уже зовсім знесилилися, коли одного чудового дня бабусі спала на думку рятівна ідея: минулої ночі пройшов невеликий дощ, і на земляній стежці перед хатою, утоптаній босими ногами, з'явилося кілька дощових черв'яків.

Бабуся Ніна послала малого Андрійка зібрати в кухоль усіх черв'яків зі стежки. Хлопчик знайшов лише сімох. Бабуся помила червоних черв'яків, посипала їх сіллю та підсмажила на металевій блясі. Це була їхня перша їжа – мізерна, але поживна – після багатьох днів страшного голодування: онук з'їв п'ять черв'яків, а бабуся – два...

Та після того дощів більше не було, і черв'яки перестали вилазити із землі. Тоді бабуся Ніна послала малого Андрійка шукати черв'яків під камінням біля паркану. Незабаром хлопчик став справжнім шукачем і мисливцем на черв'яків.

«Я впевнений, – завершив свою розповідь поет Андрій М'ястківський, – що якби моїй бабусі не спала на думку рятівна ідея з черв'яками, ми теж померли б від голоду, як померли всі наші рідні й стільки мільйонів невинних українців...»

Розповідь поета Андрія М'ястківського стала однією з небагатьох темних плям фестивалю «Золотий гомін». Адже всі одинадцять днів були сповнені світлого звучання справжньої поезії, радості та дружби.

Тоді ж четверо з нас, які прибули з Румунії, – Степан Ткачук, Микола Корсюк, Михайло Михайлюк і я – стали членами Спілки письменників України та Українського ПЕН-клубу.

Міжнародний фестиваль української поезії «Золотий гомін» завершився в Києві 17 вересня 1990 року грандіозним музично-поетичним дійством. У моїй пам'яті назавжди залишилися ті чудові дні, зігріті любов'ю та дружбою українських господарів, супроводжувані «золотим гомоном» української поезії з усього світу, а також гірка розповідь поета Андрія М'ястківського.

ДУХОВНІ ДЖЕРЕЛА

Володимир АНТОФІЙЧУК

ЦАР ЄЗЕКІЯ.
КОЛИ ВІРА СИЛЬНІША ЗА СТРАХ

Єзекія повністю покладався на Господа, Бога Ізраїлю;
так що після нього не було подібного до нього
серед усіх юдейських царів,
як і серед тих, що були перед ним.
Друга книга царів, 18: 5

Багато століть тому, коли на землі Ізраїлю ще правили царі, у Єрусалимі жив молодий правитель на ім'я Єзекія. Йому виповнилося двадцять п'ять років, коли він став царем Юдеї. На молодого правителя чекали нелегкі випробування. Його народ переживав важкі часи. Чимало людей забули Божі заповіді, поклонялися ідолам, віддалилися від віри своїх предків.

Єзекія вирішив змінити становище. Він розумів, що державі потрібні добрі закони, міцні мури й хоробрі воїни. Але цар знав також, що справжня сила народу залежить від його духовного життя. Тому він почав із найважливішого – повернення людей до Бога, наказавши знищити ідолів та місця, де їм поклонялися. Єзекія навіть розбив мідного змія, якого колись виготовив Мойсей. Цей змій нагадував про давню подію, коли Бог допоміг ізраїльтянам у пустелі. Але згодом люди почали кадити перед ним, немов перед божеством. Цар прагнув, щоб народ зрозумів: поклонятися потрібно Богові, а не речам, навіть якщо вони пов'язані зі священними подіями минулого.

Святе Письмо розповідає, що Єзекія довіряв Господу, дотримувався Його заповідей і намагався чинити правильно. Проте незабаром йому довелося зіткнутися з небезпекою, перед якою людські сили здавалися мізерними.

На схід від Юдеї простягалася могутня Ассирійська держава, царі якої мали величезні армії. Їхні воїни були озброєні мечами, списами й луками. Вони користувалися бойовими колісницями, будували облогові споруди й уміли захоплювати добре укріплені міста. Ассирійці підкорили багато народів. Міста, які чинили опір, нерідко руйнували, а їхніх мешканців забирали в полон і переселяли далеко від рідного дому. Так сталося і з Самарією, столицею Північного Ізраїльського царства. Після тривалої облоги місто впало, а багатьох його жителів вивели в чужі землі. Це була грізна пересторога для Юдеї.

Минуло кілька років, і ассирійський цар Сеннахериб вирушив зі своїм військом проти Юдеї. Одне за одним він захоплював її укріплені міста. Незабаром небезпека наблизилася до самого Єрусалима. Уявімо стародавнє місто, оточене високими кам'яними мурами. На вежах стоять вартові. За мурами – житлові будинки, вузькі вулиці, крамниці, майстерні й величний храм. Тут живуть тисячі людей. І раптом надходить звістка, що до міста наближається могутня ворожа армія. Що станеться, коли закінчаться запаси їжі? Чи витримають міські мури? Чи вдасться захистити дітей і старих?

Ці запитання тривожили мешканців Єрусалима. Єзекія спробував зупинити ворога мирним шляхом. Він погодився заплатити Сеннахерибові велику данину. Для цього довелося віддати срібло з Господнього храму та царських скарбниць, навіть зняти золото з храмових дверей і одвірків. Але сплата данини не усунула небезпеки. Ассирійський цар послав до Єрусалима своїх воєначальників із великим військом.

Ассирійські посланці зупинилися поблизу міських мурів і покликали представників царя Єзекії. Один із них почав виголошувати погрози. Він заявляв, що Єрусалим не має жодної надії на порятунок, адже могутня Ассирія вже підкорила стільки народів. Чи можуть високі мури захистити місто від величезної армії? Потім посланець почав насміхатися з віри юдеїв. Він переконував людей, що Господь не зможе врятувати їх, адже боги інших народів також не врятували своїх міст від ассирійців.

Представники Єзекії попросили його говорити арамейською мовою, яку вони розуміли, але яка була менш зрозумілою простим мешканцям міста. Проте ассирієць навмисне продовжив говорити мовою жителів Єрусалима. Він хотів, щоб його почули всі, хто стояв на мурах, щоб люди злякалися, втратили довіру до свого царя й самі відчинили міські ворота. Посланець обіцяв їм спокійне життя, їжу й достаток, якщо вони підкоряться Ассирії. Але водночас говорив, що згодом їх переселять в іншу країну. Ворог намагався заволодіти містом ще до початку бою силою погроз і залякування. Та його слова не досягли мети. Ніхто з людей, які стояли на мурах, не відповів йому жодним словом. Так наказав цар Єзекія. Мешканці Єрусалима чули погрози, але не дозволили ворогові втягнути себе в суперечку. Вони зберегли мовчання. Часом мовчання потребує більшої мужності, ніж гучні слова.

Коли Єзекії переказали слова ассирійського посланця, цар глибоко засмутився. Він роздер свій одяг і вдяг-

нув веретище – грубу тканину, яку в ті часи носили на знак скорботи й покаяння. Потім пішов до храму Господнього.

Єзекія усвідомлював, наскільки великою була небезпека. Він не заперечував сили ассирійського війська й не вдавав, що нічого страшного не відбувається. Але розумів, що навіть у найтяжчій ситуації людина може звернутися до Бога. Тому він послав своїх людей до пророка Ісаї. Пророки в біблійні часи передавали людям Божу волю, закликали їх до праведного життя, застерігали від зла й підтримували у випробуваннях. Єзекія попросив Ісаю помолитися за народ, якому загрожувала загибель.

Відповідь пророка принесла цареві надію. Господь закликав його не боятися почутих погроз. Ісая сповістив, що ассирійський цар не досягне своєї мети, а буде змушений повернутися до своєї землі. Однак випробування ще не закінчилося.

Незабаром Сеннахериб знову послав Єзекії погрозливого листа. У ньому ассирійський цар нагадував про свої перемоги. Він перелічував міста й країни, які не змогли врятуватися від його військ. Сеннахериб переконував Єзекію, що сподіватися на Господа марно.

Що мав робити цар Юдеї? Він міг відповісти погрозами, шукати підтримки могутніших союзників або піддатися відчаю. Але Єзекія вчинив інакше. Він узяв листа, пішов до храму Господнього і розгорнув його перед Богом.

Уявімо цю мить. За мурами Єрусалима перебуває вороже військо. У місті панують тривога й невідомість. А цар приходить до храму, кладе перед Господом листа з погрозами й починає молитися. У цьому простому вчинку зосереджується вся напруга пережитого, страх за долю міста, відповідальність перед народом і непохитна довіра до Бога.

У молитві Єзекія прославляє Господа як єдиного Бога, Творця неба і землі, просить Його почути зухвалі слова Сеннахериба й захистити Єрусалим.

Єзекія не приховує правди: ассирійці справді перемогли багато народів і зруйнували їхні святині. Але боги тих народів були витворами людських рук, зробленими з дерева й каменю. А Господь – живий Бог, Творець неба і землі. Тому Єзекія просить урятувати народ, щоб усі царства землі пізнали силу Господа. Його молитва сповнена турботи про долю Єрусалима, життя його мешканців і майбутнє народу. У цьому виявляється справжня відповідальність правителя.

Невдовзі пророк Ісая передав Єзекії нову звістку. Господь почув його молитву. Пророк сповістив, що Сеннахериб не зможе захопити Єрусалим. Він не ввійде до міста, не випустить проти нього стріли й не насипле облогового валу. Ассирійський цар повернеться тією дорогою, якою прийшов.

У Божому слові, переданому через Ісаю, містилося також суворе застереження гордовитому володареві. Сеннахериб пишався своїми перемогами. Йому здавалося, що ніхто не може зупинити його війська. Він звик наказувати народам і вирішувати долю цілих країн.

Але Боже слово нагадувало про межі людської могутності. Найсильніший цар залишається людиною, а найбільша армія не здатна підкорити собі весь світ. Жодна земна влада не може зрівнятися з Божою.

Господь також пообіцяв, що народ Юдеї, який переживе ці страшні події, зможе відновити своє життя. Люди знову оброблятимуть землю, вирощуватимуть хліб, садитимуть виноградники й збиратимуть урожай. Тож разом із порятунком народові відкривалася перспектива мирного майбутнього.

І сталася незвичайна подія. Однієї ночі ангел Господній уразив ассирійське військо. У Святому Письмі зазначено, що загинули сто вісімдесят п'ять тисяч воїнів. Коли настав ранок, стало зрозуміло, що величезна армія зазнала нищівної поразки. Сеннахериб був змушений відступити. Він повернувся до Ніневії, столиці Ассирійської держави. Згодом, коли цар поклонявся у храмі свого бога Нісроха, двоє його синів убили його. Після смерті Сеннахериба царський престол посів інший його син – Есар-Хаддон.

Так завершилася історія володаря, який вихвалявся своєю могутністю й погрожував знищити Єрусалим. Місто було врятоване. Цар Єзекія і його народ пережили одну з найстрашніших небезпек своєї історії. Згідно з біблійною оповіддю, порятунок прийшов завдяки Божому заступництву, про яке Єзекія щиро благав у молитві.

Минуло понад дві з половиною тисячі років від часу подій, про які розповідає Святе Письмо. Змінився світ, зникли давні царства, на місці стародавніх міст постали нові. Але людські почуття, надії й тривоги залишилися багато в чому такими самими. Людина й сьогодні переживає страх перед небезпекою, несправедливістю, втратою близьких, невідомістю майбутнього. Іноді життєві обставини здаються настільки складними, що знайти вихід майже неможливо. Тому історія царя Єзекії зберігає свою духовну актуальність. У ній страх, віра й надія утворюють нерозривну єдність. Єзекія усвідомлював небезпеку, що загрожувала його народові, але зберіг довіру до Господа. Молитва допомогла йому подолати розгубленість і знайти духовну опору. А Божа обітниця відкрила перед ним надію на порятунок.

Згадуючи царя Єзекію, ми бачимо людину, яка принесла Богові свій страх і знайшла в молитві силу вистояти перед небезпекою. Саме в цьому розкривається головний духовний зміст біблійної історії. Страх нагадує людині про її вразливість, віра зміцнює внутрішню стійкість, а надія відкриває майбутнє, заради якого варто жити, працювати й долати випробування.

День української мови в Румунії

9 листопада 2026 року в Бухаресті відбулося масштабне святкування Дня української мови в Румунії. Детальніше на 3-5 сторінках журналу.

